

ЖУРНАЛ ЗАРЕГИСТРИРОВАН
В МИНИСТЕРСТВЕ
ИНФОРМАЦИИ РК.
СВИДЕТЕЛЬСТВО О РЕГИСТРАЦИИ
№ 4482-Ж ОТ 1 ДЕКАБРЯ 2003 Г.

№6 (95), декабрь 2021 год

СОБСТВЕННИК: ГККП “Областной центр
детско-юношеского туризма и экологии управления
образования акимата ЗКО”

Издается при поддержке Областного управления
образования акимата ЗКО.
Выходит 6 раз в год

Основатель журнала – **Фомин В.П.** академик
МАДЮТиК, кандидат педагогических наук

Шеф-редактор – **Беккалиев Г.И.**
Редакционный совет:
Председатель совета – **Мынбаева А.А.** -
руководитель Западно-Казахстанского областного
управления образования

Члены совета:
Жумаев М.С. – заслуженный мастер спорта РК по
альпинизму
Смирнов Д.В. – президент Международной
академии детско-юношеского туризма
им. А.А. Остапца – Свешникова, д.п.н.
Мазбаев О.Б. – академик МАДЮТиК,
доктор географических наук
Никитинский Е.С. – профессор,
доктор педагогических наук
Абдулхаиров А.З. – доцент,
кандидат педагогических наук
Шаяхметов А.Г. – академик МАДЮТиК

Редакционная коллегия:
Усагалиева Г.З. – заместитель директора
ОЦДЮТиЭ по учебно-методической работе
Мукашева А.Б. – заместитель директора
ОЦДЮТиЭ по учебно-воспитательной работе
Неталиева К.Е. – заведующая отделом туризма
ОЦДЮТиЭ, действительный член МАДЮТиК
Альмуханова Р.С. – заведующая отделом
краеведения ОЦДЮТиЭ
Гатауов Н.Х. – заведующий отделом экологического
туризма ОЦДЮТиЭ
Нурманов Р.Е. – заведующий отделом спортивного
ориентирования ОЦДЮТиЭ
Мазуренко В.В. – заведующий отделом спорта и
физической культуры ОЦДЮТиЭ

Над номером работали:
Кайрлиева К.Ж. – главный редактор
Күшеккалиев Ж.Н. – дизайн, верстка

Мнение редакции журнала может не совпадать
с мнением авторов публикаций. Рукописи не
рецензируются и не возвращаются.

Подписной индекс - 75184
Для предприятий и организаций - 25184
Адрес редакции:
090004 Республика Казахстан, г. Уральск,
ул. Исатай бағыра, 7111
Тел. (7112) 52-59-42, 52-58-91
e-mail: evrasia_centre@mail.ru
www: turizmzko.kz

Формат 214x280 мм, печать офсет. Тираж 500 экз
Отпечатано в ИП Компания “Профи полиграф”,
г. Нур-Султан

ӨЗЕКТІ-АКТУАЛЬНО

Кусайнова А.А.

Ақтаудағы тәрбие тағылымы.....2

Утарбаева А. Б.

Ақтөбе балалар және жасөспірімдер
туризміне 50 жыл!.....5

ТУРИЗМ

Ридзаускене И.В., Ридзаускас В.Ю.

Горы в моем сердце.....13

Тургумбаев А.А.

Батыс Қазақстан облысының аймақтық
тарихи-мәдени-географиялық нысандары.....18

Тегісбай М.Қ.

Балалар туризмі – болашаққа бағдар.....22

ӨЛКЕТАНУ - КРАЕВЕДЕНИЕ

Джумагазиева А.У.

Роль музеев в экологическом воспитании: гуманитарные,
социально-экономические и образовательные
аспекты музейного дела.....24

Кузьмина Л.В.

Документы военного времени28

Милехин В.В.

Доронин Г.Н. - журналист
и исследователь Приуралья.....34

Чеснокова С.Р., Чеснокова Е.С.

Небо Приуралья.....41

ГЕОЛОГИЯ

Якименко Г.А.

Я-б в геологи пошел, пусть меня научат!.....43

СПОРТТЫҚ БАҒДАРЛАУ

СПОРТИВНЫЕ ОРИЕНТИРОВАНИЕ

Бисемалиев С.Қ.

Өнегелі ұстаз тәжірибесі көпке үлгі.....47

ӘДІСНАМА - МЕТОДОЛОГИЯ

Куаналиева М.С.

Гитараны үйретудің алғашқы кезеңдері50

Нурманов Р.Е.

«Спорттық бағдарлау» оқу құралы.....53

СПОРТ

Джумагазиев Ж.А.

Развитие координационных способностей
у футболистов.....57

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРАКТИКА

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРАКТИКА

Айтжанова М.Ш.

Табиғат туралы музыкалық шығармалар60

Ақтаудағы тәрбие тағылымы

Кусайнова А.А.

Білім саласында сапаны қамтамасыз ету департаментінің бас маманы, Орал қ., БҚО.

Аннотация

Мақалада Батыс Қазақстан облысының білім саласындағы сапаны қамтамасыз ету департаментінің профилактикалық бақылау барысында Тасқала аудандық «Ақтау «мектеп-бөбекжай-балабақша» кешені» коммуналдық мемлекеттік мекемесінде ұлттық өнердің дәріптелуі, оқушыларды еңбекке баулудағы, еңбекті бағалаудағы ерекшелігі, тәрбие жұмысы арқылы құндылықтарды қалыптастыруы, мектеп миссиясын орындаудағы ұжымның қызметі туралы жазылған.

Аннотация

В публикации изложены материалы профилактического контроля, проведенного департаментом по обеспечению качества в сфере образования Западно-Казахстанской области в коммунальном государственном учреждении «Комплекс «школа-ясли-сад» Актау» Таскалинского района по пропаганде национального искусства, о специфике трудового воспитания учащихся и особенностях оценки труда по формированию ценностей через воспитательный процесс, деятельности коллектива в выполнении миссии школы.

Кілт сөздері: Тасқала, Ақтау, тәрбие, құндылық, еңбек

Батыс Қазақстан облысының білім саласындағы сапаны қамтамасыз ету департаментінің 2021 жылдың II жарты жылдығындағы жоспарына 15 мектеп енгізіліп, қазіргі таңда жоспарға сай соның 13-іне бару арқылы профилактикалық бақылау жүргізілді. Бару арқылы профилактикалық бақылаумен қамтылған мектептердің бірі - Тасқала аудандық білім беру бөлімінің «Ақтау «мектеп-бөбекжай-балабақша» кешені» коммуналдық мемлекеттік мекемесі. Аталған мектептің жұмысы жақсы жағынан, өзіндік ерекшелігімен танылғандықтан, тексеру парағынан тыс, мектептің көзге түскен тәрбие саласына қатысты ерекше тұстарын жариялады, өзге мектептерге үлгі етуді жөн көрдік.

Тасқала аудандық білім беру бөлімінің «Ақтау «мектеп-бөбекжай-балабақша» кешеніндегі» күрделі жөндеу жұмысы сапалы жүргізілген, жабдықталған материалдар эстетикалық талғамға сай таңдалған, қолданылған түстер өз

үйлесімін тапқан. Мектеп директоры Б.Ж.Иргалиеваның басшылығымен, мектеп ұжымының қолдауымен безендірілген мектеп қабырғалары мен дәліздерінде жазылған әр сөз бала тәрбиесіне ықпал етіп тұрғандай. Мектеп табалды-

рығын аттағанда Б.Момышұлының «Тәртіпке бағынған құл болмайды, тәртіпсіз ел болмайды» деген нақыл сөзін түйсігіне түйген ұжым да, оқушылар да мектеп миссиясын орындауда өзіндік үлестерін қосуда.

Мектеп дәлізінде ілінген Абайдың портреті өзінің өлеңдері мен қарасөздерінде кездесетін ел, жер, ар, ождан, иман, өнер, адамгершілік қасиеттерге қатысты есім сөздерді жазу арқылы жасалынған. Портретті қарап, ондағы сөздерді

оқыған оқушы Абайдың өлеңдері мен қара сөзін еріксіз еске түсіріп, қасиетті сөздің тұнығына бойлап, бойына нәр алары белгілі. Осылайша, Абай шығармашылығымен сусындаған оқушылар мектеп айнасы - «Қарлығаш» газетінде өз шығармаларын жариялап, сырт көзге мектептің тыныс-тіршілігін таныстырып, өнерге ұмтылған, білімге құштар, қазақ тілінің құндылықтарын игерген ұрпақ бар екендігін дәлелдеп тұрғандай. Мектептегі қуыршақтар театрының жұмысы да әдеби мұраларды, тарихи құндылықтарды тануға бағытталған.

Ұлттық құндылықтардың бірі – ұлттық ойындарды үйрету де назардан тыс қалмаған. Профилактикалық бақылау барысында «Асық жинауға асығамыз» деген айдармен мектептің кіре берісінде тұрған қызыл қоржынға балалар өз қолдарымен асық жинап, апта соңында сол жиналған асықтармен «Асық ату» ойынын ұйымдастырды. Кемі екі баладан бастап қанша бала ойнаса да мүмкіндігі мол бұл ойын шеберлікке, мергендікке, батылдыққа, тез шешім қабылдауға, ырымға, ырысқа тәрбиелейді. Үлкен мен кіші бір-біріне қамқор болып келісіп, құрдас пен құрдас бір-бірімен бәсекелесіп, үлкен мен кіші бір-бірін сынай ойнайтын асық ойындарының түрлерінде балалар жүгіреді, секіреді, көздейді, тигізеді, ерегеседі, жеңеді, жеңіледі, ұтады, ұтылады. Мектеп ұлттық тәрбие - ұлттық ойын арқылы спорттық

бәсекелестік қалыптастыруды жолға қойған. Бір ғана асық ойыны балалардың басын біріктіріп, ұлттық ойынның жоғалмай, жалғасын табуына себепші болуда.

Мектеп-бөбекжай-балабақшада еңбек тәрбиесі де басты назарда. Мектептің күрделі жөндеу жұмысы кезінде мұғалім де, оқушы да өз үлестерін қосып, сапалы нәтижеге қол жеткізуге талпынса, мектептің техникалық қызметкерлеріне құрмет көрсетуде де өз ерекшеліктері бар. Ай сайын техникалық қызметкерлердің жұмысын мектеп мұғалімдері мен оқушылары алмастырып, техникалық қызметкерлердің бойындағы адами ерекшелікті, шығармашылық шеберлікті шыңдау мақсатында түрлі қолөнер бұйымдарын жасауға, мерекелерге арналған кештерде өнерлерін көрсетуге мүмкіндік беріп, еңбекті бағалауды, адамды сыйлауды балаларға үйретуде. Соның айғағы ретінде асхана кіреберісіндегі лала гүл мен акт залының сахнасында тұрған үлкен раушан гүлдерін атауға немесе мұғалімдер күніндегі концерттік номерлерді айтуға болады.

Мектеп мұражайы, экоалаң ұстаздардың және мектеп оқушыларының қолымен жабдықталуда, «Оқуға құштар мектеп» жобасы да ұстаз бен шәкірт арасындағы рухани көпірді жалғап тұрғандай.

Бұл аталған шаралар дариядай көп тәрбие жұмысының бір бөлігі ғана. Көз көріп, құлақ шалып қалған игі істер құндылыққа бағытталған

тәрбие мен білім беруде педагогикалық ұжым мақсатының айқын екенін байқатады.

Құндылық – тәрбие мен оқытудағы адамгершілікке бағытталған мұралар десек, оларға: сыйластық, имандылық, кішіпейілділік, қайырымдылық, ізгілік, шешендік, сыпайылық, мәдениеттілік, шығармашылдық, рухани байлық сынды қасиеттер жатады. Сонымен бірге халқымыздың атадан балаға мирас болып қалған салт-дәстүр, әдет-ғұрыптары және бабаларымыздың ғибратты сөздері енеді. Құндылықтар – шынайы ғана болады, ол адамға тәуелді емес, дей тұрғанмен ол адам санасында орын алады. Құндылықтар сезім арқылы қабылданады, ал сана арқылы оны түсінуге болады, соның нәтижесінде тұлға құндылықты игереді, соған сай әрекет етеді. Міне, осы тұрғыдан «Ақтау «мектеп-бөбекжай-балабақша» кешені» өз қызметінде оқушыны әлеуметтік қатынастар мен саналы іс-әрекеттің субъектісі ретінде қарап, ана тілі мен ұлттық салт-дәстүрін құрметтейтін, басқа тілде де жетік сөйлей білетін, дүниетанымы, ақыл-ой парасаттылығы қалыптасқан, еңбекқор, мақсат қоя алатын және сол мақсатқа жету жолдарын таңдай білетін, жауапкершілігі мол, мінез-құлқы, айналадағы адамдарға қарым-қатынас мәдениеті жоғары, Отанын сүйетін, күрделі жағдайларда нақты шешім қабылдай алатын, өзіне сын көзбен қарай білетін салауатты тұлға тәрбиелеуді мақсат еткен. Сол мақсатқа жетуде мектеп басшысынан бастап, ұжымның әрбір мүшесі өз үлесін қосуда.

Ақтөбе балалар және жасөспірімдер туризміне 50 жыл!

Утарбаева А. Б.
 ҚЖСТ-ның әдіскері,
 Ақтөбе қ., Ақтөбе обл.

Андатпа

Мақалада Ақтөбе қаласындағы балалар-жасөспірімдер туризм және экология қызметімен жұмыстанатын бірден бір қосымша білім беру мекемесі – Жас туристер станциясының қызметі туралы жазылған.

Аннотация

В статье рассказывается о деятельности станции юных туристов города Актөбе-единственного учреждения дополнительного образования, занимающегося детско-юношеской экологической и туристской деятельностью.

Кілт сөздері: Ақтөбе қалалық жас туристер станциясы, «Туған өлкеге саяхат» байқауы, «Гүлдене бер, Қазақстан!» танымдық өлкетану байқауы, «Арайлы Ақтөбе-туған өлкем!» ғылыми-тәжірибелік конференциясы.

Жас туристер стансасы 1971 жылдың қараша айынан бастап қызметін атқарып жатыр. 800 м² көлеміндегі ғимаратта орналасқан балалардың экскурсиялық – туристік базасы (сол кездегі атауы), туристер стансасы болар алдында №5 мектепке дейінгі балалар үйі болған және XIX ғасырдың аяғында салынып Жанқожа батыр, 62 көшесінде орналасқан (көшенің бұрынғы атауы Фрунзе көшесі). 2005 жылға дейін туристер стансасы облыстық балалар экскурсиондық–туристік базасы болып саналды, ал 2005 жылдан бастап Ақтөбе қаласының білім бөлімінің жанындағы «Қалалық жас туристер стансасы» мемлекеттік коммуналдық қазыналық кәсіпорны статусын алды.

Қалалық жас туристер стансасы қаламыздағы балалардың бос уақытын ұтымды ұйымдастыратын және өскелең жас ұрпақты туристік-өлкетану қызметіне баулитын, 50 жылдық тарихы бар бірден – бір қосымша білім беру мекемесі.

Ақтөбе облысындағы туризмнің оқу-тәрбиелік ролі әрқашан маңызды және жас туристер стансасының үйірмелерінде жүзеге асырылады. Станса «Үйірме оқушыларының танымдық

қызығушылығын, салауатты өмір салтына ұмтылуын қалыптастыру, қосымша білім беру педагогтардың кәсіби шеберлігінің өсуі арқылы Ақтөбе қаласындағы балалар арасында туризмді белсендіру» басты мәселесін, әртүрлі бағыттағы үйірме жұмыстары, бұқаралық, жеке және топтық қызмет түрлері арқылы Қазақстан Республикасы Елбасының жолдауындағы салауатты өмір салтын насихаттау бойынша тапсырмасын орындайды. Ал, туризм бұқаралық спорттың бір түрі болып табылады. Қалалық жас туристер стансасының туристік-өлкетану бағытындағы жұмысы балалар туризмін дамытудан басталады.

Жас туристер стансасы үш бағытта жұмыс істейді: спорттық-туристік, туристік-өлкетану, экологиялық және ақысыз үйірмелер балалардың бос уақытын тиімді әрі қызықты өткізуге ықпал етеді. Соңғы екі жылда оқушылардың жалпы контингенті 720 оқушыны құрайды. Қазіргі уақытта 19 үйірме жұмыс жасайды, оларды өз ісінің шебері - қосымша білім беру педагогтары ұйымдастырып жүргізеді. Стансамыз қаламыздағы 70-тен астам қала мектептерімен тығыз байланыста жұмыс жасайды.

2009 жылғы Қазақстан Республикасының Үкіметінің «Менің Отаным – Қазақстан» республикалық туристік-экспедициясын ұйымдастырудың алдына қойған басты мақсаты – оқушылар, жастар арасында ішкі туризмді дамыту, денсаулықты нығайту, тарихты, мәдени мұраларды, туған өлкесінің салт-дәстүрлерін игеру болып табылады.

Туристер стансасы республика, облыс, қала бойынша көптеген орталықтармен: Республикалық қосымша білім беру және оқу-әдістемелік орталығымен, Батыс Қазақстан облыстық балалар-жасөспірімдер туризм және экология орталығымен, «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» акционерлік қоғамының филиалы Ақтөбе облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институтымен, облыстың төтенше жағдайлар Департаментімен, Ақтөбе облысының дене шынықтыру және спорт басқармасымен, ҚБ «Ақтөбе облысының спорттық бағдарлау федерациясымен», Ақтөбе облыстық ғылыми-тәжірибелік орталығымен, «Ақтөбе - Дарын» өңірлік ғылыми-тәжірибелік қосымша білім беру орталығымен, «Asyl Ustaz» қоғамдық бірлестігімен және де жоғары оқу орындар ішінде Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетімен, С.Бәйішев атындағы Ақтөбе университетімен, музейлер ішінде Кеңес Одағының батыры Ә.Молдағұлова

атындағы облыстық мемориалдық музейімен, Облыстық тарихи-өлкетану музейімен, Ақтөбе облыстық өнер музейімен, сонымен қатар Қобда ауданындағы Әлия патриоттық тәрбие беру орталығы және Қобыланды батыр мемориалдық кешенімен, кітапханалар ішінде С.Бәйішев атындағы облыстық-әмбебап кітапханасы және Н.Байғанин атындағы облыстық балалар кітапханасымен ынтамақтастық қызметте жұмыс жасайды.

Туристер стансасы білім беру қызметінен бөлек түрлі туристік, экологиялық, өлкетану іс-шараларын ұйымдастырып өткізумен қатар өлкетану бағытын дамытуда ауқымды жұмыстар атқаруда. Экскурсиялық-экспедициялық іс-шараларын ұйымдастырып өткізудің басты мақсаты - туған өлкеге сүйіспеншілік, білім алушыларды тарихи әлемді тануға дамыту, жастарды тарихи, мәдени, рухани мұраны игеруге баулу болып келеді.

Соңғы жылдардағы зерттеулер, туристік-өлкетану қызметі өскелең ұрпақтар дамуына ықпал ететін тиімді құрал екендігін көрсетті. Қалалық жас туристер стансасының тәжірибелі педагогтары және туризм инструкторлары жылма-жыл қала және аудан мектептерінің тарих және география, дене шынықтыру пәні мұғалімдеріне, музей қызметкерлеріне туристік-өлкетану бағытында әдістемелік көмек көрсе-

ту мақсатында қалалық, облыстық семинарлар және шебер-класстар өткізіп келеді.

Мектеп оқушылары және педагогтер арасында дәстүрлі туристік-өлкетану бағытында Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың 2018 жылғы 5-қазанындағы «Әрбір қазақстандықтың еліміздегі өзгерістер үдерістерінде атсалысуы» жолдауының «Өз жерінді танып біл» бөлімін басшылыққа ала отырып, туристік өлкетану қызметі арқылы жаппай мектеп туризмін дамыту барысында «Туған өлкеге саяхат», «Гүлдене бер, Қазақстан!» танымдық өлкетану байқаулары, «Арайлы Ақтөбе- туған өлкем!» ғылыми-тәжірибелік конференциясы және аудан мектептері оқушыларының арасында ғылыми жобаны қорғау қалалық байқауын өткізу дәстүрге айналды. Ғылыми жобаның негізгі бағыты – өз өлкеміздің өлкетану тұстарын кеңінен көрсету. Экология бағыты бойынша «Табиғат әлемі балалар көзімен», «Балалық шақтың ғажайып әлемі» отбасы байқауы, экологиялық акциялар және спорттық туризм бағыты бойынша туризм техникасы бойынша жарыстар, Білім саласы қызметкерлері арасындағы туриада, жасанды шыңға өрмелеу бойынша ашық біріншіліктер, «Жүзден жүйрік» спорт-туристік жарыстар, «Әкем, анам және мен біз туристік жанұя», «Туризм арулары» т.б. «Менің Отаным-Қазақстан!» республикалық туристік-өлкетану слетінің облыстық кезеңін қалалық, облыстық,

республикалық деңгейде жылма жыл дәстүрлі және онлайн түрде ұйымдастырып келеді.

Әсіресе, қазіргі жасөспірімдер арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алу мақсатында жас туристер стансасының ұйымдастырған қалалық, облыстық спорттық – туристік бағыттағы жарыстарында тәртібі қиын балалар жүлделі орындарды иеленіп, республикалық деңгейдегі шараларға қатысып, бос уақыттарын тиімді ұйымдастыруда спорттық туристік бағыттағы «Жасанды шың», «Жаяу туризм» сынды экстремальды үйірмелерге деген сұраныстары арта түсуде.

Елбасымыз Н.Назарбаевтың «Ұлы Даланың жеті қыры» атты мақаласында Қазақстан тарихын зерттеуге және Қазақстанның мәдени мұрасын насихаттауға бағытталған алты ірі жобаны жариялады. Бұл «Рухани жаңғыру» бағдарламасының жалғасы. Өз өлкелері туралы ғылыми-ізденіс жұмыстарын зерттеуге ынтасы артады. Жорықтар, саяхаттар барысында балалар табиғатпен қоян-қолтық араласуға, олардың бойында құнды жеке сапалар: көпшілікке, қарым-қатынасқа, беріктілік пен шешімділікке және табиғатқа, досқа көмекке келу мүмкіндіктерін қалыптастырады.

Жас туристер дала жағдайында шатырларда тұрады, алғашқы дәрігерлік көмек, туристік дағдыларды үйренеді, әсіресе мінез-құлқы қиын балалар ашылып өздерін басқа қырларынан

көрсетіп, шыңдалады. Жорықтарда жас туристер «Қазақстан саяхатшысы» нормативін орындайды. Жыл бойы спорттық бағыттағы үйірмелердің белсенді, дарынды соның ішінде категориялық жорықтарға қатысқан үйірмешілер оқу жылы аяғында «Жас турист» төсбелгісіне ие болады. Сондықтан мектеп оқушыларының өлкетанушылық қызығушылықтарын қалыптастырып, спорттық-туристік-өлкетану қызметіне белсенді түрде тартудың маңызы өте зор.

Стансамамызда іс-шараларға, түрлі сайыстарға белсене қатысып, өзінің дарындылығын көрсете біліп, үлкен нәтижелерге жеткізген білімалушыларымыз көптен көп. Атап айтсақ, «Турист өлкетанушы» (жетекшісі Үмбетияр Ә.З.) үйірме білімалушылары – Ерзақ Нұрталап, Танибергенқызы Арайлым, «Әдеби өлкетану» (жетекшісі Даулеталина А.) үйірме білімалушылары – Алиева Жансулу, Болат Мөлдір, Болат Махаббат, Есенжолова Наз түрлі іс-шараларда белсенділік танытып, даралана білді. «Қолөнер және туризм», «Географ өлкетанушы» (жетекшісі Аймағанбетова Ш.С.) үйірмелерінің білімалушылары - Жарас Сұңғат, Жанахметова Жанар, Мейрамбаева Ансаған республикалық, халықаралық деңгейдегі сайыстардың жүлделі орындарын иеленді. «Виртуалды экскурсия», «Жас экскурсовод» үйірмелерінің білім алушылары Нұрадинов Әлімжан, Бақытжанова Кәусар, Несіпбай Гүлзат, Жамешова Томирис. «Жас

эколог турист», «Туған өлке» (Мерекеева А.Б.) үйірмесінің білімалушылары Базарбаева Айым, Сарсенова Айдана облыстық, республикалық байқаулардан жүлделі орындар иеленді. Спорттық туризм бағытында «Спорттық туризм» үйірмесінің білімалушылары Самигуллаев Еламан, Аманқоссын Азамат, Шкаев Тимофей, Нурлан Арнат, Капылов Роман облыстық, республикалық жарыстарға қатысып белсенділік танытты. «Спорттық бағдарлау» (жетекшісі Шуренбаев Н.О.) үйірмесінің білім алушылары – Амангелдиев Қайыржан, Иманғалиев Димас, Мұздақбаева Карина, Бекешова Ханшайым.

Біздің шәкірттеріміз халықаралық, республикалық, облыстық, қалалық туристік жарыстардың жүлдегерлері және түлектеріміздің көпшілігі туризм, геология мамандықтарының студенттері және түлектері.

Соның ішінде айтатын болсақ, 2011-2012 жылы «Өлкетану географиясы» үйірмесін тәмамдаған үйірме білімалушысы Байманова Ботагоз «Туризм және спорт академиясы» түлегі, сонымен қатар «Атамекен» үйірмесінде білім алған Нағашыбаева Айгүл Қ.И. Сәтбаев атындағы Қазақ Ұлттық Техникалық Зерттеу Университеті, «Геология және пайдалы қазба кенорындарын барлау» мамандығын игеріп тәмамдаған, 2017-2018 жж. «Спорттық туризм» үйірмесін тәмамдаған Қайзулин Азамат және Сейілжанов Мади қазіргі таңда Қ.Жұбанов атындағы

университетінің «Туризм» мамандығы бойынша 3 курс студенті болып білім алуда. 2012-2013 жж. Нурмаганбет Нуржан «Спорттық туризм» үйірмесінің білімалушысы болып, С.Бәйішев атындағы «Туризм» мамандығын тәмамдап, қазіргі таңда стансамызда «Спорттық туризм», «Жаяу туризм» үйірмелерінің жетекшісі және педагог-ұйымдастырушысы қызметін атқаруда.

Педагогтарға шығармашылық шеберліктерін шындау, кәсіби қорын кеңейту және тәжірибе алмасу мақсатында қосымша білім беретін педагогтарымыз дәстүрлі өткізілетін қалалық, облыстық және республикалық байқаулар мен жарыстарға белсене қатысып, жүлдегерлер атануда.

Педагогтарымыз Бекбергенова А.И., Шуренбаев Н.О., Утарбаева А.Б., Нурмаганбет Н.Ж., Кубашева А.М. «Қазақстан саяхатшысы» төсбелгісінің иегерлері, Бекбергенова А.И., Шуренбаев Н.О. және Утарбаева А.Б. «Туризм нұсқаушысы» төсбелгісінің иегерлері, Бекбергенова А.И., Ногаева Б.К. «Туризм саласының үздігі» төсбелгілерінің иегерлері және Москва қаласындағы А.А.Остапец-Свешников атындағы Халықаралық балалар-жасөспірімдер туризм және өлкетану академиясының корреспондент мүшелері. Сонымен қатар педагогтарымыз ҚР даму инвестициясы және ҚР Білім және Ғылым министрлігінің алғыс хаттары мен құрмет грамотасымен марапатталды.

Қалалық жас туристер стансасы 2019 жылы Қазақстандық Ұлттық ЮНЕСКО Клубтарының Федерациясына мүше болып, «Қазақстандық ЮНЕСКО клубының мүшесі» мәртебесіне ие болды. Бұл клубтың негізгі бағыттарына мәдени іс-шараларды өткізу, салауатты өмір салтын қалыптастыру, мәдени мұраны қорғау, дәстүрлі өнерді сақтау және тағы басқа республикалық деңгейдегі мәдени-көпшілік, экологиялық іс-шараларды ұйымдастыру жатады. Осы тұрғыда қалалық жас туристер стансасы жоспарға сәйкес қалалық, облыстық, республикалық деңгейде туристік-өлкетану бағытында іс-шаралар ұйымдастырып келеді.

2019 жылы Қазақстан Республикасы индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі геология және жер қойнауын пайдалану комитеті төрағасынан жас геологтардың олимпиадасын ұйымдастыруға және өткізуге атсалысқаны үшін Алғыс хатпен марапатталды. 2020-2021 оқу жылында «Zhubanov University-2021» «Кәсіптік практиканың үздік базасы-Creating the future» конкурсына қатысып, 3 орын алып, дәрежелі дипломмен марапатталды. «Самғау» Республикалық ғылыми-әдістемелік орталығымен тығыз байланыста жұмыс атқару барысында жыл соңында алғыс хатпен және «Лучший социальный партнер - 2021» кубогымен марапатталды. 2021 жыл-Туристер стансасының 50 жылдық мерейтойы.

Экскурсиялар мен жорықтар арқылы оқушылар өз өлкесінің тарихымен, танымал тұлғаларымен танысып, туған жеріне деген құрметтері арта түседі. Түрлі саяхаттар арқылы жас ұрпақты туған еліміздің тәуелсіздігі үшін күрескен қайсар батырларымыз, қазақ халқының бірлігін аңсаған ата-бабалармыздың туған жеріне деген сүйіспеншіліктерінен тәрбие алатындай етіп баулу көзделген.

Ақтөбе қаласының жас туристер стансасы жыл сайын 18 сәуір – Халықаралық тарихи ескерткіштерді қорғау күні үйірме оқушыларымен «Батырлар есімі-мәңгілік есте» айдарымен өлкеміздегі ескерткіштердің тарихымен танысып, жиындар өткізеді. Біздің облысымызда да тек осы аймақтың ғана тұрғындарын емес, өзге де алыс, жақын елдердің жұртшылығын қызықтыратындай танымдық, тарихи, археологиялық, көрікті табиғи орындар мен ескерткіштерде аз емес.

Ақтөбе өмірдің қай саласы бойынша да жаңару, жаңғыру үстіндегі экономикалық қуаты орасан мол аймақ. Кең байтақ даламыздың әрбір тасы, биік жоталары мен қыр-белестері, өзен-көлдері, табиғи-сәулет ескерткіштері тарихтың терең қойнауына қарай жетелейді. Облыстағы ерекше қорғалынатын объектілердің қатарындағы географиялық жағынан тиімді орналасқан, айтарлықтай туристік әлеуетке ие Жаманшың метеорит кратері, Айдарлыша геологиялық қимасы, Торғай зоологиялық

табиғи қорығы, «Мәдени мұра» республикалық бағдарламасына енгізілген 14-15 ғасырлар ескерткіші Абат-Байтақ кесенесі қызығушылық тудырады. 2019-2020 оқу жылы қыркүйек айында «Жас геолог» үйірмесінің білім алушылары «Болашаққа бағдар: қоғамдық сананы жаңғырту» бағдарламасы аясында «Қазақстанның киелі географиясы» базалық бағыты бойынша Ырғыз ауданындағы Жаманшың метеориттік кратеріне Халықаралық ғылыми-зерттеу экспедициясына қатысты. Шара барысында білім алушылар ресейлік, профессор, кратер зерттеушісі Павел Флоренский, белгілі геолог, профессор, минерология ғылымының докторы Борис Зейлик т.б. ресейлік және қазақстандық геология саласының мамандарымен кездесіп, зерттеу жұмыстары бойынша көптеген мағлұматтар алды. Экспедицияға қатысқан білім алушылар қалалық, облыстық байқауларда жүлделі орындарды иеленіп, Республикалық «Жас геолог» олимпиадасына қатысуға дайындық үстінде. Ақтөбе қаласының көрікті жерлері бойынша «Ару қала – Ақтөбе», «Ақтөбе – үшінші мыңжылдықтың қаласы», «Түнгі қала» шолу экскурсиясы; «Батырлар – ел қорғаны», «Ескерткіш – ел тарихы», «Ынтымақ пен бірлік – рухани келісімнің белгісі» атты тақырыптық экскурсиялар; «Мамандықтар әлеміне саяхат» жоғары және арнаулы орта оқу орындарына кәсіби - бағдарлау экскурсиясы, «Өндіріс саласы орналасқан мекен» өндірістік экскурсияларын ұйымдастырып келеді.

Ал Ақтөбе облысының киелі және таңғажайып жерлері бойынша «Қобда - батырлар мекені» тарихи-танымдық экскурсиялары: «Әлия –ғасыр аруы», Қарақыпшақ Қобыланды батыр кесенесі, «Ұлы даланың інжу – маржаны –Абат-Байтақ, «Қызыл там», «Беккүл баба» кесенелеріне, Алға ауданындағы «Ту ұстап, тарлан мінген - Есет батыр» кесенесіне; Қарғалы сарқырамасына, Хромтау ауданындағы Айдарлыаша геологиялық қимасына экскурсиялық маршруттары ұйымдастырылып келеді.

Сонымен қатар Қалалық жас туристер стансасы жанындағы «Достық» лагерінде ұжым қызметкерлері жылма – жыл мектеп оқушыларының жазғы демалысын спорттық-туристік бағытта тиімді өткізуге ат салысып келеді. «Достық» жазғы лагеріндегі әр маусымы экологиялық-биологиялық, спорт-туристік, ғылыми-техникалық және мәдени-танымдық бағыттарында ұйымдастырылып өткізіледі. Лагерімізде балалардың жазғы демалысын тиімді ұйымдастыру үшін барынша жабдықталған. Лагерде жалпы демалыс маусымының төрт кезеңінде де аз қамтылған отбасы, көп балалы ата-аналардың балалары, жетім және ата-ананың қамқорлығынсыз қалған 1000-нан астам балалар тегін ақысыз демалады. «Достық» жазғы лагері - балалар үшін таптырмас жазғы демалыстағы тынығу орны. 12 күн бойы балалар спорттық, туристік, экологиялық – биологиялық бағыттағы үйірмелермен қатар ән, би, актерлік

шеберлік, бейнелеу және ұлттық нақыштағы тұрғызылған киіз үйде қолөнер «Шеберлер ауылы» үйірмелеріне қатысады. Мәдени бағыттағы үйірмелерге қатысқан балалар өнерлерін сахнаға алып шықса, экологиялық-биологиялық, бейнелеу және қолөнер үйірмелеріндегі балалардың жұмыстарынан «Табиғи бұйымдардан балалар жасаған ғажайып» атты көрмелер, балалар алаңы жасақталып ұйымдастырылады. Ал спорттық туризм үйірмесінде балалар шатыр құруды, алау жағуды, түрлі туристік жол кедергілерінен өтіп, туристік эстафеталарға қатысады. Үйірмеге әсіресе ер балалар үлкен қызығушылықпен белсене қатысады. Сонымен қатар лагерьде ашық аспан астындағы балалар бассейні бар. Бұл балдырғандардың қауіпсіздігі үшін тиімді әдіс және денсаулықтың шынығуына үлкен әсері бар. Салауатты өмір салтын насихаттау барысында балалардың бассейнге барар жолында туристік кедергілер мен био жолдар жасалған. Лагерьде бүлдіршіндердің әрбір күнін ерекше өткізу бағытында, күнбе - күн қызықты түрлі мәдени, зияткерлік және тағы басқа да шаралар ұйымдастырылып өткізіліп отырады. Лагерь жұмысымен қосымша балаларға қаламыздың мәдени орталықтарымен тығыз байланыс орнатылады. Атап айтар болсақ, Т.Ахтанов атындағы драма театры, «Алақай» қуыршақ театрының қойылымдарын көрсетсе, Ақтөбе қалалық «Мәдениет» үйі, Н.Байғанин атындағы кітапхана, Кеңес Одағының Батыры Ә.Молдағұлова атын-

дағы облыстық мемориалдық музей қызметкерлері де лагерь балаларының көңілін көтеру, білімдерін толықтыру, шаттандыру мақсатында түрлі шаралар мен тренингтер, концерттер өткізеді.

Достық лагері жанында бесінші жыл қатарынан «Батыр» шатырлы лагерінде балалар дала жағдайында жазғы демалыстарын қызықты өткізуде. ҚЖТС ұжымы 12-15 жас аралығындағы балалар үшін 5 күндік туристік-экскурсиялық бағдарламасымен «Батыр» шатырлы лагерь жұмысын ұйымдастырады. Лагерьдің әр маусымы спорт-туристік, мәдени-танымдық, бағыттарында ұйымдастырылып өткізіледі. Лагерьдегі балалардың әр күнін қызықты өткізу үшін тәрбиешілер мен тәлімгерлер, қосымша білім беру педагогтері, туризм инструкторлары тынбай қызмет атқарады. Балаларға спорттық-туристік жарыстар мен эстафеталар ұйымдастырылады. «Батыр» шатыр лагерінің ерекшелігі – үнемі спорт-туристік бағытында жұмыстар жүргізіледі. Лагерьде балалар дала жағдайында тұруды, алау жағуды, компаспен жұмыс жасауды, түрлі туристік жол кедергілерінен өтуді, алғашқы дәрігерлік көмек көрсетуді, туристік түйіндер байлауды, топографиялық белгілермен жұмыс жасауды үйренеді. Сонымен қатар, демалыс барысында жаяу жорықтарға шығып, шатыр құруды және жинауды, алау жанында бардтық әндерді үйренуді, дала жағдайында шыңдалу

дағдыларын меңгереді. Балалардың жүзінен күлкі, жүрегінен жалын, саналы сезім төгілсе, онда ұрпағымыздың денінің саулығы.

Бала – біздің жарқын болашағымыз! Сондықтан балалардың жазғы демалысын жоғары деңгейде өткізу біздің парызымыз! Лагерлерде балалар өздеріне достар тауып, жандары жайлы, демалыстары қызықты өткендігін балалардың жүздерінен байқауға болатын.

2013 жылы Достық лагері Облыстық кәсіподақтар кеңесінің жариялаған «Ең үздік қала сыртындағы лагерь» атанды. Ал 2018 жылы Астана қаласының 20 жылдығына орай Ақтөбе облысының жазғы демалыс лагерлерінің демалушылары арасында өткен «Астана-жеңісінді саған арнаймын!» атты облыстық балалар Спартакиадасына белсене қатысып, жалпы командалық есепте жүлделі 1 орынды иеленді.

Біздің басты мақсатымыз өскелең ұрпақтың бос уақыттарын ұтымды ұйымдастыру, салауатты өмір салтына тәрбиелеу, өлкеміздегі балалар және жасөспірімдер туризмін насихаттау, дамыту және белсендендіру. Барлық стансаның нәтижесі ұжымның үлкен еңбегінің арқасында жүзеге асып келеді. Ал, біздің станса өз кезегінде, келесі 2021-2022 оқу жылына арналған жұмыс жоспары барысында, Елбасы қойған мақсаттарды іске асыру үшін барлық мүмкіндіктерді жасауға тырысады, өйткені «өткенге мақтаныш, болашаққа деген прагматикалық баға және оң көзқарас – біздің еліміздің жетістігінің кепілі».

Ридзаускене И.В.
 ПДО ДЮЦЭТ
 г. Павлодар, Павлодарская обл.

Аннотация

В этом году группа туристов из Павлодара под руководством педагогов дополнительного образования Детско-юношеского центра экологии и туризма в составе 16 человек совершили поход 2 категории сложности и успешно его прошли. Представляем вам дневник похода. Он позволит нашим читателям не только подробнее изучить маршрут, но и самим окунуться в атмосферу горного похода.

Андапта

Биылғы жылы Павлодар қаласынан 16 адамнан тұратын балалар-жасөспірімдер экология және туризм орталығының қосымша білім беру педагогтарының жетекшілігімен 2-ші категориялық жорыққа шығып, одан сәтті өтті. Сіздерге жорық күнделігін ұсынамыз. Бұл біздің оқырмандарымызға бағытты егжей-тегжейлі зерттеп қана қоймай, сонымен бірге тауға жорық атмосферасына енгізе мүмкіндік береді.

Ключевые слова: *категорийный поход, спортивный туризм, Северный Тянь-Шань, горный поход, перевал*

Ридкаускас В.Ю.
 ПДО ДЮЦЭТ
 г. Павлодар, Павлодарская обл.

Горы в моем сердце...

Горы зовут. Горы снятся. Каждый год ты бросаешь свои дела, набираешь группу и идешь к ним, туда, где скрылось твое сердце...

В этом году наша группа в составе 16 человек отправилась в спортивный поход 2 категории сложности и успешно его прошла. Представляем вам наш дневник похода. Он позволит нашим читателям не только подробнее изучить маршрут, но и самим окунуться в атмосферу горного похода.

День первый. Медео - ущелье Горельник – водопады Титова – Орлиное гнездо. Итого: 13,63 км

Наш первый походный день начался с Медео, точнее с его ступенек, количество которых мы пытаемся сосчитать уже какой год. В этот день нам предстояла акклиматизация и подход к перевалу Титова (1А, 3630). Шли по традиции долго и тяжело. Уже на ступеньках многие осознали, что «надо было бегать», что гоняли мы их не из вредности, а для их же блага. Но было уже поздно. Самые сильные спустились за рюкзаками к

самым слабым, помогли. А далее путь продолжился в ущелье Горельник. На ночевку встали на Орлином гнезде, и даже начали привыкать рано ложиться спать. В 20.00 объявили отбой, а в 21.00 уже почти не шушукались.

День второй. Перевал Титова – Мынжилки. Итого: 14,5 км.

Проснулись пораньше (в 6.00). С непривычки собирались долго и отправились в сторону перевала Титова. Три перехода и мы у перевального взлета. В этот раз в отличие от пяти предыдущих лет взяли перевал правильно. Перевал Титова самый первый, самый любимый, один из самых легких, наверное поэтому в этот день не так много снимков. Поднялись. По традиции сфотографировались с двух сторон на перевале и вниз. По дороге кое-кто решил показать скоростной спуск, гимнастику и паркур. Почти получилось. Обошлось разбитой коленкой и ладошкой. Седые волосы у тренеров не считаем. В амбициозных планах было подняться на стоянку Альпенград и там заночевать, чтоб завтра с утра взять

перевал Пионер. Не поднялись. Спустились на плотину Мынжилки и около 19.00 встали лагерем. Легкий дождь впервые накрыл нас уже на подходе к Мынжилкам. Учимся ставить лагерь в скоростном режиме.

День третий. Стоянка Альпенград – озеро Маншук Маметовой – перевал Пионер – ледник Богдановича – подход под перевал Школьник. Итого: 11,4 км.

День выдался супер тяжелым несмотря на сравнительно поздний подъем (в 7.00). Предстоял долгий и нудный подъем до Альпенграда. Обнаружили воду, чему были приятно удивлены. Обычно в августе месяце воду на Альпенграде можно только подкопать. На стоянке мы отдышались, передохнули и неожиданно быстро дошли до озера Маншук Маметовой. Решено было подниматься уже сегодня. Подъем на перевал Пионер сравнительно легкий. Для многих участников это первый перевал категории Б. Разбились на две группы. Одна группа отправилась на среднюю морену в центре склона, вторая вдоль скалы по правому краю. Оба пути относительно не камнеопасные. Поднялись за час. А вот на другую сторону путь предстоял не из легких. Ледник Богдановича практически растаял. Уютного снежного склона, по которому можно было бы скатиться глассером (читай на попе) не было. Пришлось надевать кошки и страховать тех, у кого их не было. Два-три подхода и все спусти-

лись. Правда, под конец с ледника начали лететь камни. Стоянка у ледника Богдановича оказалась разрушена, пришлось идти ниже, аж до перевала Школьник. В 19.00 встали лагерем. Очень устали. На завтра запланировали полудневку.

День четвертый. Перевал большой Талгарский – малый Талгарский – река Левый Талгар – поляна КазПИ. Итого: 8,07 км.

В этот день у нас полудневка. Подъем решили сделать попозже (в 8.00), чтобы дать возможность выспаться и отдохнуть. Но большинство проснулись раньше и в 7.35 дежурные уже готовили завтрак. На маршрут вышли в 9.30. По плану – спуск к реке Левый Талгар. Что хочется сказать об этом спуске? Если вы не знаете, есть ли у вас проблемы с коленями и суставами, обязательно сходите сюда. Этот спуск как лакмусовая бумажка выявляет все скрытые болячки. Спуск занял два перехода (45 минут идем, 15 минут отдыхаем). Встали на поляне КазПИ. Дежурные начали готовить обед, остальные устроили постирушки, уделили время ремонтным работам и обработали натертые мозоли

День пятый. Река Левый Талгар. Итого: 12,57 км.

Сегодня в нашем маршруте имелось белое пятно. Неожиданно. Дело в том, что маршрут вдоль реки Левый Талгар один самых популярных среди туристов. Сюда ходят обычные алмаатинцы (без рюкзаков и спальников, про-

сто «погулять»), здесь проводят так называемые «кругосветки». На всем протяжении маршрута много оборудованных стоянок, каждая из которых имеет свое название: «Солнечная поляна», «Лунаня», «Красная», «Поляна дураков». Здесь же мы в разные годы встречали литовцев, украинцев, россиян. Но не так давно в горах Алматы сошла сель, и маршрут по большой Алматинской кругосветке оказался под вопросом. В сети развернулись нешуточные дебаты, как же ее [сель] обойти и что теперь делать. Хорошо, что мы об этом не знали, меньше нервничали. Уже на спуске в Левый Талгар мы встретили туриста, алмаатинца, который подробно рассказал, где эта самая сель начинается (точнее, ее выносы), и как их лучше обойти, чтоб быстрее вернуться на тропу. Да, размеры селевых выносов впечатляют! Река изменила свое русло, образовалось большое количество ручьев и речейков, берега будто срезаны ножом, огромное количество поваленных деревьев. Мы последовали совету бывалого туриста, и двигались все время ближе к реке. Таким образом, мы не встретили овраг, образовавшийся после схода сели, и сразу вышли на тропу. На обед остановились на Солнечной поляне. А уже после обеда начали убегать от дождя. Догнал нас дождь уже практически на слиянии рек Туристов и Левый Талгар, где мы и встали на незапланированную ночевку.

День шестой. Река Туристов – река Дмитри-

ева – подход под перевал Молодая Гвардия. Итого: 15,04 км.

Сегодняшний день можно смело назвать днем речек. Больших и малых, бурных и спокойных, холодных и очень холодных, обжигающе ледяных. До того как впервые перешла горную реку вброд, я даже не знала, что есть такая температура, от которой ноги буквально горят...

Встали в 6.00, в 7.25 вышли на маршрут. Через 10 минут мы были уже на месте первой переправы. Река Туристов относительно не бурная, перешли парами. Далее шли то по «зеленке», то по морене, стараясь не терять высоту. К 10.00 вышли к реке Дмитриева. Только один раз на моей памяти, в 2018 году, эта река была настолько спокойной, что мы ее просто не заметили. Все остальные годы она отличалась отменным нравом. Бурная, шумная, опасная. Переправлялись с веревками. Рюкзаки переправляли отдельно. За время переправы вода поднялась еще выше. Хорошо, что успели. Иначе пришлось бы ждать переправы до утра. Впереди несколько обходов, прижимов и еще две переправы. Первая по спокойной реке, белой словно молоко. И вторая по бурной реке. К этой переправе мы все уже вымотались, были голодными и уставшими вдобавок полил дождь. Пережидая дождь, пообедали. Ощутимо холодало, но мест для ночевки поблизости не было. Наша обычная стоянка находилась примерно в полчаса ходьбы. Под дождем.

Делать нечего, надели рюкзаки и вперед! В 19.00 встали лагерем, но, несмотря на трудный день, завтра предстоял день еще более трудный. Перевал Молодая гвардия. Остаться на отдых уже нет времени, да и холодно здесь отдыхать. Всю ночь шел дождь...

День седьмой. Перевал Молодая Гвардия – слияние рек Озерная и Кызылсай. Итого: 15,94 км.

Проснулись рано утром, но дождь не дал нам сразу выдвинуться к перевалу. Каждые полчаса нас накрывал туман, а в нем то дождь, то град... Приходилось вновь залезать в палатку, накрыв полусобранный рюкзак. Наконец, в 9.00, надев дождевики и накидки на рюкзаки, мы выдвинулись к перевалу. К 11.00 подошли к леднику, где стали готовить все необходимое для подъема: обвязки, веревки для связок, кошки, фонарики. В 13.00 поднялись на перевал. Подъем вышел не сложным, только на одном участке дети без кошек сильно скользили, пришлось чуть-чуть спуститься и продолжить подъем, взяв правее. Спуск с перевала представляет собой мелкую морену, довольно приятную для спуска. Далее шли по направлению к слиянию рек Озерная и Кызылсай. В 17.00 были уже на месте. Отбой в 20.30

День восьмой. Перевал Алматы-Алагир – ущелье Проходное – Алешкин мост. Итого: 19,21 км.

Наконец, можно вздохнуть свободно. Впереди лишь некатегорийный перевал Алматы-Алагир и наша любимая стоянка на Алешкином мосту. У

нашего Мишки сегодня день рождения, поздравили его по-туристски, шоколадкой, конфетами и небольшим подарком, которые тащили весь поход. День рождения это хорошо, но маршрут никто не отменял, перевал Алматы-Алагир некатегорийный, но какой же он нелюбимый!!! Постоянно кажется, что вот-вот, что вот эта подушка последняя, и ты наверху... Но ты залезаешь и видишь еще одну подушку, а за ней еще и еще... в 12.30 мы были уже на перевале. В который раз зареклись сами себе, что больше сюда ни ногой, и отправились вниз. По дороге к Алешкиному мосту мы пролезали через колючую проволоку, спускались по живописным водопадам и даже встретили толстых сурков (или хорьков, бурундуков), кто их коричневых да пушистых знает. Последняя преграда – мост через реку Проходная, и мы встали постоянным лагерем.

День девятый. Перевал Ломакина. Радиальный выход. Итого: 16 км.

Сегодня у нас еще один именинник. Точнее именинница, но это не меняет планы, маршрут должен быть пройден. Ирине Валерьевна и всем девочкам сделали поистине царский подарок, нам разрешили остаться в лагере, все остальные же отправились на перевал Ломакина. В 2018 году мы не взяли этот перевал, хотя он и был в маршруте, и в этот раз нам нужно было исправить эту ситуацию. По дороге к перевалу встретили поляну Высоцкого. Здесь мы не только нашли и прочитали информацию по леген-

дарного барда, но и увидели якобы его гитару и даже вещи. Подъем на «Пацанский» перевал начали в 11.22, его так окрестили ввиду отсутствия в группе девочек. В 14.15 группа поднялась на перевал. Мысленно поставили себе галочку «Выполнено», и пошли вниз. Впереди ждал вкусный ужин, приготовленный девчонками на дневке, и два именинных торта. Костя весь поход протащил коржи и все необходимое для тортов и умудрился их даже не помять!!! Вечером был костер, который немного подпортил морозящий дождь. На завтра запланировали выход из ущелья Проходное.

День десятый. Выход из ущелья Проходное. Итого: 8 км.

Ну, вот и все. Наш поход окончен. Поднявшись в 7.00, в 8.30 мы выдвинулись вниз по Проходному. Дорога четкая, уклоны дороги различны, имеются довольно крутые и обрывистые участки. Ближе к городу начинают попадаться беседки и туристы в них. Внизу ущелья Проходное, которое местные почему-то называют Алмаарасанским, мы встретили оборудованную купальню. Большое количество мостиков, и мы на парковке, где нас уже ждет заказанный спринтер. Сфотографировались на выходе из ущелья. Урааа! Наш поход завершен. Впереди целых два дня в Алматы, а это значит душ, нормальный туалет и много-много еды!!!

Мы преодолели 120 км, взяли 5 перевалов, из которых 4 категорийные.

Батыс Қазақстан облысының аймақтық тарихи-мәдени-географиялық нысандары

Тургумбаев А.А.
М.Өтемісов атындағы
Батыс Қазақстан университеті,
аға оқытушы-магистр,
Орал к., БҚО

Андатпа.

Мақалада Батыс Қазақстан облысының тарихи-мәдени және табиғи-ландшафтық нысандардың бірі қарастырылған. Облыс аумағында тарихи және табиғи-ландшафтық нысандар бойынша осындай бағыттар көп. Олардың көпшілігі киелі нысандар тізіміне енгізіліп, республикалық мәртебеге ие болды. Осы далалық практика барысында студенттердің теориялық дайындығын әртүрлі табиғи және әлеуметтік-экономикалық жағдайларда, нақты аумақтардың нақты объектілерінде практикалық ғылыми-зерттеу қызметімен біріктіруге қол жеткізілді. Бұл тәжірибе зерттеушінің аймақтың табиғи компоненттерінің осы аумақтағы әлеуметтік-экономикалық құбылыстармен байланысын көрсетуге арналған.

Аннотация.

В статье рассматриваются один из маршрутов по историко-культурным и природно-ландшафтным объектам Западно-Казахстанской области. На территории области подобных маршрутов по историческим и природно-ландшафтным объектам достаточно много. Большинство из них включены в список сакральных объектов и получили республиканский статус. В ходе этой полевой практики достигается соединение теоретической подготовки студентов с практической научно-исследовательской деятельностью в различных природных и социально-экономических условиях, на реальных объектах конкретных территорий. Эта практика призвана показать взаимосвязь природных компонентов изучаемого региона с социально-экономическими явлениями на данной территории.

Кілт сөздер: табиғи-ландшафтық объектілер, тарихи-мәдени объектілер, туристік маршруттар, геоботаника, практика.

Махамбет Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті жаратылыстану-география факультетінде оқу үрдісіне енгізілген алыс кешенді сараман факультет құрылғалы дәстүрлі түрде ұйымдастырылады. Өткен ғасырдың 90-шы жылдарында дейін аталмыш сараман барысында кең Кеңес Үкіметінің көптеген жерлеріне факультет студенттері географиялық сараманға барса, бергін келе сараман географиясы соңғы жағдайларға байланысты қысқарып, еліміздің аймағына ауысқан болатын.

Алыс кешенді географиялық далалық сараман географ-студенттерді оқыту процесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Оны жүргізу кезінде студенттердің геологиялық-геоморфологиялық, физикалық-географиялық және экономикалық-географиялық пәндер бойынша аудиториялық сабақтар процесінде алған теориялық білімдерін пайдалану және бекіту көзделеді. Алдыңғы далалық тәжірибелерден алған біліктер мен дағдылардың дамуы жүзеге асырылады; географиялық көкжиектің кеңеюі; жан-жақты географиялық ойлаудың

маңыздылығы мен практикалық тиімділігі толығымен сезіледі. Кешенді далалық географиялық сараманның мақсаты - ЖОО-да географиялық пәндер циклі бойынша алған білімдерін тереңдету және бекіту, далалық кешенді географиялық зерттеулер дағдыларын дамыту, болашақ географ-мұғалімдердің кәсіби даярлығын жетілдіру.

Жаратылыстану-география факультеті география кафедрасында 2021 жылдың 31 мамыр - 4 маусым аралығында «Орал қаласы – Федоровка– «Тақсай ханшайымы» ескерткіш белгісі - Қоныссай ауылы – Қырық оба қорғандар кешені – Бөрлі ауылы - Ақсай қаласы – Ақбұлақ ауылы – Ұзақ өмір бұлағы (Миргордка) - Торыат басы тауы – Сарқырама - Аққұм - Жымпиты ауылы - Орал қаласы» бағытында 6B05202 – География, 5B011600 – География, 5B012900 География-Тарих білім бағдарламаларының студенттерінің алыс кешенді сараманы ұйымдастырылды. Сараманға қатынасқан барлығы 16 студент өз теориялық білімдерін практикалық тұрғыда кеңейте түсті. Алыс кешенді сараманның мақсаты Батыс Қазақстан облысының аймақтық тарихи-мәдени-географиялық нысандарымен танысу, студенттердің теориялық білімдерін практикалық түрде жүзеге асыру болып табылады. Сараман барысында далалық жағдайда геоботаникалық зерттеулер, ватерпастық және невелирлік түсірілімдер жасалды.

Бірінші күні сараманға қатынасушылар факультетте сағат 8-00-де жиналып, техникалық

қауіпсіздік жөніндегі ережелермен таныстырылды. Кейін университет автобус көлігіне қажетті құралдар алынып, алдын ала жоспарланған маршрут бойынша басталды. Орал қаласы – «Тақсай ханшайымы» ескерткіш белгісіне тоқталып, кейін Федоровка ауылында болды.

Республикалық киелі орындар тізіміне енген ертесармат кезеңінің белгілі әйел адам жерленген жерінде Алтын ханшайым ескерткіші бойынша түсіндірілді. Оны география кафедрасының доценті, география ғылымдарының кандидаты Серік Кішібекұлы Рамазановтан артық білетін маман жоқ. Себебі 2012 жылы БҚО тарих және археология орталығында қызмет атқарып жүрген кезінде Серік Кішібекұлы Тақсай 1 археологиялық қазба кешенін зерттеушілер қатарында болған ғалымның бірі. «Тақсай ханшайымы» нысанының ерекшелігін ондағы қазба жұмыстарын жүргізген уақыттары, табылған жәдігерлердің тарихи маңыздылығы түсіндірілді.

Одан кейін Қоныссай ауылы маңындағы Қырық оба қорғандар кешені маңы арқылы Бөрлі ауылына тоқтадық. Қырық Оба қорғандар кешені Қоныссай ауылының оңтүстік-шығысқа қарай 10 шақырым жерде орналасқан. Кешен 10 ірі қорғаннан (хан қорғандары) тұрады. Қорғандарға Еуразия құрлығында ұсқас кездестірілмейді.

Түс ауа Ақсай қаласынан Ақбұлақ ауылы маңындағы Ұзақ өмір бұлағы (ескі Алғабас ауылының орны) тоқтап, студенттер палаткаларын құрып, лагерь орналастырылды. «Ұзақ өмір»

бұлағы Бөрлі ауданы территориясында Айдарлы тауының баурайында орналасқан. Жергілікті халық бұл бұлақтың суының емдік қасиеті барын алға қояды. Әр жылы жасалған экспедиция барысында бұлақ суының деңгейі төмендегенін және аумағының ластанғанын байқауға болады. Ластанудың басты себебі ауыл шаруашылығына мақсатсыз бұлақ суын пайдалану болып отыр. Қазіргі уақытта бұлақ айналасын қоршауға алып, тазарту жұмыстарын жүргізу қажеттілігі туындап тұр.

Екінші күні, таңмен ас дайындалып, студенттер практикалық жұмыстармен шұғылданды. Ауа райын бақылап, үш беткейдің ватерпастық түсірілімін жүргізді. Сонымен қатар, геоботаникалық зерттеулер жүргізілді. Түстен кейін сараманға қатысушылар Ұзақ өмір бұлағынан шығып, Шатырлы, Коностау, Айдарлы тау нысандары арқылы Торыат басы тауына барды. Кешкісін Шыңғырлау ауданы территориясында орналасқан Қыземшек тауы етегіне тоқталып, невилирлік түсірілім жүргізді және бағыт бойынша геоботаникалық зерттеу мен ауа-райы бақыланды.

Үшінші күні, ауа-райының жаңбырлы болуына орай, тездетіп жинастырылып, Қыземшек тауынан Ақшат ауылы арқылы Сегізсай ауылы маңында орналасқан Қалдығайты өзені жағасы Аққұм құмдарына тоқтадық. Жергілікті орман шаруашылығының инспекторы арқылы түнейтін жер анықталды. Аққұм маңындағы орманды алқапты қорғаушысы, жанашыры Серікжан

Нығметұлы Жалмаков ағамыз өз ісін меңгерген және жан тәнімен туған жерін сүйетін, нағыз патриот азаматтың бірі. Аққұм маңындағы ұшқан құсынан бастап, мекен ететін жануарлар мен өсімдіктер әлемін, ең бастысы ақ қайыңды қарағайлы орман қорын қорғаушы. Түстен кейін студенттер Аққұм құмына зерттеу жұмыстарын жүргізді.

Төртінші күні ауа-райының жаңбырлы болуына орай Аққұм құмдарынан Ақшат ауылы арқылы Сарқырама немесе Қарағаш Ақсуат ауылы маңындағы аймаққа жол тарттық. Сарқырама Бұлдырты өзенінің бастауы және Әулие қыз бұлағынан су алып, Жаршағыл құмдарына зерттеу жұмыстарын жүргізілді.

Шыңғырлау ауданы территориясында орналасқан «Сарқырама» табиғат кешенінің өзінің ерекшелігі мен мол су қорының бастауы «Қыз Әулие» бұлағының өңірдің шаруашылығының дамуы мен рекреациялық орны бөлек. Бұлақтың суының емдік қасиеті жоғары және бұлақ басы қыстың аязында қатпайды. Сырталды биіктігінің борлы қыраттардан шығатын бұлақ суы Бұлдырты өзенінің бастауы болып табылады. Бұлақтан шыққан су антропогендік жолмен жасалған бөгенде жинақталып, кішкентай сарқырама ретінде ағады. Жергілікті халық бұл жерді «Сарқырама» деп атайды. «Қыз Әулие» бұлағы Қарағаш орманында орналасқан. Бұлақ басында солтүстік жағында жергілікті халық арасында әулиелі адамның жерленген жері бар. Зират етуші халықтың келіп тағзым ететін орнына

айналғанын, бұлақ басындағы ағаш бұталарына байланған орамалдардан байқалады. Қарағаш орманы Бұлдырты өзені бастауында, сол жақ жағалауы бойына 200-300 метрге созылып жатыр. Орман алқабы құмдармен қоршалған. Флорасы орманды-шалғынды түрі алып жатыр. Зерттелген 138 түрлік құрамды өсімдіктің 20 түрі құмды өсімдіктер болып табылады. Жаршағыл құмдарының ерекшелігі аршаның құм баурайларын жауып өсуі. Жыл бойы бұл бұтаның жасыл түсте болуы, аймақтың көркемділігін келтіреді.

Бесінші күн алыс кешенді сараманға қатысушылар Сырым ауданы Жымпиты ауылындағы Алашорда мұражайында болды. Студенттер мұражаймен танысып, қажетті ақпараттар жинақтады. Түскі ас Шідерті өзенінің жағасында дайындалып, түскен кейін Жымпиты ауылынан Орал қаласына жолға шықтық.

М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті 2-3 курс «География», «География-Тарих» мамандығы бойынша 2020-2021 оқу жылындағы алыс кешенді сараманның маршруттық жоспарына сәйкес «Батыс Қазақстан облысының аймақтық тарихи-мәдени-географиялық нысандары» бойынша өз мәресіне жетті. 2018 жылы университет жанынан ұйымдастырылған осы бағытта бірнеше ғылыми экспедицияға шетелдік ғалымдарды қатынастырылған болатын. Ол Польша мемлекетінен келген Ұлы Казимир университетінің профессоры, биология ғылымдарының докторы Славомир Качмарек,

зерттеу жұмыстары барысында зоология ғылымына белгісіз жаңа топырақ кенесінің түрлерін анықтаған болатын. Сол секілді өңіріміздің табиғаты көптеген шетелдік ғалымдардың қызығушылығын арттыруда.

Осы типтегі тарихи-мәдени-географиялық нысандар облыс территориясында көптеп кездеседі және арнайы маршрут ретінде қамтуға болады. Олар көрнекті тұлғалардың жерленген жерлері, тарихи соғыс орындары, ерекше қорғауға алынған территориялар, қорғауға алынуы тиіс орындар. Әрине уақыттың тығыздығына орай, осы бағыттағы маршрут аясында да көптеген киелі жерлердің қамтылмағаны бар. «Рухани жаңғыру» жобасы аясында өңірдегі туристік маршруттарды жасақтау барысында облыстағы киелі, тарихи-мәдени-географиялық нысандар белгілі дәрежеде қорғалып, тиесілі деңгейде болуы тиіс.

Әдебиеттер

1. Батыс Қазақстан облысының табиғат және тарихи-мәдени мұралары ескерткіштері. – 14 томды ғылыми басылым. ТХІІІ. – Орал. 2010. - 312 б.

2. Природно-ресурсный потенциал и проектируемые объекты заповедного фонда Западно-Казахстанской области. Авторский коллектив: А.З.Петренко и др.- Уральск. 1998.- 176 с.

3. Фотосуреттер 2021 жылдың 31.05-04.06 аралығындағы экспедиция барысында автордың жеке суреттері.

Балалар туризмі – болашаққа бағдар

ТЕГИСБАЙ М.Қ.

ОБЖТЖЭО-ның әдіскері,
Ақтау қ., Маңғыстау обл.

Андатпа

Бұл мақалада мектеп туризмін дамытудағы атқарылып жүрген шаралар жайында айтылады. Соңғы кезде бұл тақырып өте өзекті. Мектеп туризмін дамыту, жастардың салауатты өмір салтына деген көзқарасын өзгертіп, туризмнің белсенді түрлері мен спортқа деген қызығушылығын арттырады.

Аннотация

В данной статье речь пойдет о предпринимаемых мерах по развитию школьного туризма. В последнее время эта тема очень актуальна. Развитие школьного туризма изменит отношение молодежи к здоровому образу жизни, повысит интерес к активным видам туризма и спорта.

***Кілт сөздер:** туристік слеттер, балалар, жасөспірімдер, спорт, виртуалды экскурсия, тапқыр гид.*

Балалар мен жасөспірімдер туризмі - жеткіншек ұрпақты отаншылдық рухта тәрбиелеудің таптырмас құралы. Шын мәнісінде, мұғалімнің әңгімесі, бейнефильм немесе әдістемелік құралдар жанды саяхаттың орнын алмастыра алмайды.

Бүгінгі таңда, балалар - жасөспірімдер туризмі мен өлкетануды дамыту біздің мемлекетімізде өте өзекті мәселелердің бірі болып қолға алынып отыр. Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласының «Өз жерінді танып біл» бастамасында елімізде жаппай мектеп туризмін қайта жаңғырту жөнінде тапсырма берді. Мектеп туризмін қайта жаңғыртуда қосымша білім беру ұйымдарына үлкен жүк артылып отыр.

2017-2018 оқу жылында осы бағыттағы жұмыстарды жандандыру, Отанына және отбасына, қоршаған ортасына деген сүйіспеншілігін, адам бостандығы мен құқығын құрметтеу, еңбекқорлыққа, азаматтыққа тәрбиелеу, мазмұнды демалыс ұйымдастыру, қоғамдағы өмірге бейімделу, балалар мен оқушы жастардың шығармашылық еңбегі мен кәсіби өзін – өзі анықтау,

денсаулықты нығайту, тұлғалық дамуына қажетті жағдай жасау мақсатында облыстық балалар мен жасөспірімдер туризмінің орталығы ашылды. Орталық арқылы туризм бағытында республика, облыс деңгейлерінде оқушылардың «Менің Отаным Қазақстан», «Жас өлкетанушы», педагогтер арасында «Еуропа – Азия» туристік слеттері, туристік шатырлы лагерьлер мен саяхат, жорықтары ұйымдастырылуда.

Осы орайда жастардың туристік-спорттық дайындығын дамыту және туристік көпсайысты насихаттау мақсатында, 2021 жылдың 28-29 қазан күндері Түпқараған ауданы, Форт - Шевченко қаласы, жекелеген пәндерді тереңдетіп оқытатын мамандандырылған мектеп-интернаты базасында білім беру ұйымдарының білім алушылары арасында 80-ге жуық қатысушыны қамтыған «Жас өлкетанушылар» облыстық туристік слеті өткізілді.

Слеттің негізгі міндеттері:

- Ізгі ниетті, ашық және көп мәдениетті жеке тұлғаны тәрбиелеу;

- жастарды туған өлкенің тарихи, мәдени және рухани мұрасына, кіші Отанын зерттеуге тарту;

- білім алушылармен туристік-өлкетану жұмысының дәстүрлі формаларын сақтау және жетілдіру, инновациялық формалары мен әдістерін дәріптеу;

- туристік-өлкетану бірлестіктерінде жинақтаған озық тәжірибелерін тарату;

- білім алушыларды іс-шараларға араластыру арқылы қосымша білім беру жүйесіндегі қамтылуын көтеруге жағдай жасау.

Ережеге сәйкес қатысушылар «Көңілді туристер», «Тапқыр гид», «Шынықсаң шымыр боларсың», «біріктірілген туризм» бөлімдері бойынша бақ сынасты.

«Көңілді туристер» бөлімі «Көңілді тапқырлар» таныстырылымы ретінде өтіп, «Тапқыр гид» номинациясында слетке қатысушылар экранда көрсетілген ұяшықтарды таңдау арқылы Маңғыстаудың тарихи-мәдени орындарына виртуалды экскурсия жүргізсе, «Шынықсаң шымыр боларсың» эстафеталық кезеңінде командалар кедергілерден өту арқылы сайысты.

Слеттің негізгі бөлімі «біріктірілген туризм» кросс-жорық туристік маршруты аспалы өткел, параллель сүйеніштер, вертикалды маятник, көтерілу және түсу, алау, траверс, бурелом кезеңдері бойынша өткізіліп, командалар өздерінің туристік біліктіліктерін, белсенділіктерін практика жүзінде көрсете білді.

Күтілетін нәтиже:

- Туризмнің белсенді түрлері мен спортқа деген қызығушылығын арттыру;

- Балалардың іздеу зерттеуге деген қызығушылықтарын арттыру;

- Жастарды туған өлкенің тарихын дәріптеуге тарту;

Жалпы айтқанда білім алушыларды түрлі сайыстарға баулып, туризм және өз өлкесін тануға деген қызығушылықтарын арттыру болып табылады. Бар мейірімізді тек балаларға беріп, қызықты сайыстар мен демалыстар ұйымдастырайық! Дені сау, рухы мықты азамат – еліміздің болашағы. Болашағымыздың кірпішін бірге қалайық!

Роль музеев

В ЭКОЛОГИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ: гуманитарные, социально-экономические и образовательные аспекты музейного дела

Джумагазиева А.У.

Заведующая музея природы и экологии
Западно-Казахстанского областного
историко-краеведческого музея
г.Уральск, ЗКО

Аннотация

В статье даются некоторые рекомендации по совершенствованию музейной воспитательной и образовательной деятельности с элементами предварительного анализа в музее природы и экологии ЗКО. Образование является одним из основных видов деятельности музея наряду с хранением, изучением и экспонированием музейных предметов. Образовательная деятельность музея природы и экологии в наше время должна быть структурирована и скоординирована с учебными заведениями; она должна соответствовать современному видению музея как единого научного, культурного и образовательного комплекса.

Андапта

Музей заттарын сақтау, зерделеу және көрсетумен қатар білім беру – музей қызметінің негізгі бағыттарының бірі. Мақалада БҚО табиғат және экология музейінің оқу-ағарту қызметін жетілдіру бойынша кейбір алдын ала талдау элементтері мен ұсыныстары берілген. Қазіргі кезде музейдің білім беру қызметі құрылымдалып, оқу орындарымен үйлестірілген, музейдің біртұтас ғылыми, мәдени және білім беру кешені ретіндегі заманауи көзқарасына сәйкес болуы керек.

Ключевые слова: экологическое образование; воспитание личности; культурно-образовательная деятельность музея; музейный сервис; мастер-класс

В настоящее время всё возрастающий, мощный, временами агрессивный, поток информации нуждается в определённой фильтрации, если не сказать в определённом ограничении, когда речь идёт о формировании личности, её духовном, нравственном, эстетическом, экологическом и культурологическом воспитании. В вопросах экологического воспитания и образования личности общество нуждается в целевой, аутентичной, хорошо структурированной и доступной для восприятия информации. В этом смысле роль музеев природы и экологии неоспорима, поскольку образование является одним из основных видов деятельности музея наряду с хранением, изучением и экспонированием музейных предметов. Музеи, наряду с университетами, библиотеками, архивами являются учреждениями, аккумулирующими мировой цивилизационный опыт и готовы предоставлять этот опыт для нужд педагогики и об-

разования. Музеи в этом смысле даже более предпочтительны за счёт своей доступности, открытости, демократичности. Уникальность музея как образовательного учреждения состоит и в том, что являясь промежуточным звеном между объектом историко-культурного наследия и получателем информации реципиентом культурных кодов, он передаёт культурный опыт и традиции предшествующих поколений, формирует устойчивое и толерантное восприятие их мировоззренческих, нравственных и культурологических ценностей. Музей также способствует формированию толерантного отношения к многообразным природным, этническим, религиозным, художественным и культурным формам бытия разных народов. [Фофин, 2011]. Велика мотивационная роль музеев в развитии творческого потенциала личности и её эстетических способностей. Музеи, опираясь на естественнонаучные ценности, способны донести до

разных групп населения и в первую очередь детей и молодежи богатейшую информацию, дополняющую их знания о мире, природе, обществе, историко-культурных процессах, современной художественной жизни, достижениях мировой и отечественной культуры.

Музеи природы во всем мире претерпевают новый расцвет, в связи со все большим интересом населения к проблемам сохранения биологического разнообразия и глобального ухудшения экологической обстановки. Поэтому, в настоящее время разработка современной модели функционирования естественнонаучного музея как центра экологической культуры весьма актуальна.

Образовательная деятельность большинства музеев в наше время сводится, в основном, к тому, что она рассматривается как продолжение учебного процесса по возрастным категориям от младших школьников до студентов высших учебных заведений и строится с учётом школьных программ. Остаётся неизменной и доминирующей формой работы с посетителями – экскурсия в ее небольших вариациях.

Отдельного упоминания заслуживают детские музейные программы, разрабатываемые как в музеях, так и в специализированных центрах детского творчества, в тесном сотрудничестве с профессионалами в области педагогики и психологии, а также с государственными органами управления системой образования. Так, Западно-Казахстанский музей природы и экологии проводит тематические занятия для старшего школьного возраста: «Природа ЗКО в фотографиях», «Экологические проблемы реки Урал», «Особоохраняемые территории Приуралья», для среднего школьного возраста: «Цветами улыбается земля», «Их стихия – небо», «Эволюция растительного мира», «Редкие и исчезающие птицы и звери Западно-Казахстанской области», практические уроки и мастер-классы для младшего школьного возраста: «Путешествие в мир динозавров», «Удивительные бабочки». В музее проводятся игровые, интерактивные театрализованные, образовательные занятия и праздники. При музее функционирует кружок «Юный эколог» для учащихся 8-11 классов. В программе кружка знакомство с историей и природой края через тематические лекции, беседы, семинары, экскурсии, мастер-классы, презентационные программы и участие в оформлении выставок.

Говоря о задачах музейного образования, нельзя не согласиться с мнением специалистов ЮНЕСКО: «в связи с современным видением музея как комплексного научного, культурного и образовательного комплекса, среди задач образовательной работы на первый план постепенно выдвигается создание возможностей для развития и реализации творческого потенциала посетителей, а также для приобретения

новых знаний и навыков в легкой, досуговой по своему характеру форме» [Роль музеев в образовании, 2012].

В конце 80-х годов в результате интенсивного обмена опытом, в деятельности отечественных и зарубежных музеев, появилась возможность приступить к концептуальному теоретическому обобщению подходов и конкретных данных в области музейного образования. Именно в это время наиболее остро встал вопрос об экологическом воспитании подрастающего поколения. Стало очевидно, что школьного образования явно недостаточно, чтобы воспитать экологически грамотного человека. Сложная экологическая обстановка, сложившаяся во всех регионах мира, заставила экологов, биологов, философов, социологов объединить свои усилия в формировании долгосрочных многопрофильных программ, позволяющих, начиная с самого юного возраста, воспитывать подрастающее поколение в сознании личной ответственности за все, что происходит с окружающей средой.

Появилось много очень популярных и любимых зрителями телевизионных программ о природе. Причем если в 70-80 годы эти программы просто рассказывали о жизни животных, расширяя общий кругозор населения, вызывая интерес к природе и желание охранять этот хрупкий мир, то в последнее время на телевидении появились программы и фильмы, рассказывающие о проблемах эволюции, о борьбе за существование, о видообразовании.

Соответственно в этой обстановке и естественнонаучные музеи стали активно менять свои традиционные методы работы с посетителем. Эти годы характеризуются переосмыслением деятельности музея с учетом его огромного образовательного потенциала. И как показал опыт, для того, чтобы этот потенциал реализовался наиболее полноценно, необходима постоянная работа с посетителем в направлении его экологического воспитания. При этом совершенно очевидно, что особое значение эта работа приобретает, когда речь идет о самых юных посетителях музея. Появилась необходимость в разработке специальных экскурсионных методик, программ, воспитывающих у ребенка любовь к природе, желание защитить братьев наших меньших, сохранить то видовое разнообразие, которое нас окружает.

Среди музейных образовательных программ Западно-Казахстанского музея природы и экологии, ориентированных на различные категории посетителей, а также на развитие природоохранных способностей подрастающего поколения, получивших общественно-профессиональное признание в городе Уральске, можно назвать следующие: «Экологические проблемы реки Урал», «Происхождение Урала. Животный мир Приуралья».

Естественно, в музее используются и традицион-

ные формы неформального экологического образования - это лектории, проводимые в музее, где темы лекций чаще всего отличаются от школьных программ. В нашем музее природы и экологии наибольшее развитие в последнее время приобретают другие методы формирования естественнонаучных знаний музейными средствами - это во-первых, компьютерные программы, которые расширяют и углубляют экспозицию; во-вторых, внедрение расширяющейся системы «Обучающих гидов»; в-третьих, система обучающих программ, проводимых во время временных выставок.

Важнейшую роль в музейном образовании играет изучение опыта по использованию информационных технологий в образовательной деятельности музеев различного профиля и рассмотрение перспективы развития системы музейного дистанционного обучения.

Важной перспективой развития музейной сферы могла бы стать разработка международных образовательно-краеведческих музейных интернет - проектов в формате международного виртуального экспозиционного зала или методического кабинета, работающих в режиме online. Дистанционное музейное обучение – необходимая перспективная составляющая музейной образовательной работы, актуальная не только для тех, кто живет в отдаленных районах страны или за рубежом, но и для людей с ограниченными возможностями. Дистанционное обучение позволит проводить мастер-классы и занятия online при участии ведущих музейных специалистов из разных регионов и стран. Данный ресурс позволит решить комплекс важных задач: откроет доступ к результатам новейших исследований, специализированным публикациям, методическим пособиям, рекомендациям в сфере музейного дела; позволит проведение online консультаций и видеоконференций как для специалистов музеев, так и для представителей СМИ и общественности; обеспечит содержательную и методическую поддержку реализации музейно-педагогических программ в учреждениях культуры и образования, туризма и семьях; будет содействовать поиску партнеров в музейной сфере, предоставит возможность разработки и реализации межмузейных проектов на национальном и интернациональном уровне; обеспечит сбор, анализ, обобщение и публикацию наиболее ценных достижений мировой музейной практики; обеспечит создание персональных страниц специалистов или музейных организаций с их разработками, аналитическими материалами и возможностью обратной связи [Бойко, 2007].

Методология исследования исходила из того, что культурное и природное наследие, отражающее ценности разных стадий развития цивилизаций, представляет собой компонент и обязательное условие социально-экономического и духовного развития

общества. При этом включение памятников природы в современную культуру правомерно рассматривать как существенный фактор непрерывности и преемственности социально-культурного развития.

От человека, живущего в современном обществе, требуется умение читать, думать и писать. Однако, нерациональное использование человеком ресурсов Земли свидетельствует о том, что экологическое образование и воспитание сегодня далеко не на высоте. В экологически грамотном обществе действующие в природе законы, принципы и налагаемые ею ограничения признаются всеми людьми как реально существующие и не игнорируются ими. И во всех видах своей деятельности человек обязан руководствоваться одной простой истиной — природу надо принимать такой, какая она есть, - не больше и не меньше.

В связи с этим музеи природы и экологии именно сегодня приобретают большее, чем когда бы то ни было значение. Их тематика, непосредственно связанная с окружающей средой и ее защитой, требует того, чтобы развитие этих музеев стало важнейшим компонентом планов развития различных стран. Они представляют собой музеи жизни, на которых как никогда раньше лежит обязанность повышать у широких слоев населения осведомленность о проблемах биологического разнообразия, экологии, загрязнения среды, генной инженерии и о других многих аспектах, оказывающих на нас непосредственное воздействие. Только знания об окружающей среде, в которой мы живем, позволят нам действительно изменить наше отношение к данным проблемам. Музеи природы и экологии могут сыграть первостепенную роль в том, чтобы способствовать этим позитивным переменам.

Среди основных функций музеев, в том числе и музеев природы и экологии в наши дни можно назвать следующие: сбор и сохранение предметов; научное изучение и исследования, проводимые на основе коллекций; экспонирование предметов; образовательная и научно просветительная деятельность или распространение информации среди населения.

Превращение музеев, ориентированных в основном на работу с коллекциями, в музеи, уделяющие особое внимание экспозиционной и просветительной работе, было вызвано необходимостью удовлетворить запросы растущей музейной аудитории, поддерживать к себе общественный интерес и укреплять интерес населения, от чего во многом зависит будущее большинства учреждений культуры. Подобная переориентация так или иначе происходит во всех естественнонаучных музеях мира. Так, например, широкое распространение в них получили диорамы, дающие представление о местах обитания животных и растений, и тематические экспозиции, знакомящие с различными биологическими феноменами.

Сотрудники музеев природы и экологии понимают, что музеи являются лишь средством, способствующим природоохранительному образованию, но они не могут заменить собой живую природу. Тем не менее, именно музеи могут дать элементарные знания о существующих в природе растениях, животных, об их взаимосвязях; о факторах, способствующих поддержанию равновесия экосистем; о том, что происходит, когда эти системы уничтожаются, и о том, какое воздействие оказывает такое нарушение равновесия на само человечество. Все это облегчает понимание необходимости сохранять и рационально использовать природные ресурсы. Следовательно, могут и должны быть созданы экспозиции по отдельным аспектам экологии, живой природы и вопросам ее сохранения.

Одним из самых значительных вкладов, который музей природы и экологии может внести в дело экологического воспитания школьников, можно считать разработку проектов и мероприятий, которые обогащают учебный план и дополняют формальное образование. Но это возможно только в том случае, если учителя в свою очередь будут хорошо информированы о тех программах, которые разработаны и внедрены в музее. Следовательно, большое значение приобретает соответствующая ориентация учителей как распространителей информации, способствующей экологическому воспитанию школьников. Роль музеев природы и экологии должна заключаться в том, чтобы оказывать помощь, служить стимулом и направлять действия учителей, не только используя инфраструктуру музея, но и обращаясь к самой природе как учебной лаборатории. Обладающий творческим воображением учитель должен уметь создавать учебные пособия и вспомогательные материалы, пробуждающие у учащихся интерес. Такие проекты могут сочетать элементы открытия, новаторства и изобретательности, способствуя лучшей осведомленности школьников о проблемах окружающей среды и большей ответственности за ее сохранение.

Как в самом музее, так и за его пределами, должны также организовываться временные выставки, посвященные этим темам; ценным вкладом в экологическое воспитание способны стать конкурсы и викторины для школьников.

Только с помощью различных хорошо продуманных и успешно реализованных просветительных программ и внемузейных мероприятий музеи природы и экологии могут сегодня выполнить свои обязательства перед обществом и решить проблему пересмотра своей деятельности в соответствии с задачами общественного просвещения в области сохранения биологического разнообразия и рационального использования природных ресурсов. Кроме традиционных образовательных программ, обычно в

естественнонаучных музеях мира, в настоящее время появилась новая тенденция кооперации таких музеев с национальными парками и зоопарками. Особенно интересен проект, разработанный и уже внедряемый в Париже. Здесь музей естественной истории стал центром организации целого ряда национальных парков, зоопарков и небольших уголков природы. Прямо в городе под эгидой музея создаются все новые заповедные природные зоны, включающие в себя не только сады и парки, но и вольеры с животными, которые гармонично вписываются в окружающую среду. Такой значительный проект насыщения города природными объектами поистине уникален и совершенно очевидна его огромная общеобразовательная ценность. Само наличие таких природных парков в черте города является наилучшим итогом реализации экологической образовательной программы. Таким образом, можно сделать вывод, что в настоящее время музеи природы и экологии очень активно включены в систему воспитания подрастающего поколения не только традиционными формами (экскурсии, лекции, выставки), но и новыми, которые еще только начинают внедряться.

Возрастающая роль музеев в обществе и их ответственность за сохранность собраний материальной культуры и их приумножение, а также за передачу знаний об историко-культурном наследии, хранящемся в музейных фондах, ставят музей на центральное место в культурной и духовной жизни местного, национального и международного сообщества.

Пристальное внимание к вышеперечисленным направлениям музейной воспитательной работы, углубленная и систематическая работа с учетом упомянутых в статье рекомендаций, помогут развивать новые подходы к сложным вопросам управления культурным наследием. Продвигать образовательный потенциал музея в сфере межкультурного диалога и социального единства, актуализировать музейные знания и коллекции для посетителей различных возрастных и социальных категорий, вовлекать в экологическое участие посетителей.

Библиографический список

1. Бойко, А.Г. Информационно-коммуникационные технологии в музейно-педагогической деятельности [Текст]: учеб. пособие / А.Г. Бойко – СПб. : РГПУ им. А.И. Герцена, 2007. - 136 с.
2. Роль музеев в образовании и развитии культурно-познавательного туризма: аналитическая записка [Текст]/ Авторы-сост.: М. Скирда, К. Чуева, А. Бой-ко [и др.]. – Киев, 2012 – 48 с.
3. Фофин А. И. Музей как медиативное пространство диалога культур: парижский «Музей на набережной Бранли» [Электронный ресурс] /А.И. Фофин // Magister Dixit: научно-педагогический журнал Восточной Сибири. – 2011. - № 1 (03). – URL

Кузьмина Л.В.
Руководитель школьного музея
Пугачевский КШЯДС
ПДО СЮТ Бурлинского района, ЗКО

Документы военного времени

*Есть в голосе моем звучание металла.
Я в жизнь вошел тяжелым и прямым.
Не все умрет, не все войдет в каталог.
Но только пусть под именем моим
потомок различит в архивном хламе
кусочек горячей, верной нам земли,
где мы прошли с обугленными ртами
и мужеством, как знамя, пронесли.*

*«Мы» (Они ушли недолюбив)
Николай Майоров*

Аннотация

Цель статьи – рассказать о сборе и изучении документов военных лет, участников Великой Отечественной войны – жителей села. Автор обращает внимание на то, что в знак признания отваги во время боевых действий многонациональной Красной Армии, рядовые солдаты были награждены орденами и медалями Великой Отечественной войны. Делает акцент на сохранение памяти о мужестве и героизме.

Андатпа

Автор көп ұлтты Қызыл Армия қатарында болған қарапайым солдаттардың Ұлы Отан соғысында көрсеткен ерліктері үшін алған ордендері мен медальдарына сипаттама береді. Ерліктері мен батылдықтың ұмытылмауына ерекше назар аударады. Мақаланың мақсаты Ұлы Отан соғысына қатынасқан ауыл тұрғындарының құжаттарын жинақтау.

Ключевые слова: *Великая Отечественная война, героизм, награда, память об ушедшей войне*

Скаждым послевоенным годом становится меньше ветеранов-фронтовиков, уходят очевидцы тех трагических событий. Особую важность и для исторической науки, и для воспитания подрастающего поколения приобретают сохранение, публикация и изучение источников личного происхождения, к которым относятся личные документы, письма военных лет, фотографии.

Вот уже 76 лет сохраняется память о подвиге советского народа в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. Уважение вызывает мужество и патриотизм поколения, сумевшего выстоять, победить, сохранить территориальную целостность государства, а по окончании войны в кратчайшие сроки восстановить экономику, сельское хозяйство, заново отстроить города и села.

Значение таких документов, как исторического источника отчетливо осознавалось уже в

первые послевоенные годы, поэтому подлинные «фронтовые треугольники», военные билеты, наградные листы, приказы и так далее появились в экспозициях музеев в 1950–1960-е гг. В этот же период осуществляются научные и научно-популярные публикации на основе таких экспонатов. В последующий период актуализация темы «человек на войне» вновь привлекла внимание исследователей к фронтовым документам: с середины 1980-х гг. на их основе стали публиковаться сборники, историко-документальные и научно-популярные издания.

С 1990-х гг. начался новый этап изучения фронтовой корреспонденции, который продолжается и в наши дни, причем в последние десять лет интерес значительно усилился. Личные архивы становятся уже не просто дополнительным источником для решения тех или иных научных задач, а самостоятельным объектом исследования, разрабатывается методика анализа фронто-

вых документов с учетом инновационных источниковедческих подходов.

Чем дальше от нас уходит эпоха Великой Отечественной войны, тем большее значение приобретают документы того героического времени - письма, газеты, листовки, плакаты, фотографии.

Фотографии военного времени.

По Пугачевскому с/о погибших на фронтах войны насчитывается 111 человек. Многие из призванных на фронт ушли в первые дни войны.

В мае 2020 года в музей была передана (электронный формат) фотография Елешева Айткали, погибшего в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945 г.г.

В книге «Памяти» Западно – Казахстанской области есть запись: «Елешева Айткали 1905 г.р. п. Арал-Тал. лейтенант. Погиб в бою в сентябре 1943 г. Похоронен в д. Конезавод, Запорожской области».

Дети, внуки и правнуки Елешева Айткали проживают в с. Пугачево. Фотография хранится в семейном архиве.

Капашев Конурбай родился в 1914 г., г.Гурьев. До войны проживал в п.Бестау.

Призван в 1941 г. Бурлинским РВК. Сержант. Погиб в бою в ноябре 1942 г. Похоронен в г. Ногинске, Московской области. (Инфоманция из «Книги Памяти» ЗКО) Довоенную фотографию Капашева Конурбая в школьный музей принесла Капашева Людмила в 2018 году.

Фотографию Михеева Петра Дмитриевича в музей передала его дочь Александра Петровна. Из рассказа Александры Петровны: «До войны мы жили в Бурлинском мясосовхозе, который располагался в селе Арал – Тал, Бурлинского района

Уральской области. Отец работал трактористом. Как только началась война, он был мобилизован в ряды Красной Армии. Письма с фронта получали редко. В 1942 году семья получила похоронку. Фотография военных лет, единственное, что осталось в память об отце». В книге «Памяти ЗКО» была найдена запись: «Михеев Петр Дмитриевич 1908 г.р., п. Арал – Тал. Рядовой. Погиб в бою в ноябре 1942 г. Похоронен в г. Волгоград».

де». Спустя много лет Александра Петровна посетила Волгоград...Внуки, правнуки и праправнуки Михеева Петра Дмитриевича в настоящее время проживают в г. Аксай и г. Оренбурге.

Письма с фронта.

Более 10 лет назад активисты школьного музея смогли ознакомиться с письмами военных лет. Копии писем в школьный музей передала Политыко (Бурий) М.В. внучка Бурий Павла Григорьевича. Оригиналы писем (1942 г.) хранятся в семейном архиве.

«Здравствуйте мои дорогие Ксения, Зина, Сонечка и главный ваш хозяин Владимир П. Шлю вам сердечный привет и желаю быть здоровыми. Ксения я нынче, т.е. 23 получил от вас 2 письма, которые ты написала 11 и 12. За что благодарю. Узнал от вас неприятную новость, что Нюриногo мужа убили, жалко хороший мужик был...»

Мы в прошлом году читали газеты с тобой, что поджигают фашистские танки бутылками с горючей жидкостью. Я сейчас это вижу на факте: бутылку бросают под гусеницу, где работает мотор.

Танк горит как свеча...

Как издеваются над мирным населением, пленными красноармейцами и как жгут население, это я сейчас вижу как факт. Если приду домой, то рассказать будет кое о чем многом. Можно будет составить целую ...

Я вижу ты больно беспокоишься, что не умеешь косить сено для коровы. Да найти сейчас конечно некого, а сена если не заготовишь, то зимой молока не будет.

Какой - нибудь выход ищи, попроси Пивоварову, она умеет может с ней как - нибудь, а иначе я тебе ничего посоветовать не могу. Ты пишешь, что пастуха - косячниканет – все на службе...

С тем пока. До свидания. Передавай всем почитение. Жив, здоров. Всем желаю...»

В каждом письме любовь и беспокойство за жену и детей, особые же слова любви адресовались сыну. В некоторых письмах Павел Григорьевич спрашивает о своих односельчанах, упоминает фамилии Агафонова, Капашева, Адилова, Тугультаева... фамилии этих людей тоже высечены на гранитных плитах у памятника «Воину-Освободителю»... они не вернулись с фронтов Великой Отечественной войны...

5 августа 1942 года Павел Григорьевич получил ранение, был эвакуирован в госпиталь, адрес госпиталя не известен, связь с ним прервалась. Письма 79 лет хранятся в семье Политыко М.В. Фамилии земляков, погибших на фронтах войны, высечены на гранитных плитах у памятника «Воину - освободителю» в центре села Пугачево.

В советские вооруженные силы было призвано 1,2 миллиона наших земляков, представляющие все многонациональное население республики: казахов, русских, белорусов, украинцев, татар. Соединения из Казахстана прошли славный боевой путь. Казахстанцы под Москвой, Ленинградом, в Сталинграде, Курской битве, Украине, Белоруссии, Прибалтике, Молдавии, Польше, Югославии и т.д. В историко – краеведческом музее Пугачевского КШЯДС бережно хранятся документы военных лет участников

Великой Отечественной войны 1941 – 1945 годов, призванных в Красную Армию из сел Арал – Тал, Бесагач...

Наградной лист Кумыскалиева Оразая Муқановича.

Копию документа Оразай Муқанович ветеран войны вновь увидел через 72 года после окончания Великой Отечественной войны. Оригинал все эти годы хранится в архиве г. Аксая Бурлинского района ЗКО. Кумыскалиев Оразай Муқанович родился 24 августа 1924 года в ауле №10, Жангалинского района, Западно – Казахской области. После смерти отца в 1934 г. вместе с матерью переехал в п. Арал – Тал, Бурлинского района ЗКО. В 1940 году окончил 6 классов. Работал в животноводстве. С 1941 года работал секретарем Сельского Совета. 18 августа 1942 года Теректинским РВК был призван в ряды Красной Армии. В городе Уфа в 28-ом снайперском полку прошел военную подготовку.

20 апреля 1943 года был направлен на фронт. В звании младшего лейтенанта воевал помощником командира стрелкового взвода.

С 17 августа 1943 года Оразай Муқанович воевал в составе 2-го стрелкового батальона 1131 – го стрелкового полка 337 стрелковой дивизии на Воронежском и Центральном фронтах. Он участник знаменитого танкового сражения на Курской дуге. Из наградного листа Кумыскалиева Ураза:

«Младший сержант Кумыскалиев 17 августа 1943 года Выполняя задачу по обходу противника с фланга успешно справился с ней. В бою в районе селения Баробля он ломая сопротивление противника прорвался в расположение противника и со своим отделением обеспечил фланговым градом, продвижение своему под-

разделения при этом он в упорном бою с гитлеровцами уничтожил своим пулеметом 11 солдат и офицеров. За смелость, мужество и инициативу ходатайствую о награждении младшего сержанта Кумыскалиева орденом «Красная Звезда» Командир 1131 стрелкового полка подполковник Устинов. Август 1943 года был четырежды ранен. Лечился в госпитале в Тамбове.

После выздоровления направлен в 15-ю авиационную учебную школу в г. Барисов – Глебск. В 1944 г. окончил ускоренные курсы и получил квалификацию «Мастер вооружения самолетов». Старшина авиационно – технической службы Кумыскалиев Оразай Муканович участвовал в боях в составе 15-го авиационного полка в 16 воздушной армии под командованием дважды Героя Советского Союза, Маршала авиации Савитского Е.Я. Оразай Муканович войну закончил в Берлине. До 1951 года служил в Польше. Демобилизовался в 1951 году. За боевые подвиги Кумыскалиев О.М. награжден Орденами: Отечественной войны 1-ой степени, Красной Звезды; медалью «За Победу над Германией» и семнадцатью юбилейными медалями.

Вернулся в село Арал – Тал, работал в Бурлинском мясо совхозе на разных работах. В 1964 году поступил и в 1968 г. окончил Уральский сельскохозяйственный техникум по специальности «Зоотехник». Работал в животноводстве с 1970 по 1984 г.г. За добросовестный труд Оразай Муканович награжден медалями: «За освоение целинных земель», «За доблестный труд в ознаменование 100 – летия со дня рождения В.И. Ленина», «Ветеран труда». Награждался Почетными Грамотами от администрации Пугачевского сельского округа. В 2019 году Оразай Муканович ушел из жизни...

Документы ветерана войны бережно хранятся в семье Алтынбека и Юлии Елубаевых.

Копии документов Акмаева Рыскали Галиевича поступили в музей школы в 2020 году. Акмаев Рыскали Галиевич родился в 1908 году на хуторе Кызылбатеке (Кызылбас) Семиглавомарского сельского совета Западно – Казахстанской области. До нача-

ла войны Рыскали Галиевич проходил службу в кавалерийских частях в Пятигорске на Кавказе. 18 июля 1941 года он был призван Каменским РВК Западно Казахстанской области и зачислен

в 1013-й гаубичный артиллерийский полк 55-й гаубичной артиллерийской бригады 21-ой артиллерийской Духовщинской краснознаменной дивизии РГК. Имел специальность «артиллерист войсковой артиллерии». С сентября 1943 года он состоял в ВКП (б). Воинское звание - старшина. Выполнял должности старшины

взвода управления полка и командира отделения топовычислителей взвода управления полка. Согласно приказу он числился старшим разведчиком взвода управления полка. Награжден орденом Красной Звезды, медалями «За отвагу», «За Победу над Германией в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 годов».

Демобилизован из Армии на основании указа Президиума Верховного Совета СССР от 25 сентября 1945 года. После окончания войны Рыскали Галиевич служил в органах МВД. Позднее работал управляющим п. Бесагач, Бурлинского района ЗКО.

В архиве школьного музея хранится оригинал почетной грамоты об окончании 4 класса, выданный Лиманскому Борису Ивановичу Аксайской начальной школой Бурлинского района ЗКО в 1942 году.

Родился 2 ноября 1926 года на станции Кольцо, Суликтинского района, Ошской области. С 1930 года проживал в поселке Астраханка, Хабдинского района Актюбинской области. В 1939 году вместе с родителями переехал в п. Арал – Тал, Бурлинского района, ЗКО. С 13 лет работал в Бурлинском мясосовхозе (п. Арал - Тал). В 1942 году окончил курсы трактористов. 15 ноября Теректинским РВК был призван в ряды Красной Армии. Прошел военную подготовку в 145 – ом запасном полку. 10 мая 1944 года его отправили на фронт в Ровенскую область. Воевал в войсках НКВД. Двигались вслед за фронтом. Уничтожали банды ОУН (объединение украинских националистов) дошел до Дробоча. Демобилизовался по болезни в 1949 году.

За мужество и героизм, проявленные в годы Великой Отечественной войны, Лиманский Борис Иванович награжден медалью «За Победу над Германией», Орденом Отечественной войны второй степени., десятью юбилейными медалями. Вернулся в п. Арал – Тал работал учетчиком, весовщиком, трактористом, столяром. Во время уборки работал на комбайне. С 1971 года проживал в п. Федоровка, Теректинского района ЗКО. Работал в «Казсельхозтехнике» слесарем на сборке тракторов «Беларусь», затем в котельной паровых котлов. В 1984 году вышел на пенсию. В 1993 году вернулся жить в с. Пугачево Бурлинского района ЗКО. За долголетний, добросовестный труд, Борис Иванович Лиманский награжден медалями: «За освоение целинных земель» 1957 год, «За доблестный труд в ознаменование 100 – летия со дня рождения В.И. Ленина», «Ветеран труда»; знаками: «Победитель социалистического соревнования 1973 – 1974 г.г.».

В период освоения целинных и залежных земель на территорию вновь созданного совхоза Пугачевский из разных уголков Советского Союза приехало по комсомольским путевкам более ста человек – ветеранов Великой Отечественной войны. Документы Самуилова Ивана Васильевича, Ночевной Ивана Петровича. Красноармейская книжка Самуилова Ивана Васильевича (оригинал).

На первой странице Красноармейской книжки написано: «Красноармейскую книжку всегда иметь при себе. Не имеющих книжек- задерживать». Из этого документа мы узнали о том, что Самуилов И.В. 1914 года рождения. В действующую армию был призван в 1941 году, воевал на 2 Белорусском фронте в звании старший Самуилов Иван Васильевича сержант, командир зенитно-пулеметного отделения.

За смелость и отвагу, проявленные в боях Иван Васильевич Самуилов награжден: Орденом Красной Звезды, медалями «За отвагу», «За освобождение Варшавы», «За Победу над Германией»,

В 1945 году Самуилов Иван Васильевич был демобилизован из рядов действующей армии. Ему была объявлена благодарность от имени Главнокомандующего Советскими войсками в Германии Маршала Советского Союза Г. Жукова и Члена Военного Совета Генерал-Лейтенанта Телегина. В 1945 году Самуилов Иван Васильевич вернулся в родной город Рыбинск Ярослав-

ской области, а в 1956 году по призыву партии приехал в Казахстан на освоение целинных и залежных земель в совхоз Пугачевский.

Ночевной Иван Петрович ветеран Великой Отечественной войны. В школьный музей родственниками ветерана был передан котелок и «Наказ личного состава части, убывающему воину победителю в долгосрочный отпуск».

Русский, коммунист. Война застала Ивана Петровича в Ростове. Утром 23 июня 1941 года он получил повестку и был отправлен на передовую под Киевом. Воевал на 2 Украинском фронте, 19 дивизии, 336 стрелкового мотомеханизированного полка. Награжден медалью «За отвагу», «За боевые заслуги» за

подбитый танк и 18 уничтоженных фашистов. Служил до 2 мая 1947 года в Румынии. После войны в начале 60-х годов приехал с женой в совхоз Пугачевский. Работал в МТМ совхоза, был внештатным корреспондентом районной газеты «Красный луч».

Документы Старикова Михаила Евстигнеевича.

В 2021 году активисты школьного музея ознакомились с копиями документов Старикова Михаила Евстигнеевича. Документы военного времени были предоставлены Севериной Валентиной Николаевной, учителем начальных классов Пугачевского КШЯДС.

При изучении документов было выяснено, что Стариков Михаил Евстигнеевич состоял на воинской службе с июня 1941 года. За боевые заслуги был награжден медалью «За отвагу». В письме супруге воина – Стариковой Анне Васильевне, отправленном в честь празднования 26 годовщины Рабоче – Крестьянской Красной Армии, сказано: «Ваш муж находится в полном здравии и безуданно громит ненавистных немецких захватчиков. Ваш муж вполне оправдывает звание высокое звание воина Красной Армии. В нашей части Михаил Евстигнеевич пользуется заслуженным авторитетом, завоеванном храбростью и мужеством в

боях за Социалистическую Родину. За успешное выполнение заданий командования на фронте с захватчиками тов. Стариков представлен к правительственной награде». Командир части. Колдинов.

Кроме того, в семье хранится удостоверение, по которому семья имела право на пособие для семей военнослужащих. Стариков Михаил Евстигнеевич погиб в мае 1945 года...

Супруга Старикова Анна Васильевна в начале 60-х годов 20 века переехала в совхоз Пугачевский Бурлинского района ЗКО. Сейчас документы военного времени хранятся в семье Севериной Валентины Николаевны – внучки Старикова Михаила Евстигнеевича, проживающей в с. Пугачево.

Документы воинов Великой Отечественной войны 1941-1945 гг., награды, письма, личные вещи - это всего лишь малая часть, дошедшая до нас из прошлого. А сколько их не дошли до адресата!? Сколько их погибло в пожарищах войны! Затерялось в архивах? Осталось невостребованными? Но к счастью, сохранились те немногие, которые рассказывают нам, живущим в XXI веке, правду о войне, о тех простых солдатах и командирах, которые любили Родину, громили немцев, свято выполняли свой долг бойцов Рабоче-Крестьянской Красной Армии и были очень скромными людьми.

Эти документы проложили мостик от участников Великой Отечественной войны к невовавшему поколению, к внукам, правнукам и праправнукам. И пусть эта ниточка не прерывается. Ведь так важно, чтобы наша молодёжь помнила и чттила своих предков, не жалевших жизни ради Победы над фашизмом и ради мира на земле.

Помним праздник Победы,
Праздник счастья и слез.
Если б знать кто придет,
Кто вернется в колхоз...

...Мы считаем, что вечно
Будут жить среди нас
Их военные песни,
Что звучат и сейчас!

(отрывок их стихотворения учителя начальных классов Пугачевской школы Н.И. Янченко).

Доронин Г.Н. - журналист и исследователь Приуралья

Милехин В.В.

Отличник образования РК,
руководитель кружка
«Краеведение и личность»
СЮТ район Байтерек, ЗКО

Аннотация

В статье рассказывается о творческом пути одного из организаторов Правдухинских экспедиций в Приуралье. Приводятся многочисленные материалы о путешествиях Доронина, в которых он исследовал историю жизни А.С.Пушкина и других исторических личностей. Доронин Геннадий Николаевич уделял большое внимание проблемам реки Урал. Его репортажи с мест, где проходила экспедиция, поражают своей глубиной, открытостью и яркими впечатлениями. Все материалы, экспедиции, проведенные им были наполнены искренней любовью к Родине, патриотизмом и заботой о подрастающем поколении. Его отношение к делу, людям и профессиональному долгу может служить примером для всех граждан Казахстана.

Андатпа

Мақалада Жайық өңіріндегі Правдухин экспедицияларын ұйымдастырушылардың бірі - Доронин Геннадий Николаевичтің шығармашылық жолы, А.С. Пушкиннің және басқа да тарихи тұлғалардың өмір тарихын зерттеген саяхаттары туралы көптеген материалдар келтірілген. Ол Жайық өзенінің проблемаларына көп көңіл бөлді. Оның экспедиция өткен жерлердегі репортаждары тереңдігімен, ашықтығымен және жарқын әсерлерімен таң қалдырады. Дорониннің барлық шығармалары мен істері Отанға деген шынайы махаббатқа, патриотизмге және өскелең ұрпаққа деген қамқорлыққа толы болды. Оның іске, адамдарға және кәсіби борышқа деген көзқарасы Қазақстанның барлық азаматтары үшін үлгі бола алады.

Ключевые слова: *milyukhin14, Доронин Геннадий Николаевич, Правдухинская экспедиция.*

Его книги когда-то привлекали внимание сотен тысяч людей. Сегодня его начали забывать. Он внес вклад не только в историю пребывания Пушкина в Приуралье, но и был организатором встреч со многими выдающимися людьми нашей современности. Среди прочего он был организатором Правдухинских экспедиций, которым в этом году отмечается юбилей -25 лет! В книге «Глагол прошедшего времени» есть страницы биографии этого человека, в повести «Прощание с Большой Михайловской» приводятся важные эпизоды его профессиональной деятельности. В газетных репортажах из Казахстанской правды, Пульса, Приуралья и др. раскрывается

образ этого замечательного человека, о котором я и хочу рассказать. Много информации о нем я почерпнул из личных встреч, когда встречался с Дорониным в 80 и 90х годах. Детство Доронина было тесно связано с уральской типографией. Его бабушка Александра Львовна- фальцовщица. Наборщиком, а потом начальником наборного цеха был дед - Николай Милов, который отказался от брони и в августе 1942 года ушел на фронт, а в августе 1943-го пропал без вести. По халатности были утеряны документы на него, нет его среди участников войны. Мать Геннадия Николаевича в типографии Уральска работала всю жизнь начиная с 1939 года, освоив специальность наборщи-

ка, потом метранпажа. Наборщиком был его отец - Зайнуш Туктамышев, который тоже воевал. В 1945-м родился их сын Геннадий, за шесть дней до Парада Победы в Москве. Да, отметим: первая запись в трудовой книжке Геннадия Доронина показательна и символична - печатник в Уральской типографии.

Одно из самых ранних воспитаний его детства связано, конечно, с типографией. Как он вспоминал «.. я лежу на огромной стопе бумаги, это моя кровать, мой стол - в общем почти дом. Мне года три-четыре. Бабушка моя Александра Львовна Милова стоит рядом, за столом, обитым сверкающим металлическими листами

Доронин, без преувеличения, легендарный журналист. Первая его заметка (еще школьника) в 1958-м была опубликована в газете «Приуральская правда». Посвящена школьному спектаклю. Из памяти улетучилось практически все: и сцена, и сам спектакль, и часы пыхания над опусом - зато осталось красноречивое выражение лица Геннадия Николаевича, читающего свой материал в газете. Вот оно, то чувство, когда коленки предательски дрожат, слезы подкатывают, а твое выстраданное творчество получает серьезную перезагрузку...

Многие его друзья были записаны в различные кружки Уральского дома пионеров. Во времена его детства и юности он находился в здании на пересечении бывших: Большой Михайловской и Форштадской, а потом перебрался в самый зна-

менитый в Уральске дом, который всем известен, как атаманский. Он последовательно пробовал себя в кораблестроительном, радиокружке, литературно-творческом «... В кораблестроительном, помню, руководителем был отставной какой-то моряк, в форме, с безкозыркой на голове. ...Мы не столько строили модели эсминцев и крейсеров, сколько пели «Варяга». Моряк настаивал, чтобы пели его дважды за два часа занятий, но не всегда получалось. Но и сегодня я помню: «Врагу не сдаться наш гордый... А литературно-творческий кружок собирался в крошечной комнатке рядов с подобием актового зала в доме, в котором в 1833 году останавливался Александр Сергеевич Пушкин. Тогда, в детстве, этот факт не воспринимался, как нечто небывалое. Ну, есть поэты, и есть дома, в которых они время от времени бывают, - что в этом особенного? Это сегодня буквально мороз по коже пробирает, когда представляю, что, может быть, я читал друзьям свои неуклюжие подростковые сочинения за столом, на котором были написаны строчки «Осени»

Уже на журфаке КазГУ Доронина звали уважительно «Старик», потому что за плечами студента была служба в армии, работа в районке и настолько весомый багаж знаний, что побаивались порой умного и ироничного студента даже преподаватели. Он всегда удивлял коллег монументальностью познаний и исключительной память, интересом ко всему на свете: книги и кинематограф (классические и современные), рыбалка, спорт, компьютерные игры... А начинающие журналисты буквально каменели, когда он вворачивал в разговор цитату из Хемингуэя или выученного почти наизусть в студенчестве «Золотого цыплёнка».

Меньше года, с ноября 1967 года по июнь 1968 года, он проработал в редакции районной газеты «Сельский труженик», что выходила в селе Дарьинское. «...На выходные я приезжал в Уральск, а в понедельник отправлялся назад. Зарплату по первости мне положили 70 рублей в месяц, зачислив меня в штат не то машинисткой, не то подчитчиком. Меня пригласил к себе в кабинет редактор газеты - Иван Иванович Синицкий, основательный, серьезный человек. Он был похож на управляющего фермой или заместителя директора совхоза. Он отнесся ко мне со всей серьезностью, расспросил меня тогда про образование, (у только что демобилизованного из армии?), о моих пристрастиях, о моих друзьях. Он оказался хорошим человеком, да и редактором»

Как вспоминал Доронин в повести «Прощание с Большой Михайловской» « ... В первой же

день в редакции я был отправлен в «командировку». В этот день не было номера, корреспонденты старались наполнить свои блокноты разными газетными материалами.

... Мне досталось Январцево, бывший форпост,- тогда большое красивое село. Я отправился в школу, надеясь, что в школе всегда есть, о чем написать. Это было мое первое редакционное задание в жизни. В школе я познакомился с известной в этих местах учительницей. Я написал о ней большой очерк, который назвал «Трудный класс». Я имел в виду, что для учителя каждый класс- трудный, легких классов не бывает, но на меня обиделась учительница, которая вела этот класс прежде и имела полное право считать, что и она приложила усилия для того, чтобы класс как раз и не был «трудным». В редакцию пришло сердитое письмо, авторы которого бранили неопытного корреспондента. Это письмо я воспринял, как катастрофу, как-никак, а был скомкан мой журналистский дебют. Однако Иван Иванович успокоил меня: это, дескать, только начало пути, на нем будет еще много шишек. Как в воду глядел»

Со школьных лет Геннадий Николаевич был связан с Уральским областным объединением литераторов, часто бывал в молодости на его собраниях. Старался участвовать в мероприятиях литераторов, даже когда это было совсем не безопасно. «...Рискуя, издавали рукописный журнал. В общем-то, совершенно безобидный - ни политики, ни критики общественного устройства- романтика и любовь, но в ту золотую пору за него вполне можно было схлопотать срок. Таня (Азовская), кажется, и тебя «таскали по этому делу» - так, когда говорили о вызовах на душещипательные разговоры к местным недремлющим чекистам? ... Было еще литературное объединение, куда по средам заглядывали Николай Чесноков, Борис Пышкин, Степан Балашов, Эрик Калиев, Антон Дош, Елена Образцова, Алексей Кабанов, Георгий Могутнов...злотые перья местных газет - старшее поколение, испившее кастальской влаги. На тетрадных листочках стали приносить свои стихи Аркаша Гринюк, Анатолий Демин, Вася Безбородников- называю первые, пришедшие на ум фамилии; там еще был полк поэтических мальчишек и девчонок. Среди этих девчонок и ты, Таня... Твой голос уже тогда был живым и образным, а позже в нем проявилась жертвенная-инного слова не подберу- любовь к Родине... Просто любовь. Без них получаются неплохие стихи, поэзия- никогда. В условиях поэзии и дружба, а их у тебя всегда было не зависть- поэты, писате-

ли, художники, артисты... Об этой страничке своей деятельности Доронин также вспомнил в 2000 году в книге «Бершарал», где он подробно остановился на жизни и деятельности Безбородникова Василия, Рубежинского «Дон Кихота», так его называл другой шестидесятник Александр Комаров. Безбородников Василий Алексеевич был и художник, и поэт, и турист. Мог преподавать все предметы, потому что обладал энциклопедическими знаниями, как и сам Доронин. Доронин неоднократно приезжал в Приуралье, неизменно посещая Рубежку, в 1983,1993, 2003, годах, связанных с юбилеем пребывания Пушкина в нашем крае. Во время приезда в школу в 2003 году директор школы Малик Сейсенбаевич Утешев и организатор Ляшева Ольга Владимировна организовали встречу с ним работников школы, еще раз поблагодарив писателя за подвижничество.

- Газетные материалы Геннадий Николаевич писал быстро и казалось, легко. Причем часто мы знали, «из какого сора» рождаются его знаменитые колонки,

- рассказывала Елена Кузнецова, сотрудница «Казахстанской правды», где более 10 лет проработал Доронин.

- В кабинете за чашкой чая он рассказывал о какой-нибудь вполне бытовой ситуации, а в газете на следующий день она читалась по-другому: была осмыслена, поднята на высокий уровень обобщения и приглашала к размышлению о серьезных проблемах.

Геннадий Доронин и его книги - настоящие. Они учат (а настоящая литература должна учить) правильным, простым и от того особенно ценным вещам. Любви-к людям, родной земле, реке, городу... Верности- друзьям и идеалам, бережному и внимательному отношению- к ближнему, к прошлому, к происходящему вокруг. Поэтому книги Геннадия Доронина читают и любят

Герои многих произведений - земляки, уральцы, жившие столетия назад, и современники автора - писатели, поэты, краеведы, издатели, книголюбы. История края - тоже особая тема в творчестве. Геннадий Доронин не устает повторять, что Уральск- место необыкновенное, с повышенной «плотностью истории». И творческих людей там больше, чем в любом другом городе, как будто образовалось на стыке материков особое энергетическое поле.

«Приуралье - Родина Сырыма, Даулеткерей, Розы Джамановой, Кадыра Мырзалиева, Жубана Молдагалиева, Маншук Маметовой... С Уральском связаны имена баснописца Крылова, писателей Короленко, Шолохова, Тукая, Сейфуллина,

Муканова. На фасаде знаменитого Агаманского дома размещены мемориальные доски, свидетельствующие, что в нем останавливались Василий Жуковский, Владимир Даль, Лев Толстой и Александр Пушкин.

«Старый друг уезжает», «День убийц», «Он и она», «Между пунктами назначения», «Пятый десяток», «Урал-золотое донышко», «Жизнь и смерть Буратино». «Остров», «Свет земной», «Глагол прошедшего времени», «Высокая эротика катастроф» - это все его вирши, выстраданные и выпестованные рукой профессионала ... Кому-то нравятся романы, другим больше по душе сборники рассказов. Невероятные приключения, запредельные путешествия, смешения временных и пространственных пластов, поиск счастливой земли - таинственного Беловодья... Герои Доронина тоскуют по не случившемуся, сгорают от любви, убегают и не могут скрыться от одиночества, они утратили иллюзии, беззащитны перед судьбой, но сильны своей надеждой и верой. Произведения Геннадия Доронина давно заметили литературоведы, да и просто неравнодушные к хорошей литературе люди.

Геннадий Николаевич обладает даром помнить и вспоминать. Он будто путешествует по времени: события, люди, судьбы, интереснейшие детали 50-70-х годов незаметно затягивают читателя, перемещают по строчкам и страницам. Документальные и автобиографические произведения - «Глагол прошедшего времени», «Берш-

лар», цикл «Счастливые мосты» в книге «Он и она» - читаются на одном дыхании!

Название одной из самых известных книг Доронина дала неприметная степная речка - «Бершалар». Четко и лаконично обозначена ее тема - «Книга об Урале, Уральске и об уральцах». Заметим также, что дома и улицы города как топографический пласт перекочевали и в художественные сочинения. С первой страницы книги ты погружаешься в удивительную «поэтическую географию», посвященную городу, его улицам, переулкам, домам, рекам и мостам, а также рыбалке.

Мама Геннадия Николаевича - Галина Трофимовна. Кстати, настоящее имя ее редкое - Агриппина. Когда Доронин уже работал в столице, она старалась через близких и друзей проявить заботу о сыне, хотя он был тогда уже вполне состоявшимся человеком. Она рассказывала о сыне, беспокоилась о нем. Все видели, как они трогательно относились друг к другу. «...Он - высокий, уже с сединой в бороде, смотрит на нее сверху вниз чуть робко, улыбаясь... Помню, вместе возвращались в Астану поездом. Как она снарядила сына в дорогу - целая авоська еды: курочка, картошечка, яйца, зелень, пирожки, даже конфеты, - вспоминает заместитель главного редактора газеты «Казакстанская правда» Сабит Малдыбаев. - А как он любил свой родной город, свой Урал! Каждый год стремился туда приехать. Как трепетно пишет об истории города и знаменитых личностях

Уральска!»

Геннадий Доронин не только словом, но и делом участвовал в судьбе родного края. Он стал одним из инициаторов культурно-исторической и экологической экспедиции «По следам Правдухина». Когда-то в 1929 году по реке Урал на лодках отправились писатели Валериан Правдухин, Алексей Толстой, Лидия Сейфулина и их спутники. В 1996-м году их путь решили повторить казахстанские журналисты, общественные деятели, на следующий год снова - уже в расширенном составе. Среди ее основателей экспедиции были журналисты Доронин и Бузунов. Первые экспедиции проходили при участии директора ОЦДЮТиЭ Фомина Виктора Павловича, неизменным участником был Мамин Александр Николаевич, зав отделом туризма ОЦДЮТиЭ. Участвовала в них известная поэтесса и журналист Шабаренина Тамара Михайловна, краевед и писатель Щербанов Николай, аксакал казахстанской журналистики, Жайсан Акбай, невзирая на преклонный возраст он постоянно участвовал в этих походах. В 21 веке Правдухинские экспедиции проходят под руководством Елены Тарасенко, депутата мажилиса РК. Так экспедиция стала традиционной и международной, имеет конкретные практические результаты. Несколько раз он в составе экспедиции попадал в Рубежку. Наиболее полно он описал это с своих репортажах, под названием «Созвучие», которые выходили в газете «Пульс». Вот фрагмент его статьи о Рубежке: «Рубежка - населенный пункт, где человек любознательный почерпнет для себя немало интересного... в местной школе случайно или по подсказке судьбы - подобрался совершенно особый учительский коллектив... Едва ли не все поголовно были поэты, люди влюбленные в свой край. Назову только несколько фамилий: Николай Миронов, Татьяна Азовская, Василий Безбородников... выяснилось, что уже 30 лет назад ребята из Рубежинской школы совершили поход по следам Правдухина. Так что у нынешней экспедиции есть предшественники». Много страниц Доронин уделил и Январцеву. В циклах «По Пушкинской дороге», «Пушкинский дом он познакомил читателя не только с достопримечательностями, но и с людьми. Вот отрывок об одной из встреч. «..10 лет назад Зоя Николаевна Шульманова и Ольга Игнатьевна Отвалова у ворот своего дома пели старинные песни, я записывал их на магнитофон, подпевал едва, едва. И в этот раз женщины согласились спеть..показалось, что все село подхватило песню. Но прохожие не останавливались - или не знали слов, или привыкли..» Репортажи об этих

экспедициях печатались на страницах городской газеты «Пульс». Редактор которой Азовская Татьяна Николаевна была другом и соратником Доронина до самой своей смерти. Ей Доронин посвятил немало строк:

«... А в двух шагах от Большой Михайловской, на улице Буянной жила Таня Азовская. Выдающийся журналист и поэт Приуралья, редактор газеты «Пульс». Маковки Старого собора были видны из ее двора. Он написал о Тане в своем «Бершарале», сегодня же приведем всего одно письмо к ней:

«Сегодня ты, Татьяна Николаевна, член солидных творческих союзов Казахстана и России, автор книг и книжек, хлебнула лиха на журналистских дорожках, редактировала городские газеты - одну, потом другую, «дала им ума», но твои друзья знают, что главное в тебе другое:

- Мне б только знать отныне, навека,
Приняв в родную всю даль страны огромной,
Что главное - останется река,
На берегу которой молвлю:
- Дома!»

Как и Азовская Доронин много уделял времени исследованию жизни и творчеству А.С.Пушкина. Он один из немногих, кто посетил на территории СНГ, места связанные с творчеством Пушкина А.С.) «.. Несколько раз мне доводилось осенью проезжать по Старой дороге, по которой поэт двигался в Уральск из Оренбурга, я точно повторил его маршрут в пределах нашего края, я заезжал во все бывшие станицы, форпосты - мне захотелось подышать тем же воздухом, что и Александр Сергеевич.

А несколько лет назад мы предприняли другое путешествие - на автомобиле. Были в Петербурге, Святогорье, поклонились могиле поэта...»

«.. Пушкинисты, пушкиноведы, всякие доштные исследователи подсчитали, что за свою жизнь Александр Сергеевич проехал не менее сорока тысяч верст. То есть знатный путешественник. Некоторые утверждают, что поэт по преодоленным расстояниям превзошел самого Пржевальского. Жизнь Пушкина исследована практически по дням, часам, даже и минутам. Вот вам его письма, вот воспоминания друзей и даже врагов, вот донжуанский список поэта. Пришла пора мелочей, которые, впрочем, не всем и «мелочи». Вот пытаюсь представить облик поэта, но как-то не очень получается, как будто из его портрета по неведению ли, небрежению ли стерли важные штрихи, и на их месте образовались белые пятна. И, думаю, так с каждым происходит. Как ластиком прошлись. Правда,

на этом месте постарались беллетристы, с «налета-исследователи», написаны горы романов, повестей, рассказов, гипотез, где домыслено и придумано такое, что в том числе изучая судьбы его героев. К таковым относятся например, жены вождя восстания 18 века, сосланные в Кексгольмскую тюрьму на каторгу».

Вот что Доронин опубликовал из найденного: «... В декабре 1796 года Павел Первый посылал в Кексгольм обер-секретаря тайной экспедиции Сената А.С.Макарова, который в докладе писал: «В Кексгольмской крепости Софья и Устинья, женки бывшего самозванца Емельяна Пугачева, две дочери, девки Аграфена и Христина от первой и сын Трофим с 1775 года содержатся, в замке в особливом покое, а парень на гауптвахте в особливой комнате. Женка Софья- 55 лет, Устинья- около 38, девка одна 24, а другая 22, малый же лет от 28 до 30...Имеют свободу ходить по крепости, но из оной не выпускаются. Читать и писать не умеют.»

15 мая 1802 года Александр Первый подписал «Реестр тем людям, коих комиссия полагает оставить в настоящем их положении». Не помилованных оставалось 115 человек. После номера 47-го шел подзаголовок: «Участовавшие в бунте Пугачева» и под номерами с 48-го по 52-й перечислялись жены и дети Пугачева.

Значительный период Доронина связан с работой на телевидении. Вообще очень многие свои экспедиции Доронин отснял на видео.

В своей повести он отразил фрагмент этой творческой работы: «...Я к тому времени работал на местном телевидении, часто бывал в музее, мы снимали всякие экспонаты, записывали интервью с посетителями, которые восторгались экспозицией. И однажды Надежда (Комарова) сказала: «Пушкин стоял около вот этой стены». Я посмотрел на стену, в сторону которой она показывала рукой, - Обычная, выкрашенная в боевой танковый цвет, советская стена в советском учреждении. Но так просто произнесла она эту фразу, так много сумела в нее вложить, что мы с телеоператором уставились на эту стену, как будто ожидали увидеть там Александра Сергеевича. Его там не было, но он там был. Помню, что меня как будто обожгло: он был там! Уставший с дороги, в пропыленном костюме, с легким запахом мадеры, он видел то же, что и я,- эти комнаты, окна, а за их стеклами почти те же самые дома, что и сейчас! ... Старый центр Уральска не очень изменился за последние полтора столетия. Пушкин улыбался радушно встречавшим его людям: атаману Василию Осиповичу Покатилову, полковнику Федоту Григорьевичу Бизянову, полковнику Стахею Дмитриевичу Мизинову... О них он потом писал жене: «тамошний атаман и казаки приняли меня славно, дали мне два обеда, подпили за мое здоровье, наперерыв давали мне все известия, в которых имел нужду...» Позже в этом доме открыли музей. Как сам Доронин писал об этом : ... однажды в одном из уголков здания- в

правом (если стоять лицом к фасаду) крыле, был устроен литературный музей, Пушкинский музей. Это случилось, кажется, уже в восьмидесятых годах. Душой музея была Надежда Комарова Александру Сергеевичу посвящены замечательные очерки-исследования Доронина- «По Пушкинской дороге» и «Пушкинский дом».

«Еще один мой Пушкин был прописан в бывшем доме наказного атамана, в котором он оставался в 1833 году. Об этом извещала и мемориальная доска. Впрочем, рядом висели и другие такие доски-напоминающие о Жуковском, Толстом, Дале...И никакого особо внимания на эти доски я до поры до времени не обращал, как и мои сверстники, как и большинство горожан, мало ли навешено всяких досок, табличек- чуть не на каждом доме?

Конечно же Доронин уделял внимание и музею Пугачева в Уральске. «... Почти в самом начале Большой улицы в Куренях стоит деревянный дом. В нем когда-то обитала царица ... Судьба этой царицы - трагедия почище шекспировской. Долгие годы о ней не любили распространяться или отделялись парой страниц ... Николай Федорович Корсунов написал замечательный роман об Устинье Кузнецовой, хотя, конечно, не только о ней. Со страниц книги встает трагическая судьба уральских казаков...». Доронин часто выступает как историк, исследователь, делает это он профессионально и дотошно.

Вот сведения об Музее Пугачева из произведений Доронина: «Старый дом Кузнецовых имеет свою историю и после пугачевского бунта. Когда Устинью увезли в Кексгольм, дом заколотили и поставили охрану, и долго он стоял заколоченным...От кого или от чего охраняли пустой дом? ..., наверное, власти боялись самого духа смуты, вольнодумия, неподчинения. В самом деле, сколько раз до этого и сколько раз после полыхали здесь бунты! После революции 1917 года этот дом был отдан под жилье... Мне рассказывали, что здесь жили семьи Халеловых, Джикбаевых... Очень смутно помню, что мне самому довелось в самом раннем детстве бывать здесь, даже пить чай у гостеприимных хозяев... Некоторое время в доме располагалась библиотека имени Емельяна Пугачева (хорошо придумано было, да если учесть, что сам Пугачев в грамоте был не шибко силен). В музее стоит железная клетка- в такой везли бунтаря. Позже стараниями Гульбагиры Атаниязовой оформлена рекреация во дворе дома связанная с бытом и занятиями казаков 18 века.

На стенах висят фоторепродукции со станко-

вых листов Альберта Гурьева. В свое время музей заказал их художнику, и они находились здесь, теперь только крохотные копии, на которых рассмотреть практически ничего невозможно. Здесь же и старинная прялка, не за ней ли сидела долгими февральскими вечерами, поджидая Пугачева, Устя? ... Об этом художнике Доронин тоже не позабыл написать. «...Этот художник Альберт Гурьев, уроженец Архангельска, создавал большие станковые графические мосты, например, серию «Саки-тиграуды». Но все же главным своим занятием Альберт Анатольевич считал книжную графику. Еще будучи студентом, он иллюстрировал книжки для издательства «Молодая гвардия». Потом в течение нескольких лет иллюстрировал Саади, Уитмена, Беранже, Мицкевича, Лорку для «Библиотеке великих потов», выходящей в издательстве «Жазушы». наступил черед Данте с его «Божественной комедией». Но сегодня речь о пушкиниане Гурьева. Когда я познакомился с другими листами серии, то не сразу понял, что художник в каждом из них не только изобразил событие, не только оживил давно прошедшее, он сумел передать и самые тонкие нюансы того времени. Бунтовщик Пугачев у него как бы и не совсем донской какзак, запаливший огонь беспощадной крестьянской войны. Восьмидесятилетняя казачка говорит Пушкину: «Грех сказать, на него мы не жалуемся; он нам зла не сделал».

Так же и о жизни и творчестве замечательного журналиста Доронина Геннадия Николаевича можно сказать, зла не сделал, а только приумножил нашу литературу, историю и культуру. Помогая многим творческим людям, всегда был скромным. Своим оптимизмом и жизнелюбием, как Данко очень многим делам открыл путь.

Литература использованная при написании работы:

1. Доронин Г.Н. «Бершарал» 2000. изд «Оптима»
2. Доронин Г.Н. «Глагол прошедшего времени». 2006. Издательство «Жазушы»
3. Доронин Г.Н. «Между пунктами назначения»1991. изд. «Жалын»
4. Доронин Г.Н. «Прощание с Большой Михайловской» ж.Простор 2013 год №10,11
5. Доронин Г.Н. «Созвучие» газета «Пульс» От 2,9 сентября 1999 года
6. Доронин Г.Н. «По Пушкинской дороге» газета «Пульс» №5,6 за 1994г
7. Курпякова Н. «Слова и слава Геннадия Доронина» газета «Казахстанская правда» от 19.06.2020 г

Небо Приуралья

Чеснокова С.Р.
 Учитель истории
 ОШ№7
 г.Уральск, ЗКО

Чеснокова Е.С.
 Учащаяся ОШ№7
 г.Уральск, ЗКО

Аннотация

В статье рассказывается о летчике Г.Н.Смирнове, который стоял у истоков гражданской авиации в Приуралье. Авторы провели исследовательскую работу по изучению жизненного пути ветерана труда, о его вкладе в развитие авиации Западного Казахстана.

Юные краеведы, учителя истории, классные руководители могут использовать данный материал при проведении внеклассных мероприятий, встреч, открытых уроков.

Андапта

Мақалада Орал өңіріндегі Азаматтық авиацияның бастауында тұрған ұиқыш - Смирнов Николай Геннадьевич туралы айтылады. Авторлар еңбек ардагерінің өмір жолын, оның Батыс Қазақстан авиациясының дамуына қосқан үлесі зерделеу мақсатында зерттеу жұмыстарын жүргізді.

Бұл материалды жас өлкетанушылар, тарих мұғалімдері, сынып жетекшілері сыныптан тыс іс-шараларды, кездесулерді, ашық сабақтарды өткізу кезінде пайдалана алады.

Ключевые слова: *пилот, гражданская авиация, Актюбинск, Уральск ветеран труда, «Отличник Аэрофлота».*

Материалы о ветеране труда, отличнике гражданской авиации Смирнове Н.Г., представлены его семьей. Вся жизнь Смирнова Н.Г., достойна уважения. На жизненном пути этого замечательного человека было разное, через его жизненный путь можно просмотреть основные вехи советско-казахстанской авиации.

Смирнов Николай Геннадьевич родился 26.05.1933 года в Ярославской области Нейский район село Демидово в многодетной семье крестьян. Отец Николая был призван на фронт в 1941 году и в этом же году Николай пошел в 1 класс. С войны его отец так и не вернулся. Семья переехала в 1944 году в Мурманскую область город Кандалакши. Именно там Николай закончил в 1952 году 10 класс средней школы.

Николай с детства мечтал о небе и решил поступить в летное училище гражданской авиации в городе Сасове Рязанской области. В 1954 году по окончании летного училища получает свидетельство пилота гражданской авиации 4 класса

- это первая ступень в жизни пилота.

По распределению попадает в Казахстан в город Актюбинск, где он проходит, дополнительные тренировки и получает допуск к производственной работе.

В январе 1955 года был направлен в город Уральск, где начал свой трудовой путь в качестве пилота самолета По-2.

В 1957 году пройдя курсы повышения квалификации в городе Актюбинске ему присвоен 3 класс пилота гражданской авиации. В этом же году он назначен командиром звена и теперь в его подчинении 5 экипажей самолетов По-2.

Николай Геннадьевич очень целеустремленный человек, в дальнейшем он освоил самолет Як -2. В 1960 году прошел переподготовку на воздушное судно Ан-2, который в народе называют «кукурузник» и стал командиром этого самолета.

В 1967 году назначен командиром звена самолетов Ан-2, теперь в его подчинении 7 экипажей.

нее 20 мг/л). При питье железистых минеральных вод увеличивается содержание гемоглобина в крови, что очень важно в постковидный период в условиях пандемии.

2. Продолжить работы на проявлении мергеля участка «Сборный».

Юные геологи Бурлинского района к 30-летию родного Казахстана надеются обнаружить 30 млн. тонн мергеля для цементного завода!

3. Для развития моногорода Аксай, предлагаем добычу высоко-пластичных глин части Талсайского и Акбулакского месторождений, из которых методом полусухого прессования, возможно получение не только керамзита, но и высококачественного кирпича керамического.

4. В Красновском сельском округе района Байтерек НИИ Западно-Казахстанского государственного университета имени М. Утемисова, создавшему палеонтологическое отделение, рекомендуется провести работы по открытию палеонтологического заповедника.

5. По заданию областного Управления земельных отношений (отдел недропользования), для привлечения инвестиций к разработке свободных месторождений общераспространенных полезных ископаемых (ОПИ), обследовать местоположение указанных ими месторождений, наличие инфраструктуры (дороги, энерго -, газо - и водо - обеспечение, наличие свободной рабочей силы). Все это будет способствовать скорейшему вовлечению в эксплуатацию месторождений ОПИ нашей обла-

сти, повысит ее промышленный потенциал.

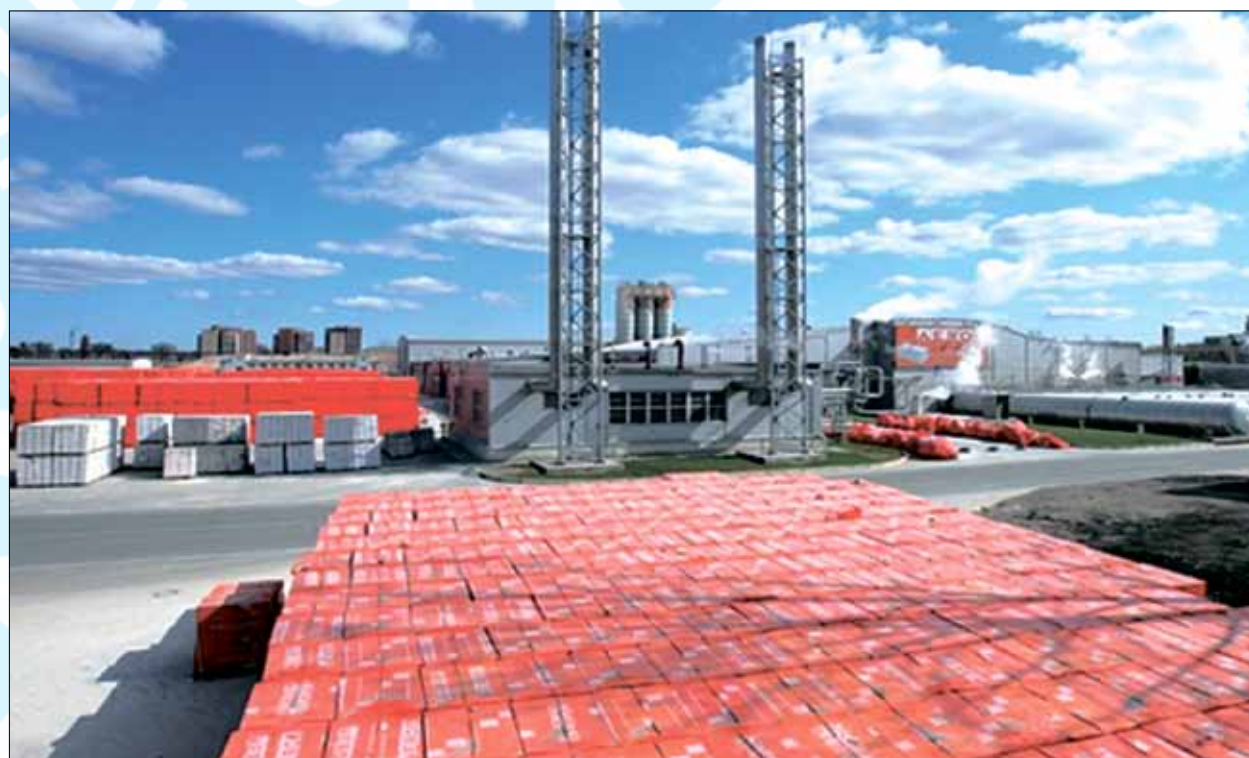
6. Государственная программа геологической разведки на 2021 – 2025 годы, предусматривает развитие геологического туризма (пешего, велосипедного, автомобильного) – предлагается создать проекты туристских троп по двум районам, наиболее изученным нашими юными геологами.

6.1. В районе Байтерек - это туристский стратиграфический, историко-геологический (геодинамический), палеонтологический маршрут г. Уральск (Музей ОЦДЮТЭ) – пос. Павлово (Токаревский сброс - геодинамика) – балка Крутая (стратиграфия) – Погодаевский карьер (палеонтология).

6.2. В Бурлинском районе также планируется туристский маршрут аналогичного типа: г. Уральск (Музей ОЦДЮТЭ) – мавзолей «Золотая женщина» (п. Долинное, археология) - обрыв Караакжар у моста через р. Солянка по трассе Уральск-Бурлин (контакт раннего и позднего мела) – г. Аксай (контакт раннего и позднего мела в Будниковских карьерах) – балка Талсай (раннемеловой разрез с многочисленной фауной).

Стать юным геологом нелегко – сначала надо пройти школу юных туристов - научиться жить в палатках, разжигать костры, самому готовить, строго соблюдать технику безопасности, не бояться трудностей, обладать прочными школьными знаниями, быть очень внимательным и любознательным,

**Юные геологи Приуралья, ВПЕРЕД!
МЫ СТРОИМ СВОЕ БУДУЩЕЕ И БУДУЩЕЕ КАЗАХСТАНА!**

Я-б в геологи пошел, пусть меня научат!

Якименко Г.А.

Научный руководитель ГККП ОЦДЮТиЭ,
 дважды почетный разведчик недр РК,
 действительный академик МОО
 «Академия детско-юношеского
 туризма и краеведения
 имени А. А. Остапца-Свешникова»

Аннотация

В статье подчеркивается, что правительство Республики Казахстан уделяет большое внимание популяризации профессии геолога с целью ранней профориентации школьников.

Большое внимание уделяется включению Олимпиад в перечень республиканских и международных олимпиад и конкурсов научных проектов (научных соревнований) по общеобразовательным предметам, конкурсов исполнителей, конкурсов профессионального мастерства и спортивных соревнований и говорится о проделанной научно-практической работе, исследованиях, движении молодых геологов.

Андапта

Мақалада Қазақстан Республикасының Үкіметі мектеп оқушыларын ерте кәсіби бағдарлау мақсатында геолог мамандығын танымал етуге көп көңіл бөлетіндігі:

- жас геологтар үйірмелерінің санын арттыру қажеттілігі;
- Жас геологтардың Қазақстандық ашық олимпиадаларын өткізу қажеттілігі;
- олимпиадаларды жалпы білім беретін пәндер бойынша республикалық және халықаралық олимпиадалар мен ғылыми жобалар конкурстарының (ғылыми жарыстардың), орындаушылар конкурстарының, кәсіби шеберлік конкурстарының және спорттық жарыстардың тізбесіне енгізуге көп көңіл бөлетіндігі және істелген ғылыми - практикалық жұмыстар, зерттеулер, жас геологтардың қозғалысы туралы айтылады.

Ключевые слова: құрамында бор бар жыныстар, ихтиозавр, қазба жұмыстары, жас геологтар

Правительство Республики Казахстан уделяет самое серьезное внимание популяризации профессии геолога с целью ранней профориентации школьников за счет:

- увеличения количества кружков Юных Геологов;
- проведения казахстанских открытых олимпиад Юных Геологов;
- включения олимпиад в Перечень республиканских и международных олимпиад и конкурсов научных проектов (научных соревнований) по общеобразовательным предметам, конкурсов

исполнителей, конкурсов профессионального мастерства и спортивных соревнований.

Движению юных геологов в Приуралье - более сорока лет. Первоначально кружковая работа велась на базе Областной станции юных натуралистов (Покатилова Л. Я.).

И всё это время ребята не только обучались и соревновались, но и выполняли конкретные геологические задачи:

- сбор обменного коллекционного материала борсодержащих пород Индерского купола для Геологического музея г. Актобе, (1983);

- поиски альтернативного сырья для производства кирпича керамического для действующего Уральского производственного объединения строительных материалов (Уральск, 1984) – рекомендовано проявление Серебряковское;

- маршрутные поиски близповерхностного залегания нижнемеловых глин для производства керамзитового гравия (Бурлинский район ЗКО, 1985), где позднее бурением выявлены Талсайское и Акбулакское месторождения глин для производства керамзитового гравия и керамического кирпича с запасами около 10 млн. м³ каждое;

- поиски глинистого сырья для производства кирпича керамического методом сухого прессования (с. Богдановка, Теректинский район ЗКО, 1986) – местный кирпичный завод колхоза им. Ленина стал выпускать кирпич марки 150 Мрз35 на базе рекомендованных юными геологами высокопластичных нижнемеловых глин проявления «Молодцы»;

- поиски песка и песчано-гравийной смеси на границе Бурлинского и Чингирлауского районов ЗКО (1987) – проявление «Юный Геолог». Впоследствии в 2006 г. на проявлении выполнены геологоразведочные работы и выявлено месторождение песка и песчано-гравийной смеси Аксу с запасами более 1,8 млн. м³.

Как появлялись наши открытия

Расскажу на примере Богдановского кирпичного завода. Директор колхоза несколько раз обращался к геологам Подстепного: «Купили пресс для кирпичного завода, наняли бригаду строителей, нужна качественная глина». Геологам – некогда, надо выполнять государственный пообъектный план, да и самих геологов маловато... Тогда на помощь пришли ребята из школы № 39 г. Уральск– 7 юных геологов в возрасте 12-14 лет. В субботу-воскресенье в начале летних каникул на автобусе от Станции юных натуралистов выехали в Богдановку. Предварительно изучили геологическую карту и наметили место, где провести поиски. А искать надо нижнемеловые глины, выходящие на поверхность недалеко от восточной окраины села. Разделились на две группы (мы всегда так делали). До обеда одна группа занимается поисками, используя автобус. Вторая группа в палаточном лагере готовит еду. К обеду первая группа вернулась – ничего не нашли. Во второй половине дня на поиски отправились «дежурные» ребята. Особое внимание уделялось траншее вдоль обочины дороги – фактически – магистральной канаве. По спидометру заметили нужное расстояние и вот – находка: темносерые нижнемеловые глины. Дальше пошли пешком, исследовать распространение по площа-

ди. В небольшом овражке отобрали пробу, привезли в лагерь, показали рабочим кирпичного завода. В месте, показанном юными геологами, рабочие завода трактором загрузили глину в самосвал и отвезли к прессу. Юные геологи, да и рабочие, с нетерпением ожидали – что же получится. На следующий день мастер завода запустил в пресс предварительно измельченную до размеров гороха глину. Полученный кирпич-сырец прекрасно выглядел и имел четкую геометрическую форму. Мастер с трудом разломил кирпич, покачал головой, бросил половинки обратно в измельчитель и чуть-чуть добавил воды. Теперь прочность кирпича его устроила. Такой кирпич-сырец сушится в естественных условиях всего 2-3 дня. Как мы узнали потом, после обжига получился очень прочный красивый темно-красный кирпич лицевой марки «150», Мрз-35. Это был лучший кирпич не только в области, но и во всем Западном регионе.

«Первооткрыватели! Как назовете свое месторождение?» - спросила я у них. Засмутились. «Молодцы!!!» - говорю. «Давайте так и назовем – «Молодцы» - предложили ребята.

Перейдем к современным достижениям юных геологов.

С 2012 года юные геологи работают под патронажем ОЦДЮТиЭ.

В течение последних пяти лет ребята выполняют геологические задания, выдаваемые РГУ МД «Запказнедра», и за это время неплохо ознакомились с геологическим строением Западно-Казахстанской области, выполнили ряд исследований и совершили уникальную научную находку.

Как мы нашли ихтиозавра

Поздней осенью 2016 года членами геологического кружка Зеленовского района Западно-Казахстанской области под руководством Ольги Вениаминовны Субботиной при осмотре балки Таловая околос. Щучкино (пограничный район), юный геолог Рублевский Антон обратил внимание на нехарактерное для этого разреза белесоватое удлиненное образование, длиной около 10 см. Стали осторожно подкапывать – что это? Древняя кость? Позвали геологов. Догадка подтвердилась – древний череп! Пошли дожди. Чтобы сохранить, прикрыли носовую часть черепа пакетом и присыпали породой. За зиму решили найти специалиста-палеонтолога, который грамотно помог-бы разобраться с находкой. Искали по интернету. Ни один из казахстанских палеонтологов не проявил интереса. Музей природы и экологии (г. Алматы) даже не ответил на обращение ребят.

Тогда на зимних каникулах группа ребят (Гатауов Н.), захватив несколько обнаруженных фраг-

ментов скелета ископаемого животного, выехала в Ундорский палеонтологический музей (Ульяновская область, РФ). Здесь ребята встретились с очень заинтересованным и увлеченным ученым-палеонтологом Ефимовым В. М., организатором этого музея, посвятившим многие годы изучению позднеюрской и раннемеловой фауны.

При участии палеонтологов Ульяновского отделения Всероссийского Палеонтологического общества в 1,5 км выше с. Щучкино в левом борту балки Таловая был заложен раскоп длиной 3,0 м, шириной 2,0 м. Обнаруженные фрагменты костей залегали в слое светло-зеленой песчано-карбонатной глины ранневожского возраста зоны *Dorsoplanitespanderina* глубине 3 метра от поверхности.

Снять верхние 3 м над раскопом в борту балки помогло крестьянское хозяйство «Асан», предоставив землеройную технику и два КАМаза с прицепами. Пограничники тоже оказывали всяческое содействие научным поискам юных геологов. Как реликвию, храню постоянный годовой пропуск для осуществления производственных работ, разрешающий въезд и пребывание в пограничном районе. Такие пропуска были у всех участников раскопок. Раскопки продолжались три года.

В ходе раскопок было обнаружено значительное количество костей черепа, плечевого пояса, передней конечности, осевого скелета ихтиозавра. «Жалко ихтика (так мы сокращенно называли нашу находку)» - на лопатке был обнаружен глубокий прокус, полученный им, вероятно, еще в детстве от монстра-хищника. Скелетные остатки были доставлены для обработки и определения в Ульяновское отделение Всероссийского Палеонтологического общества

Затем пропитанные специальным составом и пронумерованные (более 100 штук) фрагменты костей вернулись в ОЦДЮТЭ (Гатауов Н.). Субботина О. В. изготовила натуральную величину по две копии каждого фрагмента. Силикон для изготовления дубликатов помогли приобрести спонсоры – ТОО «Стройкомбинат» (генеральный директор Нурбаев Б.А.).

В результате изучения скелетных остатков, рептилия отнесена к новому роду семейства ихтиозавров *Undorosauridae* V. Efimov, 1999.

Найденному ихтиозавру дано название *Kazakhstanosaurus subbotinigen. et sp. nov.*

В 2020 году подлинный 7-ми метровый скелет ихтиозавра передан на хранение и дальнейшее исследование в Назарбаев Университет (г.Нур-Султан). Планировалось, что летом 2021 года его соберут и установят в Школе горного дела и наук о

Земле Назарбаев Университета (к сожалению, из-за пандемии сроки затянулись).

Копия скелета ихтиозавра передана в музей ОЦДЮТЭ.

Вторая копия хранится у юных геологов района Байтерек.

Работа юных геологов приостановилась из-за пандемии. Но выявилась и положительная сторона – можно работать «он-лайн», можно заочно посещать образовательные лекции для юных геологов в ведущих университетах Москвы, Перми, Казани, Мурманска, чем и занялись ребята района Байтерек и даже получили сертификаты об окончании курсов по минералогии, петрографии и другим геологическим наукам.

Фото Субботиной О. В., 2019 год

Наша область уникальна для поисков редких металлов и рассеянных элементов. Именно их мы и искали (под условным названием «белое золото») в гидроминеральном сырье - рассолах, водах и грязях разломных зон исолянокупольных структур. В работу активно включились семь районов – Акжайкский, Байтерек, Бокейординский, Сырымский, Таскалинский и Теректинский, а также команда г. Уральск «Атамекен».

Что мы можем сделать для дальнейшего развития области и процветания родного Казахстана?

1. Район Байтерек - продолжить изучение железистых минеральных вод в верховьях притока р. Деркула – речки Ржавец, где содержание общего железа доходит 31,52 мг/л (при требовании не ме-

В 1969 году назначен заместителем командира эскадрильи (в эскадрильи 21 самолет). В 1976 году назначен командиром эскадрильи.

В 1985 году по выслуге лет, налетав 16 тысяч часов он закончил свою летную деятельность, но свой трудовой путь в авиации он не закончил, «перешел» на землю, став диспетчером ПДСП (производственная диспетчерская служба предприятия).

В 1993 году, когда ему исполнилось 60 лет он ушел на пенсию по возрасту.

За свою летную деятельность занимался многими видами авиационных работ:

1) Авиационно-химические работы (борьба с болезнями растений, борьба с вредителями зерновых культур (саранча, грызуны и т.д.);

2) Выполнял полеты по обслуживанию организаций здравоохранения (доставка врачей в отдаленные районы области, доставка больных в город Уральск, доставка медикаментов);

3) Обслуживание организаций газопровода и нефтепровода;

4) Работы по лесоохране и охране животного мира;

Будучи на руководящих летных должностях - это командир звена, заместитель командира эскадрильи, командир эскадрильи он воспитал много молодых пилотов.

За всю свою трудовую деятельность побывал во многих областях Казахстана и союзных республиках Советского Союза. За освоение целинных земель удостоен медали в 1964 году от имени Президиума Верховного Совета СССР.

За высокие производственные показатели в работе награжден знаком Гражданской авиации «Отличник Аэрофлота» в 1967 году.

В 1971 году участвовал в Выставке достижений народного хозяйства СССР. В 1971 год Смирнов Н.Г. награжден орденом «Знак Почета» - высшая награда за особые заслуги в области социалистического строительства.

За долгий добросовестный труд от имени Президиума Верховного Совета СССР награжден медалью «Ветеран труда» в 1985 году.

Весь трудовой путь Смирнова Н.Г., вся его биография неразрывно связана с развитием авиационной отрасли нашей страны, с историей нашего края.

Будучи на пенсии, Н.Смирнов очень любит рыбалку, сад и огород, чтение книг, активно трудится на даче, замечательно плавает, очень позитивный человек, постоянно собирает под свое крыло своих детей, трех внуков и четырех правнуков.

Вся жизнь этого человека является примером самоотверженного труда на благо нашей Родины и построения независимого Казахстана.

Недавно Николай Геннадьевич отметил свое 88-летие. Но, несмотря на годы, он полон энергии. Авторы считают, что с таких людей должны брать пример подрастающее поколение 21 века. Именно такие люди являются Героями нашего времени! Молодежь должна понимать, что жизнь у нас только одна и прожить ее надо так, чтобы нами гордились наши родители, дети и внуки, тогда все государство станет героическим. Наш долг сохранить это наследие, доставшееся нам. Мы должны знать и помнить замечательных людей, которые являются частью истории нашей страны!

Список использованных источников

1. сайт <http://aviaengineer.ru>.
2. Личный архив семьи Смирновых.
3. Сайт TDK-42

Өнегелі ұстаз тәжірибесі көпке үлгі

Бисемалиев С.Қ.
 ОБЖТжЭО-ның ҚББП-і,
 Орал қ., БҚО

***Андапта.** Қосымша білім беру саласы - қиыны мен қызығы мол сала. Мақалада осы салада 30 жылдай еңбек еткен, тәжірибелі маман А.А.Санатовтың еңбек жолы, тәжірибесі туралы баяндалған.*

***Аннотация.** Сфера дополнительного образования-сложная и интересная сфера. В статье рассказывается о трудовой деятельности, педагогическом опыте Санатова А.А., проработавшего в системе дополнительного образования более 30 лет.*

***Кілт сөздері:** Санатов Андрей Абылқасымұлы, Теректі балалар мен жасөспірімдер туризмі және экология орталығы, жорық.*

Халқымыз «Қажымалы мың жолдас, жоқпен тең, Жанын қиған бір жолдас, көппен тең» дегендей мен бүгін досым - Санатов Андрей Абылқасымұлы туралы сыр шерткепін. Онымен А.С.Пушкин атындағы педагогикалық институтта оқып жүрген уақыттан бері таныспыз. Студенттік кездерде өткізілген спорттық шараларда кездесіп жүрдік. Институт бітіргеннен соң біздер жолдамамен аудандарға кеттік. Чапаев ауданы қазіргі Ақжайық ауданында 2 жыл жұмыс істегеннен кейін, 1987 жылы Оралға келіп Жас туристер станциясына (қазіргі Облыстық балалар мен жасөспірімдер туризм және экология орталығы) үйірме жетекшісі болып жұмысқа орналастым. 1989 жылы «Садов көлі» атты туристік кешенде оқушылар арасында өтіп жатқан туристік жарыста Андрей Абылқасымұлымен енді еңбек жолында қайта кездестім. Ол кісі Теректі ауданы атынан оқушылар командасын алып келген екен. Сол кезден бері 30 жылдан аса жақсы жұмыстас, дос болып келеміз. Андрей Абылқасымұлымен талай облыстық, республикалық жарыстарда және жорықтарда бірге болып жүрдім. Оның байсалды, ашық мінезі, жұмысына тиянақтылығы, жолдастыққа деген адалдығы, еңбекқорлығы бөлек әңгіме. Ол 1958 жылы 2 қыркүйекте Сы-

рым ауданы Аралтөбе селосында дүниеге келген. Зеленов ауданы (қазіргі Бәйтерек) Круглозерный мектебін 1978 жылы аяқтап, 1988-1987 жылдары А.С.Пушкин атындағы институттың география факультетінде оқыды. Оқи жүріп, еңбектен қол үзбей Талпын мектебінде, Подstepное қазақ орта мектебінде география – биология пәнінен сабақ берсе, 2006 жылдан Теректі балалар мен жасөспірімдер туризмі және экология орталығында туризм бөлімінің меңгерушісі, қосымша білім беру педагогы болып қызмет етті.

Л.Н.Толстой «Егер мұғалім өн бойына, өз ісіне, шәкіртіне деген сүйіспеншілікті жинақтаса, ол нағыз ұстаз» дегендей ұстаз осынау жылдар ішінде талай шәкірттер даярлап шығарды. Сол шәкірттерінің көбі осы туризм саласында жақсы жұмыс істеп жүр. Атап айтатын болсақ: Гатауов Айбек Асанұлы, Беркінғалиев Фархат Сырымұлы, Рахметова Жұлдыз Өтеуқызы т.б. Ұстаздың еңбегі шәкірт жетістігімен ғана өлшенбейді, өзі де шығармашылықпен жұмыстанып, қажырлы еңбек етті. Жасөспірімдерді туристік-өлкетану, салауатты өмір сүруге жеке тұлғаны қалыптастыру бағытында оздырылған шаралардың басында жүріп, тәжірибесін шыңдаған жан.

Мектепішілік туристік-эстафеталық сайысы, «Қарлығаш» және «Алтын дала» туриадасын ұйымдастырушы, педагогтар арасындағы «Ев-

ропа - Азия» фестиваліне алғашқылардың бірі болып қатысушы, «Менің денсаулығым менің байлығым» және аймақтық, республикалық Алматы және Ақтөбе қалалық туристік жарыстарға қатысушы, «Менің Отаным-Қазақстан» туристік-өлкетану экспедициялық отрядтарының жұмысы, тау туризмі, спорттық бағдарлау жарысы, дәрежелі, дәрежелі емес жорықтары соның дәлелі. Оның ұйымдастыруымен өткен «Подstepный-Ақсуат-Федоров-Покатилов-Ұзынкөл-Подstepный», «Подstepный-Ұзынкөл-Тоғанас-Аңқаты-Шалқар-Талпын-Подstepный» маршруттары оқушыларды туристік дағдыны меңгертіп, өмір сүруге бейімдеп қана қоймай, патриоттыққа тәрбиеледі. «Соқпақ-Тропинка» ғылыми-әдістемелік журналына «I санатты шаңғы жорығы, жетекшілерін дайындау» (№2, 2010), «Жайық өзені – болашақ ұрпақтың асыл қазынасы» (№2, 2011), «Спорттық бағдарлау үйірмесінің бағдарламасы» (№1, 2013) мақалаларымен өз тәжірибесін таратты. Білікті маман туристік мамандар мен демалыс күнгі топсеруен жетекшілерін дайындау, аудандық қосымша білім беру педагогтарын шаңғы туризмі техникасы және облыстық I санатты шаңғы жорығы жетекшілерін дайындау семинарларын өткізуде өз тәжірибесін ортаға сала отырып, жас мамандарды тәрбиелеуде өзіндік үлесін қоса білді. Өз мамандығы бойын-

ша шығармашылықпен жұмыс жасайтын ұстаз ізденімпаз, үлкенмен де, кішімен де тіл тапқыш, кішіпейіл жан футбол, волейбол, баскетбол ойындары мен туризмді жанындай жақсы көреді.

Тәрбиелеген шәкірттері мен еңбектегі табыстары үшін бірнеше мәрте аудандық, облыстық, республикалық Алғыс хаттармен, «Хрустальды шоқыр» жүлдесінің «Туристік жұмысты ұйымдастырушы» номинациясы бойынша 2 рет жүлдегері, Облыстық білім департаментінің және Білім министрлігінің грамоталарымен

және «Қазақстан саяхатшысы» төсбелгісімен марапатталған жоғарғы санатты қосымша білім беру педагогі және пән мұғалімі.

«Еңбегіне қарай — құрмет, жасына қарай — ізет» демекші Андрей Абилқасымұлы биыл 2021 жылдың 2 қыркүйегінде зейнет жасына жетіп, құрметті демалысқа шықты. «Ұлын ұяға, қызын қияға» қондырып отырған ұлағатты әке, ортаға беделді отағасы, адал дос, тәжірибелі Ұстазға деніне саулық, ұзақ өмір, балалардың қызын көруді тілейміз.

Гитараны үйретудің алғашқы кезеңдері

Куаналиева М.С.
Жәнібек БЖТЖЭО-ның ҚББП-і,
Жәнібек ауданы, БҚО.

Андатпа

Мақалада мектеп жасындағы балаларға гитараны үйретудің алғашқы кезеңдерінің үлгісі жазылған. Мақала «Бард әндер» үйірмесінің жетекшілеріне пайдалануға бағытталған.

Аннотация

В статье приводится пример начальных этапов обучения игры на гитаре для детей школьного возраста. Статья адресована руководителям кружка «бардовские песни».

Кілт сөздері: Гитара, бард әндер, гитара үйренудің алғашқы кезеңдері.

Гитарамен ән айту сонау ХІХ ғасырдың 50-ші жылдарында жастардың арасында пайда болған. Әнді орындаушылар мен авторлардың талпынысы өзгеше рухта ерекшеленетін. Авторлық әндер адамға рухани күш беріп, көңілді жарықтандырады, осы мезгілде адамның жаны жайланып, керемет бір сезімге бөленеді.

Жәнібек аудандық білім беру бөлімінің балалар-жасөспірімдер туризмі және экология орталығында он жылдан астам уақыттан бері «Бард әндер» үйірмесі жұмыс жасап келеді. Осы жылдар ішінде үйірменің тәрбиеленушілері халықаралық, республикалық, облыстық жарыстарға қатысып, жүлделі орындарды иеленуде. Сіздерді мектеп жасындағы балаларды гитара үйретудің алғашқы кезеңдерімен таныстырғым келеді. Үйірмеге 10-16 жас аралығындағы мектеп жасындағы балалар қатыса алады. Балалар гитара тартудың дағдыларын және музыкамен, шығармашылықпен жұмыстануға үйренеді. Сонымен қатар туристік-өлкетану жорықтарына шығып, алау жанында айтылатын әндерді үйренеді. Жалпы бұл үйірме жасөспірімдерді еңбекке, ұқыптылыққа, үлкенді сыйлап, кішіге қамқор болуға, сонымен қатар ұжымда икемденуге тәрбиелейді. Үйірмеге қатысатын оқушылардың рухани дамуына және

тәрбиесіне назар аударуда көптеген жұмыстар басты назарға алынуы қажет. Жеке тұлғаның эстетикалық, адамдық дамуына мүмкіндік туғызу; оқушылардың музыкалық, вокалдық қабілеттерін арттыру; гитараның шығу тарихын, оның қазіргі даму үрдісіне, әнге деген қызығушылықтарын ояту; оқушыларды өнер майталмандарының туындыларымен таныстыру т.б. бойынша білімдерін кеңейту қажет. Балалардың гитарада ойнауы бойынша білім, білік дағдылары қалыптасады, шығармашылық қызмет тәжірибесі, жеке және ансамбльде орындау тәсілдері жақсы жолға қойылса, нәтижегетезірек қол жеткізу мүмкіндігін көруге болады. Ұжымдық музыка ойнаудың негізгі практикалық міндеттері – ансамбльдің дыбысталуын тыңдай білу, бірыңғай ритмикалық қағысты сезіну, келісілген түрде және өзгермелі икемді қағыста көркем ойнау, бірге орындау, ансамбль қатысушыларымен әрекеттесу сияқты ойнаудың арнайы дағдыларын қалыптастыру сияқты жұмыстары сабақ кезінде үнемі жаттықтырылады. Үйірмеге қатысушыларды гитараның тарту техникасына үйрету үшін сабақ кезінде білімдері кеңейтіліп отырады. Мысалы: Қазақтың, ресейдің белгілі бард әншілерімен таныстыру, туристік жорыққа шыққанда алау жанында айтылатын әндерді үйрету. Бір-біріне

өзара көмек көрсетуге, қиындықтарды жеңуге үйрету, туған жерге, табиғатқа, салауатты өмір салтын ұстануға тәрбиелеу.

Ең бірінші сабақтың міндеттерімен таныстыру:

Оқу-білім беру;

1. Құралмен танысу.

2. Қолды қою бойынша жұмыс.

3. Оң және сол қолдың ырғақты жаттығуларымен жұмыс.

4. Көркем образдар жасау үшін музыкалық тілдің экспрессивті құралдары мен техникалық әдістерін қолдану.

Тәрбиелік:

1. Балаларды техникалық міндеттерді шешуде шығармашылықпен жұмыс істей білуге тәрбиелеу;

2. Аспапта ойнау дағдыларын игеруде зейінді, мақсатқа ұмтылушылықты тәрбиелеу;

3. Мінез-құлық пен қарым-қатынастың коммуникативтік мәдениетіне тәрбиелеу;

Дамытушылық:

1. Өз бетінше жұмыс істей білуді дамыту;

2. Талдай білу;

3. Ұтымды қойылымда қол жұмысын бақылау білігін қалыптастыру;

1. Дұрыс отыру;

2. Қолды ұтымды қою;

3. Құралды дұрыс ұстау;

Әр бала жеке дамиды. Бұл жаста (9-10 жас) қарапайым бастапқы музыкалық білімді тез және оңай меңгермейтін балалар кездеседі, бұл жағдайда сізге оқыту әдістемесін өзгерту, белгілі бір балаға жеке көзқарас табу, қайта түсіну және қажетті материалды басқаша ұсыну қажет. Әр бала өз жолымен дарынды. Әрине, әркім кәсіби музыкант бола алмайды, бірақ әркім өз аспабын жақсы көреді және музыканы тыңдауға, түсінуге және орындауға үйренеді. Музыкалық білімнің дамуымен, балалар 8-10 жастан бастап алғашқы ұғымдар мен шығармашылық дағдыларды игереді, егер бала ойнауды үйренуге үлкен ықыласы болса, аспапта жаттығуды 6-7 жастан бастауға да болады. Ерте жастағы балалардың дамуы үшін үлкен әлеуеті бар және олар неғұрлым ерте айналыса бастаса, нәтижеге жету соғұрлым жоғары болады деп күтуге болады. Біріншіден, бұл мектеп жасына дейінгі балалардың бұлшықет икемділігінің дамуына байланысты болуы да мүмкін.

Оқытудың бастапқы кезеңі туралы айтатын болсақ, оқудың алғашқы бір жарым айында музыкалық нотаны зерттеу мәселесіне әдейі тоқта-

маймын, және қолды қою мәселелерін егжей-тегжейлі қарастырмаймын. Барлық мысалдар алғашқы үйренуші оқушылармен тәжірибеде сыналады.

Бірінші сабақ-оқушының ғана емес, мұғалімнің де өміріндегі маңызды оқиғасы болуы керек. Ол мұғаліммен және аспаппен танысып қана қоймай, музыка әлеміне алғашқы қадамдарын жасайды. Оқушының сабаққа одан әрі қатынасы осы кездесудің қаншалықты сәтті болатынына байланысты, сондықтан алғашқы сабақтарды оқушы көптеген жарқын әсерлер мен жағымды эмоциялар алатындай етіп құру керек.

Бірінші сабақта біз әдетте оқушының әр түрлі аспаптардан гитараны неге таңдайтындығы туралы сөйлесеміз, гитара бөліктерінің аттарын есте сақтаймыз, ерекше атауларды қайталаймыз, жолдардың неден жасалғанын қарастырамыз. Алғашқы үш жол бұл балық аулау сызығы емес, нейлон струналары екенін түсіндіреміз. Осыдан кейін, материалды бекіту үшін біз гитараның бөліктерін алдын-ала дайындалған суретке назарларын аудартамыз.

Бірінші сабақта біз гитараға қол қоюды үйретуге тырысамыз. Әр бала осы сәтті асыға күтеді. Баланың физикалық даму ерекшеліктеріне

сүйенсек, әр баланың дұрыс отыру мәселесіне жеке-жеке қарау керек. Алғашқы сабақтарда біз музыкалық нотаны зерттейміз. Біз есту және ырғақ сезімін дамытумен айналысамыз. Жаттығудың бірінші айында гитараларға арналған пьесалар мен жаттығулардың бірнеше мысалын келтіреміз. Ритмнен тыс техникалық жаттығулар болмауы керек. Поэтикалық мәтіндер тек ойын-сауық үшін ғана емес, оларды ырғақтандыру үшін де берілген. Шығарылатын дыбыстың сапасына, оның ұзақтығына, тембіріне оқушы тарапынан міндетті есту, бақылауына назар аудару қажет. Сіз бірден оқушының назарын гитара дыбысының тембрлік әртүрлілігіне аударып аласыз. Кішкентай бала үшін саусақтарды белгілеу, яғни саусақтар, жай өлі дыбыстар. Сол жақта-бұл сандар және олармен әлі де түсінікті болу үшін мысалдар келтіреміз, «p-m-a» «дегеніміз не, әсіресе шет тілін білмесеніз?! Кішкентай адам үшін ана мен әке - басты адамдар екенін және олардың әлеуметтік рөлдері өте маңызды екенін атап өтуге болады. Осылайша біз оң қолымыздағы саусақтарды белгіледік. Оң қолдың бас бармағының әрқашан алда екендігі өте айқын болады – сондықтан ол саусақты – әке деп белгілейміз. «Әке» ең күшті және ең басты рөл атқаратынын да айтып өтуге болады.

«Көңілді қаздар» (Веселые гуси) Өлең-ырғақ. Бірінші фраза бірінші жолда іm саусақтарының ауысуы арқылы ойналады, екінші фраза m саусақтарымен ойнауы керек. Саусағыңызбен алтыншы бассты қосыңыз p. қиындық-2-ші сөйлемде саусақтардың дұрыс ауысуын сақтау. Өлеңді бала дауыстап айтады. Уақыт өте келе жаттығуды қиындатуға болады. Балалар әрдайым жоғарғы дауыс пен бассты синхронды түрде ойнай бермейді. Сіз өзіңізді мұқият тыңдап, оңай ойнауыңыз керек. Бас жаттығуларын қолдану тұрақты позиция береді.

Кернеуді жеңілдетуге арналған жаттығулар. Балалармен жұмыс жасайтын мұғалім принципке сүйене отырып, шығармашылықпен жұмыс жасау керек. Егер бала шаршаса, сізге жұмыс түрін өзгерту қажет. Бұл жастағы балаға 45 минут ішінде бір жерде тыныш отыру қиын. Сіз құралды қойып, осы уақытта саусақ гимнастикасын жасата аласыз. Төменде сабақтарда жаттығатын жаттығуларды берейін. Шындығында, ауқымы әлдеқайда әртүрлі. Қазіргі уақытта көптеген әдебиеттер бар және олардың қорын жаңа жаттығулармен толықтыру мүмкін емес.

1) Білім алатын оқушы дұрыс отырумен, қолдарын аспапқа қоюмен, мақсатты ойын қи-

мылдарын ұйымдастыруымен, аппликатуралық белгілермен танысады, тирандо және апояндо тәсілдерін, ортаңғы позицияларда сол қолды жұмылдырып, оң қолдың бас бармағымен ашық бас ішектерінде ойнауды меңгереді;

2) Ашық ішектердегі арпеджионың негізгі түрлерін меңгереді, бірінші позициядағы төрт дыбысты арпеджиоланған аккордтарды, бірінші, екінші позициялардағы ноталарды парақтан оқу, дыбысталу сапасы мен ритмді үйренеді;

3) гитара аспабын күйге келтірумен танысады, аккордтарды оң қолмен ойнауды, оң қолдың саусақтарын алмастыру арқылы бір ішекте ойнауға ауысу тәсілдерін меңгереді;

Қорытындылай келе, сіз кез-келген жаста оқушыны гитара тартуды меңгерте аласыз деп айтқым келеді. Бұл адамның жеке ерекшеліктеріне байланысты. Бірақ 8-10 жастағы балаларға сабақтардың ерте басталуы құралды иеленудің көптеген мәселелері мен нәзіктіктеріне егжей-тегжейлі, терең және баяу тоқтауға мүмкіндік береді. Әрине, үлкен балалармен сабақ тез нәтиже береді және кішкентай балаларға да сабақ өткізуде көп күш-жігерді қажет етпейді. Бірақ жас кезде, бұлшықеттер әлі де даму кезінде, құралды игеру баланың жақсы нәтижелерге қол жеткізе алатын мүмкіндігі зор. Менің тәжірибемде, баланың гитара аспабына және жалпы музыкаға қызығушылығы алғашқы өткізетін сабақтарға байланысты. Балалар жиі: «мен музыканы ұнатпаймын, гитараны жақсы көремін» дейді. Мұғалімнің негізгі міндеттерінің бірі-баланы гитараға деген сүйіспеншілік арқылы музыканы сүйуге және түсінуге үйрету. Алғашқы сабақтарды баланың назарын аударудың әртүрлі тәсілдерін қолдана отырып, ойын түрінде өткізілуі керек. Қайталаудан қорықпаймын - балаға қызықты болу үшін мұғалімнің өзінің де қызығушылығы зор болуы керек.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Владимирский, С. Гитара для всех [Текст]. С. Владимирский, - Москва: 2011 -122 с.
2. Кознов, С.В. А не спеть ли нам песню [Текст]; 2001 г.
3. Каркасси, М. «Школа игры на шестиструнной гитаре».
4. Молодцов, А.С. «Золотые песни под гитару»; 2006 г.
5. Суханов, В.Ф. «Гитара для всех»
6. Шиндина, Н.Г. «Школа игры на шестиструнной гитаре»: новейший самоучитель; 2006 г.

«Спорттық бағдарлау» оқу құралы

Батыс Қазақстан облысы білім басқармасының білім беруді дамыту орталығы експерттік кеңесінің отырысында қаралып, таратуға ұсынылды
 №2 хаттама, 30.04.2021ж.

Нурманов Р.Е.

ОБЖТжЭО-ның спорттық бағдарлау бөлімінің меңгерушісі, ҚББП-і, Орал қ., БҚО.

Аннотация

Оқу құралында спорттық бағдарлау тарихы, түрлері, спорттық бағдарлауға қажетті саймандар және олармен жұмыс жасау жан-жақты ашып көрсетілген. Сонымен қатар, спорттық бағдарлау техникасы, тактикасы түсіндіріліп, жаттығу түрлері мен ойындар мысалға келтірілген. Картамен жұмыс жасауда спортшының дене дайындығының маңыздылығы, компаспен жұмыс жасаудың бағыттары және табиғи, жасанды белгілерге қарап көкжиек тұстарын анықтау жұмыстары қалай жүргізілетіні ашып айтылып, оқырманға түрлі-түсті сурет, мысалдар арқылы жеткізіледі. Оқу құралы арқылы спорттық бағдарлау қызметімен жұмыстанудың маңыздылығы мен ерекшелігін айқындауға болады.

Оқу құралы спорттық бағдарлауға қатысы бар мамандық иелеріне, әртүрлі оқу орындарының мұғалімдеріне, оқушылар мен студенттерге арналған.

Андапта

В пособии подробно раскрыта история спортивного ориентирования, инструменты, необходимые для спортивного ориентирования, и работа с ними. Кроме того, объяснена техника спортивного ориентирования, приведены примеры видов упражнений и игр. Рассказывается о важности физической подготовки спортсмена в работе с картой, направлениях работы с компасом и о том, как проводится работа по выявлению точек горизонта, глядя на естественные, искусственные знаки, доводится до читателя цветными рисунками, примерами. С помощью учебного пособия можно определить значимость и специфику работы с данным видом спорта. Пособие предназначено для специалистов, имеющих отношение к спортивному ориентированию, учителей различных учебных заведений, учащихся и студентов.

Кілт сөздері: спорттық бағдарлау, карта, ИОФ, спорт түрі, компас

Кіріспе

Алдымен әр жас ерекшелігі бойынша, жыл мезгілінің кез – келген уақытында, спортшының өзіне ыңғайлы жүктемесімен шұғылдана алатындай спорт түрі бар ма деген сұраққа жауап іздеп көрелік. Иә. Мұндай спорт түрі бар. Ол спорттық бағдарлау. Бұл спорттың жаңа түрі біздің елімізде қарыштап даму үстінде. Спорттық бағдарлау спортының қолжетімділігі, жарыс трассасындағы спортшылар арасындағы жеңіске таласы, өлке табиғатының әсемдігін спортшылардың жарыс барысында сезініп, көруі,

спорттық бағдарлаудың танымал болуына жағдай жасайды.

Спорттық бағдарлаумен шұғылдану адамның ойлау қабілетін шыңдауға, дене дайындығының шыңдалуына, денсаулық шыңдауға, табиғатты танып – түсіне білуге үйретеді.

Спорт атауындағы негізгі сөз «бағдарлау» білмейтін адамдарға табиғат аясында картамен өлшеп, жайбарақат жұмыс жасауды жағдайын елестетеді. Шын мәнінде, бұл белгілі бір физикалық және эмоционалды жүктемелермен байланысты бейтаныс жердегі кросстың жылдам

түрі. Спорттық бағдарлау-бақылау пункттерінің (КП) реттілігінен компаспен және трассаның картасымен жергілікті жерді еңсерудегі және олардың арасындағы ең ұтымды қозғалыс жолдарын таңдаудағы жарыстар. Қашықтық спортшыларға жүктелген міндеттер олардан жоғары физикалық дайындықты, табиғи кедергілерді жеңіп, ауа-райының кез-келген жағдайына төтеп бере білуді ғана емес, сонымен бірге дәл және тез ойлауды қажет етеді. Қоршаған ортамен тығыз байланыс экологиялық, өлкетанулық білім берудің элементі болып табылады. Мұның бәрі спорттық бағдарлауды зияткерлік спорт деп атауға мүмкіндік береді.

Бұл спорт топографиядағы қарапайым практикалық сабақтарда тәрбиелеу қиын болатын қасиеттерді бойына сіңіре отырып, маңызды қолданбалы мәнге ие. Оны бастауыш мектептен бастап оқуға ұсынуға болады, мысалы, тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық бөлімдерінің бірі ретінде, сондай-ақ карта оқу және жерге бағдарлау дағдыларын қажет ететін мамандарды дайындайтын оқу орындары үшін (Орман шаруашылығы, тау-кен ісі, жерге орналастыру және т.б.). Жергілікті жерде бағдарлай білу туристік маршруттың сәтті өтуі үшін маңызды фактор болып табылады. Туристік саяхаттар мен жорықтарды картаны қолдану білмесе, жергілікті жерде бағдарлай білмесе көзге елестету мүмкін емес. Картаны оқи білу өнері маршрут дайындау кезінде де, дайын маршрутпен жүру кезінде де маңызды. Әскери дайындық спорт түрлері сияқты спорттық бағдарлау оқушылардың әскери патриоттық тәрбиеленуіне, жастардың Отанды қорғау дайындықтарына үлес қосуда ролі зор. Әскери-қолданбалы мәнді асыра бағалау қиын, өйткені кез-келген әскер өкілдері картамен айналысады. Басқа ақпаратты пайдалану мүмкін болмаған кезде, жау аумағындағы соғыс жағдайында картаны оқи білу өте маңызды. Мұндай жағдайларда шешім қабылдаудың тәуелсіздігі маңызды рөл атқарады. Әрине, бұл шешімдердің жылдамдығы үлкен маңызға ие. Кітапшада әдеттегі спорттық бағдардан басқа, әскери қызметкерлер арасында мамандандырылған халықаралық жарыстар сипатталған. Бұрын спорттық бағдарлау жарыстарында негізінен дене дайындығы шындалған спортшылар жеңіске жетсе, қазіргі таңда жарыс карталары мен жарыс трассаларының техникалық күрделілігіне байланысты топографиялық білімсіз, дайындықсыз оңайлықпен жеңіске жету қиын болып отыр.

Тағы бір тартымды жағы-бұқаралық жарыстарды ұйымдастырудың салыстырмалы қарапайымдылығы, олар үшін спорт залдары, алаңдар мен стадиондар, қымбат жабдықтар мен құрылғылар, әсіресе жазда қажет етпейтіндігінде. (Қысқы шаңғымен спорттық бағдарлау жарыстарында қар кешкіш көліктерімен шаңғы жоларын даярлау бойынша қосымша шығындарды талап етеді). Негізгі шығын-сапалы картаны дайындау. Жарыстарға арналған арналар орманның қызықты кез-келген бөлігі немесе кем дегенде 0,5 шаршы шақырым қалалық саябақ бола алады. Спорттық бағдарлау жарыстары күндіз-түні, жылдың кез-келген уақытында, жүгіру немесе шаңғымен өткізілуі мүмкін. Жекелеген түр ретінде, барлық қатысушылар үшін жағдай теңдігінің негізгі спорттық принципін сақтай отырып: велосипедтер мен мотоциклдерде, қайықтарда, мүгедек арбасымен, тіпті автомобильдерде өткізу мүмкіндігі бар.

Бұл әдістемелік құралда Ресейлік және шетелдік арнайы әдебиеттерде егжей-тегжейлі көрсетілген, бірақ спорттық бағдарлау дағдысынсыз, жаңадан бастаушыға жарыстарға қатысуға дайындалу қиын болатын бағдарлаушы жаттығудың негізгі бөлімдерімен таныстыру қарастырылған. Аталған кітапша картографиялық материалдарды меңгере білуге, құралдармен жұмыс жасап үйренуге сондай - ақ жергілікті жерде бағдарлау әдістерін үйренуге арналған.

1. Спорттық бағдарлау тарихы

Әдетінше бағдарлау спорт түрі пайда болуы XIX ғасырдың соңына, Швеция, Норвегия, Ұлыбритания әскери гарнизоналары арасындағы сайыстар өткізіліп жүрген кездеріне жатады. Осылайша Норвегия спорттық бағдарлаудың ресми отаны болып саналады, 1897 жылы 13 мамырда «Турнференинг» спорт қоғамы Берген елді мекеніне жақын жерде алғашқы жарысты ұйымдастырды. Бірінші бұқаралық азаматтық бағдарлау бойынша жарыстар 1897 жылыдың 31 қазанында Ослоның жанында (Норвегия) Тьалве спорттық клубымен өткізілген жарыстың нәтижесі сақталды (8 қатысушы). Дегенмен, бұрын әскери адамдар арасында карта арқылы көрсетілген жерге жету үшін бейтаныс жерлерде жарыстар өткізілгені туралы мәліметтер бар. Шаңғымен бағдарлау бойынша алғашқы жарыс 1899 жылы 6 ақпанда Норвегияның Тронхейм қаласының маңында өтті (12 қатысушы). Нағыз осы заманғы бағдарлау бойынша жарыстардың туылуы 1918 жылы пайда болды. Майор, Стокгольм әуесқой спорттық қауымдастығының

президенті Эрнст Килландер өзінің әскери тәжірибесінде негізделген жаңа спорт түрін табиғи орта қоршаған швед ауыл жерлерінде қолдануды шешті. Ол ойлы-қырлы жерлермен жарыстар ойлап тауып, жүйріктер тек жүгіріп қоймай, сонымен қатар карта және компас қолдануымен өз меншікті сапар желілерін табулары тиіс еді. Келесі жылдары бұл бастаманы шведтер мен финдер қолға алды. 1919 жылы 25 наурызда Стокгольм маңында Сальтшебаден қаласында 220 спортшының қатысуымен алғашқы жаппай жарыстар ұйымдастырылды, қазір ол жерде алғашқы бағдаршыға ескерткіш орнатылған. (Ескерткіш 1919 жылы Эрнст Килландер ұйымдастырған бағдарлаудағы алғашқы жарыстарға арнап қойылды. 2 метрден асатын бұл спортшының ескерткіші жолдан айқын көрінеді. Бағдаршының аяқтарының компас сияқты әлемнің төрт жағы белгіленген шеңбер үстінде орналасқан. Шеңбер солтүстік, оңтүстік, батыс, шығыс бағыттарын меңзейді. Адам фигурасы статикалық шеңберге қатысты әртүрлі бағытта айнала алады.) Бұл кездерді Шведтер спорттық бағдарлау спорт түрі ретінде туған күн деп санайды.

Швецияда 1922 жылы желтоқсан айында алғашқы түнгі бағдарлау жарысы өтті. Әлемдегі алғашқы ұлттық федерация Бағдарлау спортының одағы Швецияда 1936 жылы құрылды. Скандинавияның қалған елдерінде, сондай-ақ Швейцарияда, Венгрияда және Данияда карта мен компаспен жүгіру XX ғасырдың 30-жылдарында мойындалды, ал екінші дүниежүзілік соғыстан кейін ұлттық басқару органдары құрылды. Фин-

ляндияда 1945 жылдан бастап бағдарлауға арналған алғашқы арнайы журнал шыға бастады. Сол жылдары швед, фин, норвег және дат одақтары солтүстік елдердің спорттық бағдарлау Кеңесіне («НОРД») бірікті. Топографиялық картаның орнына алғашқы арнайы спорттық карта Норвегияда 1948 жылы дайындалды, ал екі жылдан кейін сол жерде түрлі-түсті карта пайда болды. Сонымен қатар, Шығыс Еуропа елдерінің туристері бағдарлауға қатыса бастайды.

Әр түрлі елдердегі бәсекелестік ережелері айтарлықтай ерекшеленді және бірыңғай ережелерді әзірлеу үшін 1958 жылы Будапештте социалистік елдердің халықаралық конференциясы шақырылды. Бір жылдан кейін Швед федерациясының бастамасымен еуропалық континенттің барлық елдерінің өкілдерінің қатысуымен жиналыс өтті, онда спорттық бағдарлау дамуы талқыланды. Нәтижесінде, 1961 жылы Копенгагенде халықаралық бағдарлау Федерациясы (IOF) құрылды, оған 10 ел кірді: Болгария, Венгрия, ГДР, Дания, Норвегия, Германия, Финляндия, Чехословакия, Швеция және Швейцария. Екі жылда бір рет өткізілетін ИОФ-ның келесі конгрестерінде Федерация мүшелерінің саны тұрақты түрде өсті. КСРО 1986 жылы ИОФ-ның толық мүшесі мәртебесін алды. Қазіргі уақытта спорттық бағдарлау барлық континенттерде азды көпті даму үстінде деп айтуға негіз бар. Алғашқы Еуропа чемпионаты 1962 жылы Швейцарияда өтті, Әлем чемпионаттары 1966 жылдан бастап, ал шаңғымен бағдарлау бойынша әлем чемпионаттары 1975 жылдан бері өткізіліп келеді. Жүгіру және шаңғымен бағдарлау бойынша Әлем кубоктары 1983 және 1989 жылдардан бастап сәйкесінше өткізіліп келеді.

КСРО-да бағдарлау бойынша алғашқы Бүкілодақтық чемпионат жеке спорт түрі ретінде 1963 жылы Невицкий сарайының жанындағы Ужгород қаласында, Венгр өндірісінің отызыншы жылдарындағы топографиялық картаның көшірмесін қолдана отырып өтті. Алайда, бұған дейін Ленинградтық және Балтық жағалауындағы туристер арасында 1939 жылдан бастап «жабық маршрут бойынша» жарыстар өткізілді. Ұлы Отан соғысынан кейін бағдарлау бойынша туристік жарыстар КСРО-ның әртүрлі аймақтарында өткізіле бастайды. Бастапқыда спорттық бағдарлау ВЦСПС-тің Туризм және экскурсиялар жөніндегі орталық кеңесі 1979 жылға дейін, осы спорт түрі КСРО Спорт комитетінің қарамағына өткен кезде басшылыққа алынды.

Ұзақ уақыт бойы халықаралық жарыстарда Скандинавия елдерінің өкілдері бәсекелестіксіз жетекші орынға ие болды. Мұның объективті себептері болды: Скандинавия елдері-бұл спорттың отаны, бағдарлау басқа спорт түрлерінің арасында берік орын алады және тіпті мектептегі оқу бағдарламаларына енгізілген, ал біздің елімізде әлі күнге дейін кез-келген дене шынықтыру мұғалімі «Спорттық бағдарлау дегеніміз не?» деген сұраққа толық жауап бере алмайды. КСРО құрама командасы ұзақ уақыт бойы тек социалистік елдердің аумағында өткен халықаралық жарыстарға (жолдастық матчтар, «әлем және Достық кубогы») ғана қатыстырылды. Бірінші халықаралық кездесу 1965 жылы ЧССР-де өтті, 1967 жылы Болгарияда біздің команда «Әлем және достық Кубогын» жеңіп алды (әйелдер арасында - 1-ші орын Л.Награ (Бланка), ерлер арасында - 3-ші орын Р. Аболс).

Алғаш рет 1972 жылы біздің елден берілген бағытта шаңғымен бағдарлау бойынша Халықаралық федерация кубогына қатысуға 2 адам жіберілді. Л. Куклина жеңіп алған қола медаль-бұл сәтті өнер көрсетудің айғағы.

XX ғасырдың 90-жылдарынан бастап ресейлік спортшылар үнемі шаңғымен бағдарлау бойынша әлемдік чемпионаттардың тұғырына көтеріледі. Ресейден келген алғашқы әлем чемпионы 1995 жылы Иван Кузьмин болды.

1977 жылы Прагадағы ХОК-тің 79-сессиясында спорттық бағдарлау олимпиадалық тәртіп ретінде танылды. 1998 жылы Наганода қысқы Олимпиаданың ашылуының алдында әлемдегі ең мықты бағдаршылар арасында демонстрациялық жарыстар өтті. ИОФ ХОК-қа спорттық бағдарлаудың 2006 жылы Италияның Турин қаласында өткен Олимпиада ойындарына қатысуы туралы өтініш білдірді.

2. Спорттық бағдарлау жарысының түрлері

Төменде сипатталған бағдарлау жарыстарының түрлері қысқа, классикалық және ұзақ қашықтықтарда өткізілуі мүмкін. Көпкүндік жарыстардың жиынтық есебі, Гундерсон жүйесі бойынша жарыстарда - «гандикап» (персонют) қолданылады. Әр түрлі жарыстардың қашықтық параметрлері ұзындықпен емес, жеңімпаздың күтілетін уақытымен анықталады, өйткені рельефтің орташа жүгіруге қиындығы әртүрлі аудандарда айтарлықтай өзгеруі мүмкін. Жарыс басталар алдында ұйымдастырушылар қатысушыларды қашықтық туралы ақпаратпен таныстырады, онда жергілікті жердің сипаттамасы мен картасы, олардың ерекшеліктері, қашықтық параметрлері, басталу орны мен

уақыты көрсетіледі. Жарыс алдында спортшылар қатысушының нөмірлері мен карточкаларын алады. Бақылау нүктесі (КП) өткені туралы белгі үшін қызмет ететін Карточка (кейбір жарыстарда карта) мәреге тапсырылатын негізгі бақылау құжаты болып табылады, оны қатысушының өзі қашықтық барысында белгілеп, толтырады. Қазіргі кезде ірі жарыстарда карточканы электронды белгіге арналған чип алмастырады. Карточка көбінесе мектепшілік жарыстарда немесе жаттығу кездерінде қолданылып келеді.

Спорттық бағдарлау жарыстарының жіктелуі:

1.1 Жарысты өткізу уақыты бойынша:

- Күндізгі. Күн шыққан соң 1 сағаттан кейін басталады (Тәуліктің жарық мезгілі);

- Түнгі. Күн батқан соң 1 сағаттан кейін басталады (Тәуліктің қараңғы мезгілі);

- Тәуліктік (Мысалы «Рогайн»)

1.2 Спортшылардың ұжымдасуы бойынша:

- Жекелей (Әр спортшының өзінің жеке старт уақыты болады);

- Эстафета (Команда мүшелері өз кезеңдерін кезектесіп өтеді)

- Командалық (қатысушылар уақыттары командаға есептеледі)

1.3 Қорытынды есептеу бойынша:

- Жекелей (әр қатысушының жеке уақыт көрсеткіші болады);

- Жеке – командалық (әр қатысушының жеке уақыт көрсеткіші болады және осы көрсеткіш команда үлесіне де жазылады);

- Командалық (Қатысушы уақыт көрсеткіштері тек командаға жазылады).

1.4 Жарыс қорытындысын шығару тәсілі бойынша:

- Бір ғана жарыс (бір сайыс қорытындысы – шешуші қорытынды);

- Бірнеше жарыс (бір күнде немесе бірнеше күнде өтетін бір немесе бірнеше трассадағы көрсеткіш жиынтығы – шешуші қорытынды болады);

- Квалификациялық (Қатысушылар финалға шығу үшін бірнеше квалификациялық трассалардан өтуі тиіс)

1.5 Жарыс өткізу қозғалыс тәсіліне байланысты төмендегідей бөлінеді (Бағдарлау түрі):

- Жүгіру бойынша бағдарлау «ОБ»

- Шаңғымен бағдарлау «ОЛ»

- Велосипедпен бағдарлау «МТБ-О»

- Соқпақтарда жаяу немесе мүгедек арбасымен (мүгедектер арасында) «ОТ»

Жалғасы келесі санда

Развитие координационных способностей у футболистов

Джумагазиев Ж.А.

Преподаватель физической культуры и спорта высшей категории, ПДО ОЦДЮТиЭ г.Уральск, ЗКО

Аннотация

В статье автор делится методическими рекомендациями в области подготовки к футболу, опираясь на опыт работы.

Тренеры, учителя дополнительного образования, учителя физической культуры и классные руководители могут использовать этот материал на своих уроках, в учебной и внеклассной работе.

Андатпа

Мақалада автор жұмыс тәжірибесіне сүйене отырып футболға дайындау саласы туралы әдістемелік ұсынымдарымен бөліседі.

Жаттықтырушылар, қосымша білім беру мұғалімдері, дене шынықтыру мұғалімдері мен сынып жетекшілері бұл материалды өз сабақтарында, оқу және сыныптан тыс жұмыстарда қолдана алады.

Ключевые слова: *интерес к футболу, рекомендации, технические приемы, координационные способности, физические упражнения.*

В настоящее время идет всплеск интереса к футболу. Это объясняется предстоящим чемпионатом мира в Катаре - 2022 г. Казахстан старается занять свою нишу в мировом футболе. Здесь в своей статье, мною не будет анализироваться состояние отечественного футбола, а лишь будет обобщен личный опыт и рекомендации, как преподавателя физической культуры и спорта.

Футбол это вид спорта с повышенными требованиями к игрокам по координации и физическим качествам к выполнению сложно технических действий в постоянно меняющихся ситуациях. Ни в одном виде спорта не используется такой широкий спектр движений. И от того, как точно игрок выполняет технические приёмы, зависит успех команды.

Молодой человек становится профессионалом, если будет обладать такими качествами как физическая, техническая, теоретическая и координационная подготовленность. Но самым важным в подготовке настоящего футболиста является его координационная подготовка. А совершенствова-

ние координации происходит в течение многих лет. И очень важной основой для подростка на начальном этапе обучения, это развитие координационных способностей.

В литературных источниках, о футболе, раскрываются многие вопросы по подготовке детей и подростков. Рассматриваются несколько направлений развития и совершенствования координационных способностей футболистов, формирования скоростно-силовых способностей и других навыков способствующих для выполнения координационных задач (физическая, техническая, психологическая и теоретические знания). Но как показывает анализ научно-методической литературы по футболу, да и мой личный опыт, в настоящее время уровень технической и физической подготовки на начальном этапе обучения очень слабый.

Чтобы соответствовать минимальным требованиям технического мастерства игроков, необходимо совершенствоваться с малых лет у ребят развитие координационных способностей. Это и определяет актуальность и цель моей статьи. Пре-

жде чем говорить о развитии координационных способностей, уточню, что же это такое. Координационные способности это психомоторные свойства (особенности) человека, которые определяют готовность к управлению и регуляции двигательных действий.

Необходимо различать понятия «координация движений» и «координационные способности». Координация движений или ловкости это организация управляемости движений. Связана она с комплексом физиологических и психических факторов и представляет собой физиолого-психический потенциал (способность к восприятию и скорости обработки информации нейронов). Степень ловкости определяет умение игрока координировать свои движения.

Координационные способности это свойства, необходимые для оптимального протекания этого процесса (физиологическое строение опорно-двигательного аппарата). Общая координационная подготовка сложные в координационном плане упражнения, сочетающие способности и движения. Специальная координационная подготовка это система применения сложных упражнений, связанных с выполнением освоенных технических умений и навыков игры футбол. Ее степень меняется с расширением двигательного навыка и с ростом опыта игрока: чем богаче навык, чем больше игрок освоит всевозможных комбинаций, тем легче он будет ориентироваться в игровой ситуации. Например, российские исследователи футбола В. И. Лях и З. Витковски в своих статьях рекомендуют для развития координационных способностей в каждом тренировочном занятии отводить от 15 до 45 минут на общие и специальные упражнения, способствующие улучшению разных координационных движений.

Эти упражнения рекомендуется использовать в конце подготовительной или начале основной части занятия, после разминки. По сведениям А. П. Золотарева, для эффективного развития координационных способностей необходимо использовать ведение мяча и обводку фишек, жонглирование, короткие и средние передачи мяча, игру головой, удары в ворота ногой, а также следует увеличить количество времени (до 30% общего объема времени практических занятий, отводимого на техническую подготовку) на овладение элементами техники игры, связанными с непосредственным контролем над мячом.

На основании изученной литературы, опираясь на личный опыт (отмечу, что мои учащиеся, в частности девушки добивались успехов на областном уровне), мной была составлена методические рекомендации по развитию координационных спо-

собностей начинающих футболистов (пришедших в колледж на 1 курс), как для юношей, так и для девушек. К сожалению, могу констатировать, что с каждым годом здоровье школьников не становится лучше. И на первый курс приходят ребята не только с 1-ой, но и со 2-ой и 3-ей группой здоровья. Поэтому при написании методического материала я учитывал физиологические особенности современных детей, которые могут приступить к занятиям в любой интервал образовательного процесса. Впервые приходя на занятие по футболу, подросток проходит отбор согласно нормативам. Для определения точки физического развития и понимание целей с последующим подбором упражнений для развития координационных способностей.

Рекомендации и методы, которых необходимо придерживаться при выборе физических упражнений для развития координационных способностей:

- 1) постоянное повышение уровня сложности упражнений; (от шага, до бега с препятствием),
- 2) стабильно менять время выполнения упражнений (задать временные рамки),
- 3) упражнения должны содержать элементы новизны, необычности (добавление сопротивления, как парами, так и инвентарем),
- 4) задания должны включать организацию по самоконтролю и самооценке различных параметров движений (скорость, выносливость, сила),
- 5) объединение отдельных элементов двигательных умений в различные комбинации и доведение их до автоматизма (цикличность упражнений),
- 6) необходимость применения для развития пространственной ориентации разные прыжки, удары на точность, игровые упражнения с несколькими мячами, групповые и командные упражнения (зрительное распределение на несколько объектов).

Для выше обозначенного используется следующие методические приёмы:

- 1) использование разных исходных положений;
- 2) ограничение пространства;
- 3) выполнение заученных движений в неизвестных сочетаниях;
- 4) совершенствование технических действий в состоянии утомления;
- 5) воздействие на анализаторы путём введения дополнительных звуковых, световых, зрительных сигналов;
- 6) прогнозирование элемента действия;
- 7) зеркальное выполнение упражнений, и, придерживаясь рекомендаций тренера, учащийся улучшал не только свои результаты, но и здоровье в положительную сторону.

В свои секции мы принимаем всех желающих, увлеченны данным видом спорта. И поэтому первоочередной задачей ставлю развитие специальной и общей координационной способности. Стараю уделять этому наибольшее количество времени тренировки, используя как циклические, так и игровые занятия. А на теоретических занятиях проходит просмотр учебных ситуаций по итогам Лиги Чемпионов и прочее, для разбора сложных координационных движений. Мною уделяется внимание на индивидуальный подход к каждому учащемуся. Путем упрощения координационных движений до минимума с постепенным нарастанием сложности. И конечно практика, какая тренировка без игры! Ведь игра - это неотъемлемая часть занятия.

Не все учащиеся имеют одинаковый уровень подготовленности. Поэтому, выбирается «мастер» и остальные игроки. Одному «мастеру» не справиться и приходится вовлекать других участников в игру. Или распределить участников игры по их умениям и способностям.

Делая вывод, скажу следующее - футбол один из тех видов спорта, которые требуют координированного проявления всех двигательных способностей в постоянно меняющихся ситуациях. Ловкость футболистов проявляется: в быстрой перестройке своих действий при изменении ситуации на поле; в умении точно выполнять сложные движения. При совершенствовании координационных способностей футболистов, а также техники владения мячом и обводки, необходимо: использовать упражнения, сочетающие бег с изме-

нением направления, «слаломный» бег, старты из различных положений, ведение мяча различными способами со сменой ритма и направления движения, скоростную обводку искусственных препятствий и соперников, упражнения с элементами длительного контроля над мячом при скоростных передвижениях; целенаправленно и систематически формировать координационные способности необходимо в тесной связи с физическим, технико-тактическим и интеллектуальным совершенствованием, развитием психических и психофизиологических процессов. Футбол-это весь мир в миниатюре!

Список использованных источников

1. Акрамов Р.А. Исследование методов отбора перспективных юных футболистов: Автореф. дис. канд. пед. наук /ВНИИФК. - М., 1977. - С. 29.
2. Валь А. История футбола. Москва. АСТ, Астрель, Серия «Спорт. Открытие», 2003. С. 144.
3. В казахстанском футболе серьезные реформы! Спортивный портал Казахстана sports.kz.
4. Программа развития физической культуры и спорта в Республике Казахстан, утвержденная Постановлением Правительства Республики Казахстан <http://adilet.zan.kz/rus/docs>.
5. Ткачев Р.Ю. Теоретические и методологические аспекты определения спорт. одаренности: Сб. науч. тр. - Омск, 1989. - С.29-34.
6. Федерация футбола Казахстана. Регламент чемпионата Республики Казахстан по футболу среди клубов Премьер-Лиги на 2021 год. Официальный сайт Федерации футбола Казахстана.

Табиғат туралы музыкалық шығармалар

Айтжанова М. Ш.

Балалар музыка мектебінің жоғары санатты сольфеджио және музыкалық әдебиеті пәндерінің оқытушысы, Тасқала ауд., БҚО

Андатпа

Сабақтың әдістемелік әзірлемесі ауызша және жазбаша жұмысты біріктіру түрінде берілген. Тақырыбы балалар музыка мектептері мен балалар өнер мектептеріне арналған «Қазақ музыка әдебиеті» атты авторлық әдістемелік жұмысынан (3-5 сынып) алынған. Оқушылар контингенті – 2 сынып.

Аннотация

Методическая разработка урока представлена в форме комбинации устной и письменных работ. Основная тема урока взята заимствована с авторской методической работы «Қазақ музыка әдебиеті» для ДМШ и ДШИ» 3-5 класс. Контингент учащихся – 2 класс.

Кілт сөздер: Көктем әні. Ешкі тау. Адам табиғаты. Сарыарқа. Саржайлау. Қазақ музыка шығармашылығында. Жазық дала.

Сабақтың мақсаты: Табиғат туралы ақпарат алу.

Білімділігі: Табиғат туралы музыкалық шығармалармен кеңінен танысу. Дамытушылығы: Табиғат туралы әндер арқылы, баланың Отанға, табиғатқа, өмірге деген сүйспеншілігін арттыру.

Тәрбиелілігі: Оқушыларды музыка әлеміне баулу. Көрнекіліктер: табиғат туралы суреттер, оқулықтар, музыкалық шығармалардың ноталары, аудио плеер, музыкалық центр.

Сабақ барысы: I. Ұйымдастыру
II. Жаңа сабақ

Жаңа тақырып: Сәлеметсізбе балалар. Бүгінгі тақырыбымыз «Табиғат туралы музыкалық шығармалар» деп аталады. Қазақстан жерінің көлемі кең екенін білеміз. Еліміздің табиғаты өте әдемі. Жазық даласы, биік таулар, сусылдаған құмы әр адамға мақтаныш. Батыс Қазақстан облысының өзі сан түрлі табиғатымен ерекшеленеді.

Қазақтың халық шығармашылығында табиғат туралы музыкалық шығармалар үлкен орын алады. Ол әндер Отан, ел, туған жердің тамаша келбет-көрінісінің суреттерін жырлайтын әндер. Біздің Отанымыздың табиғаты бай және алуан түрлі. Өзен көл, кең дала, асқар таулар елімізге ғажайып көрік беріп тұрады. Кең дала, орман, тоғайлар көптеген жануарға, құстарға және өсімдікке толы. Сазгерлер өскен жерінің әдемілігін айтып, тамаша жырлайды. Мысалы: «Саржайлау», «Сарыарқа», «Туған өлкем» басқа да көптеген шығармалар бар. Адам табиғаты, табиғат көрінісімен бірге болып келеді, сондықтан адам ойымен көркем табиғат бірге суреттеледі. Өнерлі адамдар шығарма арқылы еліне деген ыстық сезімін көрсетеді.

Балалар біз еліміздің жасыл, табиғаты таза болуына көмектесуіміз керек. Тақырыбымызды жалғастыра отырып алдымыздағы әндермен, күйлердің ноталарына қарап, үндестігін анықтап, берілген шығармаларды тыңдайық.

Көктем әні

М.Шарипқызы

1. Әдемі біздің өмір,
Сыйлаған талай қызық.
Көктемгі жылы таңдар,
Бұл өмір сондай ғажап.

Қайырмасы

Кұлпырды әсем көктем
Жылуын күннің сезем
Көңілім көтеріңкі
Сағындым туған жерді

2. Көк орай әсем дала
Толды ғой қызғалдаққа
Жыл басы, жаңа өмір
Өкелді гүлін сыйға

Қайырмасы

Құрманғазының күйі «Сарыарқа»

«Сарыарқа» күйі Құрманғазының шығармашылығының шыны болып есептеледі. Бұрын домбыра музыкасында болмаған фанфар мәтіндерін енгізеді. Шығармада жауынгерлік бастама, шебер бәйге және жеңіс әні бейнесінде суреттеледі. Күйдің жігері, сазгердің қиялының күшін көрсетеді. Күй бәйге ырғағымен басталады кейін басты тема өтеді. Жинақы, жігерлі, ерекше серпінді. Басты тема күрделі дамуға ұшырасады. Түрлі үндестік, жүйелік, ырғақты өзгерістер енеді. Әуен бір дауыста, екі дауыста өтіп, өрбиді. Шапшаң қозғалыс шығарманың басынан аяғына дейін тоқтамайды. Күй күрделі өлшемде жазылған. Өлшемі 4\4; 2\4; 4\4; 5\4; 6\4;4\4.

«Ешкі тау» күйі. Авторы Алтай Қожаев, әуесқой сазгер, Екінші Шежін ауылы, Тасқала ауданы Батыс Қазақстан облысында дүниеге келген. «Ешкі тау» күйінде әсем табиғаты бар Батыс Қазақстан өңірінің көз тартарлық жері, мөлдір бұлағы, әсем тоғайы, тамаша жасыл даласы бар Ешкі тауы жырланады.

2\4 өлшемі бар, ерекше әдемі әуен тербеле ойды арманға жетелей жөнеледі. Ырғағы күйге ойнақылық енгізеді, соль мажор гаммасы күйдің мазмұнын кеңінен ашып, суреттейді. Қазақ музыкасына лайық ауыспалы өлшем 2\4,3\4. Күй табиғат сұлулығын айқын көрсетеді.

САРЫАРҚА

Орындаушы Оқап Қабіғожин

От жалындай, шапшаң

Ешкі тау

А. Қожаев

Туған өлкем

Ә.Ысқақ

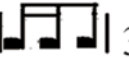

Қ.Қайым

Көңілді, шаттана

Көгінде күн нұрын төккен,
Жерінде гүл жұпар сепкен.
Неткен сұлу, неткен көркем,
Осы менің туған өлкем! (2 рет)

Алтын дәнді даласы бар,
Ақ күмістей қаласы бар.
Неткен сұлу, неткен көркем,
Осы менің туған өлкем! (2 рет)

«Саржайлау» күйі. Созылмалы әуені, нәзік үні көңілден шығады. Шығарманың ортасында қиял бөлімі бар, өрістемей лирикалық бағытқа түседі. Күйдің буындарындағы басты тема (рефрен) - шығарманы қайырмалы түрге жақындатады. Күй шағын әуенді бөлікпен аяқталады. Күйді тыңдап табиғатты елестетесің.

Ырғағы: 2/4 | 3/4 | 4/4

III. Қорытындылау. Әр оқушы бір музыкалық шығармадан таңдап, талдау жұмысын жүргізу. Әннің, күйдің екпіні, әуеннің түрі (бірқалыпты, секіртпе) ырғағы туралы баяндау.

VI. Үй тапсырмасы: 1. Табиғат туралы суреттердің бірін таңдап, өз ойларыңды жазып келіңдер. 2. Берілген әндердің және күйлердің үндестігін (мажор, минор) анықтаңдар.

Сабак аяқталды, сау болыңыздар!

Саржайлау

Тәттімбет

Екпіндете, жеңіл

Ор. Әбікен Хасенов
Нотаға түс. Ермұрат Үсеинов

Берілген тапсырмалар жақсы деңгейде орындалды. Музыка әдебиеті пәні музыка мектептерінде мамандық сабағымен бірге жүретін пән. Оқушыларды кәсіби музыкаға баулу музыкалық білім беру процессінде өте маңызды. Музыка әдебиеті сабағының басты мақсаты берілген тақырыпты түсінумен бірге, музыкалық шығармаларды тыңдап, талдау керек. Бұл пән арқылы баланың есту, сезіну қабілеті кеңінен дамып, білімдері өрістейді. Музыка әдебиеті сабағында ең бастысы, ұжымды сабақ болғанына қарамастан әр оқушымен дара жұмыстанған жөн. «Табиғат туралы музыкалық шығармалар» атты ашық сабақ арқылы балалардың Отанға, табиғатқа деген сезімдерін кеңейтіп, сүйспеншіліктерін арттыру болып келеді. Бағдарламаға сәйкес тақырып музыкалық шығармаларды ойдағыдай сипаттайды. Шығармашылық тапсырмаларды оқушыларға түсінікті түрде жеткізуге мақсаттандым. Бағдарламадағы тақырыптар баланы кәсіби музыка баулып, білімді сатылы түрде алуына көмектеседі. Түрлі тақырыптар арқасында баланың музыкаға, айналаған табиғатқа деген көзқарасы әсерленеді. Топты сабақта әр бала өзін өзге оқушылармен салыстырады. Оның өзі оқушыны тәрбиелеп, алға жетелейді. Балалар музыкалық шығарманы тыңдауды, бағалауды үйренеді. Ал шығармашылық жұмыс түрлері оқушының эстетикалық сезімін биіктетеді. Музыка әдебиеті пәні оқушының шығармашылық бейімін жетілдіретіні сөзсіз. Елге деген сүйспеншілікті тәрбиелеу сабақтың басты мақсаты болғандықтан «Табиғат туралы музыкалық шығармалар» атты тақырыбымыз балаларымыздың музыкалық қабілеттерінің дамуына үлесін қосарына сенемін.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Айтжанова, М.Ш. Қазақ музыка әдебиеті. [Мәтін] Әдіст. нұсқаулық: М.Ш. Айтжанова, - Орал: 2011.
2. Жұбанов, А.К. Ғасырлар пернесі. [Мәтін] / А.К.Жұбанов – Алматы:1975.
3. Кузембаева, С., Егинбаева, Т. Лекции по истории казахской музыки. [Текст] С.Кузембаева, Т.Егинбаева, 2005 .
4. Краткий курс музыкальной литературы Казахстана. Алматы: 1978.
5. Социально – эстетические основы казахской народной инструментальной музыки. - Алматы: 1989.

- **Сіз өз ісіңізді сүйесіз бе?**
- **Педагогикалық санатыңызды жоғарылату ойыңызда ма?**
- **Санатқа қажетті тәжірибеңізді Республика көлемінде таратып, педагогикалық қоржыныңызды толықтырғыңыз келе ме?**

Онда Сізге Республикалық «Соқпақ-Тропинка» ғылыми-әдістемелік журналы көмекке келері сөзсіз!

Журналда Қазақстанның және алыс-жақын шетелдердің ғалымдары мен педагогтерінің туризм, өлкетану, экология бағыттарындағы еңбектері 16 жылдан бері республика көлемінде таратылып келеді.

2022 жылға жазылу 2021 жылдың 25 желтоқсанына дейін «Қазпошта» АҚ бойынша жүріп жатыр.

Жазылу индексі: 75184, 25184 «Қазпошта» АҚ, Евразия Пресс» АҚ;

Жазылу құны (жарты жылға): жеке - 3000 тг, ведомстволық - 3600 тг; 1 данасы – 1000 тг;
Мұқабасы түрлі-түсті, 64 бет, 2 айда бір рет шығады, жылына шығатын саны: 6;

Тіркелу куәлігі: №4482-Ж - 2003 жылы 1 желтоқсан Қазақстан Республикасының ақпарат Министрлігі;

Тақырыптары: «Өзекті мәселелер», «Әдіснама», «Туризм», «Өлкетану», «Экология», «Спорт», «Спорттық бағдарлау», «Педагогикалық іс-тәжірибе (сабақтар)»;

Мақалаға қойылатын талап: 5 беттен кем болмауы, 2 тілде андатпа (қазақ, орыс), кілт сөздері, автордың және мақалаға қажетті JPEG форматтағы фотолар, пайдаланылған әдебиеттер тізімі, жазылғаны туралы түбіртек;

Таратушы/баспахана: «Батыс Қазақстан облысының әкімдігі білім басқармасының балалар мен жасөспірімдер туризм және экология облыстық орталығы» МКҚК;

Мекен-жайы: Орал қаласы, Исатай батыр көшесі 71/1, тел/факс (8-7112) 52-59-42,
E-mail: evrasia_centre@mail.ru;

Редактордың телефоны: 8 707 873 59 31 Қайрлиева Құралай Жауынбайқызы

ғылыми-әдістемелік журнал науқно-методический журнал

СОҚШАҚ

Тропинка

№6 (95) желтоқсан 2021 жыл

Evrasia_centre@mail.ru

[Vk.com/tourism.07](https://vk.com/tourism.07)

[Tourism07.kz](https://www.instagram.com/Tourism07.kz)

[Tourismzko.kz](https://www.tourismzko.kz)

ҚҰРМЕТТІ «СОҚПАҚ-ТРОПИНКА» ЖУРНАЛЫНЫҢ ОҚЫРМАНДАРЫ!

Биыл еліміздің қасиетті Тәуелсіздігінің 30 жылдық мерейтойы. Тәуелсіздік – барша халқымыз үшін ең қадірлі де баға жетпес құндылық. Бұл мереке мемлекетіміздің ерекше қуаты мен еркіндігінің, ұлттық келбеті мен абырой-беделінің, азат рухының нышаны болып табылады.

Тәуелсіздікке қол жеткізу бір бақыт, оны сақтап, мәңгі ұстап отыру одан асқан қуаныш. Осы мақсатты орындау бүгінгі білімді ұрпақтың қолында.

Биылғы жылдың қыркүйек айында Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаев «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқына арнаған Жолдауында «Ғылымды дамыту – біздің аса маңызды басымдығымыз» деп атап өтті. Жолдауда атап өтілген міндеттерді орындауда, еліміздің білім және ғылым саласын дамытуда республикалық «Соқпақ-Тропинка» ғылыми-әдістемелік журналының атқарар рөлі зор.

Басылымның бүгінгі шығармашылық ұжымына шалқар шабыт тілеп, ерен қызметінің жемісін молынан көруге тілектеспін.

Баршаңызды еліміздің Тәуелсіздігінің 30 жылдығымен шын жүректен құттықтаймын!

Ізгі ниетпен,
Вице-министр

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'K. Oishybaev', written over a white background.

К.ОЙШЫБАЕВ

Тани жүр!

Знай наших!

УСАҒАЛИЕВА ГҮЛСІМ ЗАДАШҚИЗЫ

Қазақстан Республикасы Президентінің
2021 жылғы 2 желтоқсандағы жарлығы бойынша
«ҚАЗАҚСТАН ТӘУЕЛСІЗДІГІНЕ 30 ЖЫЛ»
мерекелік медалімен наградталды

НЕТАЛИЕВА КАМШАТ ЕДРИСОВНА

«Батыс Қазақстан облысының әкімдігі білім басқармасының балалар мен жасөспірімдер туризмі және экология облыстық орталығы» МКҚК-ң педагог-зерттеушісі, қосымша білім беру педагогі, туризм және қауіпсіз маршруттар бөлімінің меңгерушісі,
балалар туризмінің «Оскары» -
«ХРУСТАЛЬДЫ ШОҚЫР-2021»
жұлдесінің иегері

